

УНІВЕРСИТЕТ
ГРІНЧЕНКА

Вечірній Київ

Газета заснована 3 січня 1906 року

вересень 2025 року № 6

Шановні освітяни!

Прийміть найщиріші вітання з професійним святом — Днем освітянина!

Ваша щоденна праця — це не лише передавання знань, а й формування світогляду, виховання нових поколінь громадян, які творитимуть майбутнє України. Ви надихаєте учнів і студентів, відкриваєте їм шлях до розвитку, формуєте цінності сильної, згуртованої, демократичної держави.

Щиро бажаємо вам міцного здоров'я, творчої енергії, невичерпного натхнення

та вдячності від тих, кого ви навчаєте й виховуєте. Хай у ваших серцях завжди живе любов до обраної справи, а в житті буде достаток, тепло, повага й радість від щоденних успіхів.

Нехай якнайшвидше настане довгоочікуваний мир, аби ви могли працювати у спокої та впевненості в завтрашньому дні.

Разом ми збудуємо величну й щасливу Україну!

Зі святом вас!

Редколегія

Школа як острівець довіри і безпеки —
стор. 2

Університет Грінченка: плани та цінності нового року —
стор. 5

Сучасна українська школа: думки педагогів —
стор. 8

Академічна мобільність очима учасників —
стор. 12

Мовчазні вулиці з іменами, що говорять —
стор. 16

«ЖИВА»: справжні історії кохання і сили —
стор. 19

Як попередити професійне вигорання? —
стор. 22

119 років із киянами і для киян!

ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ: школа як острівець довіри і безпеки

Олена ФІДАНЯН — директор Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київміськради Київської міської державної адміністрації

Пані Олено, дякуємо, що погодилися на розмову. Новий навчальний рік — це завжди особливий період для освітян, школярів, студентів і батьків. Хотілося б почати з головного: чи готові школи і садочки до навчального року?

Напевно, тут треба ставити кілька питань. Чи готові батьки відпускати своїх дітей у садочки і в школу? І чи готові ми, українці, навчати своїх дітей? Однозначно готові, бо українська нація з давніх часів мала свої освітні традиції, які, до речі, як свідчать історичні джерела, поширилися Європою завдяки донькам видатних князів Давньої Русі.

Географічне розташування України є таким, що на нашій землі не один раз проливалася кров, йшли війни, але навчання ніколи не зупинялося.

Що ж до цієї війни. Якщо раніше ми говорили про бойові дії на території зіткнення, то тепер уже немає території, яка б не зазнавала впливу війни. Наша зустріч почалася з того, що пролунала повітряна тривога. Це говорить про те, що війна впливає на будь-який регіон України, а отже, на кожного українця.

Ми всі вірили в те, що війна не буде довготривала. Якби ми з вами зупинили освітній процес на понад 3,5 роки, то втратили б дуже багато розумних дітей, які є основою держави. Держава — це люди, а діти — це майбутні дорослі, які будуть розбудовувати, піднімати свою Батьківщину. Зупиняти навчання не можна, бо Україні потрібні освічені, талановиті люди. Чи легко було повертати освітній процес до звичного режиму? А чи легко захищати сьогодні Україну, при тому, що змінюється сам технічний підхід до війни? — Звісно, ні!

Як в умовах повномасштабної війни організовується освітній процес в Україні та які його особливості на різних територіях?

Українська освіта зробила величезний крок уперед навіть у часи війни — уже четвертий навчальний рік триває в умовах повномасштабного вторгнення. Це надзвичайно важливо враховувати, адже освітній процес у різних регіонах має свої особливості.

Умовно вся країна сьогодні поділяється на три типи територій: зони активних бойових дій,

відносно спокійні території, де життя обмежується небезпекою повітряних тривог та обстрілів, регіони, ще більш віддалені від фронту. Відповідно і освітній процес має три моделі залежно від рівня небезпеки.

У Києві освітній процес організований так: діти відвідують навчальні заклади зранку або після обіду, а під час повітряних тривог спускаються в укриття.

Попри війну, українська освіта зберігає безперервність і адаптується до умов кожного регіону, поєднуючи безпеку дітей із правом на знання та розвиток.

До повномасштабного вторгнення ми як держава не мали потреби у великій кількості укриттів — ми жили в мирному середовищі й навіть не уявляли, що в Україні може бути війна. Тому облаштування навчальних класів у підвальних приміщеннях стало справжнім викликом: не всюди це можливо. Відновлення освітнього процесу багато в чому залежало і від сили обстрілів, і від психологічного стану дітей та педагогів.

Сьогодні ситуація змінилася докорінно. Київ активно будує окремі великі укриття, які фактично можна назвати підземними школами. До кінця року планується завершення дев'яти таких об'єктів, розрахованих на 700–1100 осіб. Вони забезпечуватимуть не лише навчання дітей у денний час, а й слугуватимуть укриттям для населення вночі.

Як організовано режим роботи шкіл у Києві та великих містах сьогодні? Які форми навчання обирають батьки та діти?

Якщо говорити про сам режим роботи закладів освіти, то 1 вересня 2022 року до шкіл Києва повернулося очно лише 30 % учнів — близько 98 тисяч із понад 300 тисяч, які навчалися до вторгнення. Ми вважали це перемогою. Цього року орієнтовно в місті Києві буде навчатися 267 тисяч учнів, понад 80 % — очно. Водночас зберігається дистанційна форма та індивідуальні програми, передбачені законодавством.

Особливістю великих міст, зокрема Києва, є розгалужена соціальна інфраструктура. Саме це

утримує значну кількість сімей у столиці та створює умови для стабільного освітнього процесу. Ми також проводимо регулярні опитування серед батьків. Останнє показало, що більшість з них віддає перевагу очному навчанню дітей. Батьки спокійні, коли дитина під наглядом учителя — адже в разі небезпеки педагог організовано відведе клас в укриття. Це питання не лише освіти, а й довіри та безпеки.

Водночас є діти, для яких дистанційне навчання стало оптимальним. Ще після COVID-19 близько 10 % батьків відзначили, що їхні діти розкрилися саме у форматі онлайн. Ця тенденція зберігається й нині. Це не свідчить про недовіру до школи, а лише підтверджує: кожна дитина має свої індивідуальні особливості.

Але більшість українських родин прагне живого спілкування. Це частина нашої національної культури: ми цінуємо взаємодію, підтримку одне одного, сімейність у широкому сенсі. Український учитель працює не лише знаннями, а й очима та серцем, відчуючи потреби дітей. Під час війни такий контакт важливий подвійно — і для навчання, і для відчуття захищеності.

Чи вплинула війна на навчальні досягнення дітей?

У 2022 році ми вперше за останні роки провели зріз контрольних робіт, щоб оцінити, які теми діти могли не засвоїти через перехід на дистанційне навчання. Вчителів заспокоїли: ніхто нікого не буде порівнювати, не визначатимуть кращі чи гірші школи чи педагогів. Мета була інша — зрозуміти, де з'явилися «лакуни» у знаннях, які могли накопичуватися і впливати на подальше навчання. Результати контрольних робіт індивідуально отримала кожна школа. Це була величезна робота Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, яка дала змогу визначити теми, що потребують додаткової уваги.

Як війна вплинула на емоційний стан педагогів і які

механізми підтримки були впроваджені, щоб забезпечити стійкість освітньої спільноти?

Завершення навчального року 2021/2022 припало на березень, квітень і травень. У цей час школярі навчалися в різних умовах: хтось перебував на територіях бойових дій, хтось переїхав, а дехто не мав доступу до інтернету. До середини квітня педагогічні колективи ще згуртовувалися та оцінювали перші втрати — поранених і загиблих. Психоемоційна напруга була надзвичайно високою: новини про Бучу та інші події війни змушували дітей і батьків ставити питання: «Навіщо вчитися, якщо гинуть люди?».

Велику роль у підтримці учнів і батьків виконували педагоги та психологи. Під час курсів підвищення кваліфікації ми збирали їхні мініроздуми про березень і квітень 2022 року. Літо 2022 року стало часом для відновлення сил, щоб педагоги змогли зустріти вересень підготовленими.

Учитель не лише навчає, а і є «фільтром» емоцій батьків і дітей. Саме українська родинність проявляється у переживанні, підтримці, допомозі одне одному. Усвідомлюючи це, ми запустили проєкт «Будьмо здорові!», який працює на підтримку педагогів.

Проєкт «Освітні діалоги» також спрямований на підтримку, перезарядку та обмін досвідом. В Україні під час війни всі живуть по-різному: у когось снаряд прилітає за кілька хвилин, інші перебувають у відносно безпечних місцях. Педагоги напружують власні підходи, як навчати й підтримувати громаду в таких умовах.

Сьогодні заклади освіти виконують не лише освітню функцію,

а й стають пунктами незламності та підтримки дорослих. Навіть у найскладніших ситуаціях важливо знаходити позитивні моменти. Обмін делегаціями, поїздками та думками надзвичайно корисний. Особливо теплими залишаються контакти з одеситами, чий гумор і життєва сила допомагають навчати і розвивати дітей навіть в умовах війни. Також у рамках «Освітніх діалогів» маємо тісну взаємодію з освітянами Харкова, Кривого Рогу, Чернігова, Херсона, Одеси. Ведуться перемовини з Полтавою. Для кожної групи формуємо свої програми обміну досвідом.

Також ми розробили рекомендації щодо роботи закладів освіти в надзвичайних ситуаціях, які були затверджені рішенням колег та Департаментом освіти і науки. Вкрай важливо знати, як діяти та послідовність кроків, щоб механізм працював ефективно.

У 2022 році я побувала в Ізраїлі, де вивчала їхній досвід життя в умовах, коли бойові дії можуть початися в будь-який момент — вони живуть у такому стані понад 40 років. Мене трохи здивувало, що багато рішень, які ми впровадили у 2022 році, Ізраїль реалізовує вже багато років і що наші підходи виявилися надзвичайно схожими. Там заклади освіти теж є осередками довіри громади.

Цікаво, що після завершення бойових дій освітній процес у них відновлюють уже через три дні. Коли я запитала чому, мені пояснили: повернення дітей до шкіл і садочків заспокоює громаду. Це для неї сигнал — життя триває. Це надзвичайно потужний психоемоційний чинник, який демонструє величезну віру громади в освіту.

Скільки б не говорили та не критикували, чи так навчаємо — для мене справжнім показником є реакція батьків, їхня довіра: ко-

ли батьки ведуть дітей у заклади освіти навіть під час повітряної тривоги, коли вони приходять і діляться з нами тим, що їх турбує або хвилює. Саме така довіра демонструє, що освіта працює для громади — не лише для дітей, а й для дорослих. Вона стає островцем безпеки, спокою та підтримки для всіх.

Які інновації очікують школи цього року та які нові проєкти впроваджуються?

Цьогоріч ми запровадили освітні гуртки, але не творчі, а «знаннєві» — спеціально для того, щоб за потреби подолати прогалини у знаннях дітей. Тут учитель допомагає дитині підтягнутися з певного предмета, допрацювати тему, яка важлива для подальшого навчання. Це аналог репетиторства, але за кошти міста. Київ може собі дозволити таку ініціативу, адже в столиці збережена розгалужена гурткова робота. Ця практика вже закріплена в оновленій програмі освіти Києва.

Зклади визначатимуть потреби учнів через зріз знань. Іноді відсутність учителя в останній чверті попереднього навчального року або нестача системних замін створювали прогалини. На гуртки можуть приходити діти з різних класів і шкіл, а вчитель, відомий у мікрорайоні, допомагатиме їм надолужити знання. Для закладів середньої освіти така гурткова робота є особливо важливою: це і навчання під наглядом, і розвиток дитини.

Гуртки можуть також сприяти творчому розвитку дітей та підтримувати тих, хто має глибокі

знання з певних предметів. Це нагадує досвід Ізраїлю, де особливо плекають обдарованих дітей, ведуть їх через всю школу як наскрізну лінію розвитку — це інвестиція у майбутнє держави.

Для нас пріоритет — підтримка тих, кому складніше. Серед наших учнів є діти внутрішньо переміщених осіб (сімей), які певний час не мали доступу до повноцінного навчання. Частина жила за кордоном, де академічний рівень природничо-математичних предметів часто нижчий, ніж в Україні. І коли ці діти повертаються, їм важко — бо наша програма вимагає глибших знань. І тут теж потрібна підтримка.

Війна багато змінила в освіті. Сьогодні до класу може прийти дитина з прифронтової території і їй треба допомогти — адаптуватися, підтягнути знання.

Після Перемоги буде відбудова, не менш складний період, і для цього нам потрібні розумні, освічені, працьовиті люди.

Ще один важливий напрям — фахова передвища та професійно-технічна освіта. До повномасштабного вторгнення 18 із 21 закладів профтехосвіти було передано у підпорядкування Департаменту освіти і науки Київської міської держадміністрації. Ми оновили їхню матеріально-технічну базу, і сьогодні це сучасні установи, куди хочеться прийти, аби отримати належну освіту.

Діти, які там навчаються, швидше здобувають професію, можуть підтримати родину й водночас отримують повну загальну середню освіту. Це не межа, а старт. Часто такі випускники — найкращі майбутні інженери. Бо вони розуміють процеси від простого гвинтика до

складного дрона — такого, що потрібен і для оборони, і для сільськогосподарства, і для безпеки.

Скажіть, будь ласка, як Київ підтримує цифровізацію освіти?

Цифровізація освіти в Києві відбувається системно. І це не лише завдання Департаменту освіти і науки — над цим працюють різні департаменти, кожен у своїй сфері. Наприклад, Департамент інформаційно-комунікаційних технологій відповідає за технічне оснащення, підключення закладів до інтернету, а також за встановлення систем відеоспостереження.

Ще до повномасштабного вторгнення в кожному закладі освіти — від дитсадка до профтехучилища — було встановлено камери при вході. Сьогодні робота триває: в Оболонському та Дніпровському районах уже є камери по периметру шкіл, далі — Печерськ. Це не просто безпека — це частина цифрового середовища закладу. Зображення з камер виводяться на екран у охоронця. Охорону забезпечує Департамент муніципальної безпеки, тобто охоронці в школах — це професійно підготовлені люди, і це важливо.

Київ у багатьох аспектах — попереду. Часто ті рішення, які потім запускаються на рівні держави як новації, у столиці вже давно працюють. Але ми не ображаємось — головне, щоб «списували» якісно.

Так само було, наприклад, із курсом «Захист України». Ми подали низку пропозицій, коли ця програма тільки починалась, тож не ставимо себе вище за інших, але маємо досвід, яким ділимося.

Київ — дуже різний. У нас 10 районів і кожен — зі своєю структурою,

кількістю шкіл, учнів, освітніми запитами. Наприклад, у Печерському районі шкіл удвічі менше, ніж у Дарницькому чи Дніпровському, хоча навантаження часто однакове.

Саме тому ми ніколи не впроваджуємо одну модель — завжди пропонуємо кілька варіантів, аби врахувати потреби й можливості конкретної громади. Це і є головний принцип: від потреб — до можливостей.

Чи передбачені кроки щодо розширення інклюзивної освіти і які проблеми наразі є?

Так, у Києві вже зроблено багато. Ми створили 10 інклюзивно-ресурсних центрів. Держава свого часу вимагала від нас відкрити 44, але ми переконали, що ефективніше — створити потужні центри з філіями. Це дає змогу забезпечити якісну допомогу й водночас зручно організувати роботу в районах, адже, наприклад, Печерський район компактний, а такі райони, як Святошинський, Дарницький чи Дніпровський, — дуже великі.

Інклюзивна освіта змінила підхід до дітей з особливими освітніми потребами. Ми відкрили інклюзивні класи в закладах дошкільної і середньої освіти. Є й спеціалізовані заклади, які працюють з різними нозологіями — наприклад, з порушеннями слуху чи зору. Усі вони функціонують відповідно до чинного законодавства.

Тож попри складнощі інклюзія в Києві не просто зберігається, а й поступово розвивається — гнучко, відповідно до потреб і можливостей кожної громади.

Якою Ви бачите освітню систему Києва за п'ять років?

Вона завжди буде попереду, завжди потрібна людям і водночас збереже свою українську ідентичність. Переважно це буде очна освіта, з різними типами класів — великими, маленькими, з партою на дві особи або індивідуальною. Мені дуже подобаються парти, які можуть їздити по класу. Вони одномісні, стілець приєднаний до столика, і ти можеш пересуватися як заводно.

Навчання — це як вистава, де настрої може бути різним: весна чи зима, радість чи серйозність. Але одне точно — це буде освіта в процвітаючій, сильній країні.

Що для мене залишиться через 5 років? Особистість учителя. Сьогодні я бачу вчителя як командира на полі бою. Він — наставник, лідер, який веде вперед, допомагає розвиватися і не боїться сказати: «Цього я не знаю, але давайте вивчимо разом». Для цього будуть усі можливості — сучасні технології, які допомагатимуть у навчанні.

Проте жодна технологія не замінить тепла, людяності і серця вчителя. Вона не навчить любити, може лише дати знання. А от як застосувати ці знання — навчить лише жива людина.

Що б Ви побажали освітянам, учням і батькам напередодні Дня працівника освіти?

Це складне питання для мене, бо я дуже не люблю лозунгів. Напевно, насамперед я бажаю всім нам переможного миру. Без перемоги мир буде тимчасовим. Тож хай нарешті прийде переможний мир. Хоча, ні, неправильно — він не прийде сам по собі. Ми всі маємо працювати, щоб вибороти цей переможний мир.

Хочу подякувати батькам, які повірили в нас і привели дітей у заклади освіти.

І хочу сказати дітям: ми вас обоюємо, ви — найголовніше в нашому житті. Ми читаємо ті самі книги, щоб не відставати, опановуємо гаджети, аби не показати, що ви нас випередили. Ми не лише навчаємо вас — ми вчимося у вас. І це прекрасно. Будьте такими, щоб ми могли взаємно доповнювати одне одного.

А освітянам зичу одного: хай вам щастить почути щире людське «Дякую». Оце і є щастя для ПЕДАГОГА. Оце і є наші з вами нагороди.

Підготувала
редколегія

«У НОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ Я ХОЧУ ПОБАЖАТИ КОЖНОМУ З НАС СИЛИ Й СТІЙКОСТІ. ЩОБ НАВІТЬ У НЕПРОСТИХ ОБСТАВИНАХ МИ ЗБЕРІГАЛИ ЛЮДЯНИСТЬ...»

Тетяна Леонідівна Лях,
проректор з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Стратегія і виклики

Які ключові пріоритети Університету в науково-педагогічній та соціально-гуманітарній сферах?

Для мене пріоритети нашого Університету чіткі й водночас глибокі. Це якісна освіта, яка відкриває здобувачам нові горизонти та формує лідерів, здатних служити людям, громаді й суспільству. Це наука, яка виходить за межі академічних цілей і відповідає на реальні потреби громади столиці та країни, допомагаючи знаходити рішення там, де вони найбільше потрібні.

Важливим пріоритетом є розвиток безбар'єрного освітнього простору — ми послідовно долаємося до реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні. Окремо хочу підкреслити

наш фокус на соціально-гуманітарній роботі — насамперед на унікальному проєкті «З Києвом і для Києва». В умовах воєнного часу його ініціативи спрямовані на підтримку та інтеграцію вразливих категорій населення — з особливою увагою до внутрішньо переміщених осіб, а також ветеранів, ветеранок і членів їхніх родин. Це конкретні кроки нашої грінченківської родини, завдяки яким люди відчувають себе частиною громади столиці й отримують нові можливості для життя та розвитку.

Ми прагнемо бути Університетом із високою корпоративною культурою, де панує довіра, доброчесність, відповідальність, свобода, повага до різноманітності та любов до України. Саме в цьому синтезі — освіти, науки, служіння громаді й соціальної відповідальності — народжується сила нашої грінченківської спільноти. І я щиро вірю та щодня переконуюся в тому, що наш Університет є простором, де лідерство реалізується через служіння.

Якими Ви бачите головні завдання Університету в новому навчальному році?

Наше завдання — зберегти і примножити якість освіти навіть у найскладніших умовах. Ми продовжуємо розвивати цифрові інструменти й робити навчання більш доступним та безбар'єрним, щоб кожен здобувач — незалежно від життєвого досвіду чи потреб — мав можливість реалізувати себе. Для мене надзвичайно важливо, аби Університет залишався відкритим середовищем підтримки та розвитку, готовим навчати й насажувати тих, хто повернувся з війни, — ветеранів і ветеранок, військовослужбовців і військовослужбовиць.

Водночас ми повинні дивитися у майбутнє. Завдання Університету — готувати молодь не тільки до професійної реалізації, а й до великої місії — миробудування і повоєнної відбудови України. Ми маємо виховати лідерів, здатних приймати рішення в умовах невизначеності, працювати з громадами, відновлювати

економіку й соціальну тканину суспільства. Саме тут важливими стають резильєнтність, стійкість, готовність діяти у викликах воєнного й повоєнного часу. І я щиро переконана: після нашої перемоги Україна потребуватиме не лише фахівців, а й сильних лідерів служіння — і ми виховуємо саме таких!

Як, на Ваш погляд, змінюється роль ЗВО в умовах сучасних викликів — війни, цифровізації, міжнародної інтеграції?

В умовах війни університети стають не лише освітніми й науковими центрами, а й опорами для суспільства — місцями соціальної підтримки та згуртованості. Цифровізація змінює підходи до навчання й управління, роблячи освіту доступнішою для ширшого кола здобувачів. Міжнародна інтеграція дозволяє українським університетам бути частиною світової академічної спільноти, зберігаючи при цьому свою ідентичність і унікальність.

Я переконана, що університети — це серця громад, які мають працювати без збоїв і бути осередками не лише просвіти, а й милосердя та турботи про тих, хто боронить і боронив країну, хто втратив житло чи рідних у цій війні. Університет покликаний ініціювати й підтримувати благодійні та волонтерські ініціативи, дарувати студентству відчуття мирних радощів навіть у час воєнного стану, а також насажувати їх створювати й втілювати проєкти, спрямовані на покращення якості життя українців. Це простір діалогу й миробудування, соціальний барометр громади, який чутливо реагує на біль і потреби людей, щоб допомагати й підтримувати.

Чи є проєкти або ініціативи, які стануть особливим

акцентом у соціально-гуманітарній роботі Університету цьогоріч?

Насамперед це Академія студентського лідерства — простір, де молодь вчиться брати відповідальність, розвивати навички командної роботи й мислити категоріями служіння людям та громадам. Ми прагнемо, щоб ця Академія давала студентам не лише знання, а й внутрішню силу бути ініціаторами змін. Тут ми навчатимемо менеджменту волонтерської діяльності на Школі координаторів волонтерів, створенню та управлінню проєктами на Школі проєктного менеджменту, а також вивчатимемо міжнародний досвід у межах International Servant Leadership Academy.

Важливим для нас є і проєкт «З Києвом і для Києва». Він об'єднує добровільні, волонтерські та соціальні ініціативи. Сьогодні ми розширюємо коло його бенефіціарів: це не тільки традиційні цільові групи, а й ветерани та ветеранки війни, члени їхніх сімей, внутрішньо переміщені особи, мешканці й гості столиці, які прагнуть підвищити рівень мовної компетентності чи долучитися до життя громади.

Ще один наш пріоритет — розвиток безбар'єрного освітнього простору. Ми прагнемо, щоб кожен студент мав рівний доступ до можливостей і підтримку в реалізації власних ідей. Саме тому будемо стимулювати ініціативи, які сприяють доступності й інклюзивності навчального середовища.

Цінності та місія

Які найважливіші цінності Університет плекає серед своєї спільноти?

Для нашого Університету всі цінності однаково важливі.

Вони не існують окремо, а творять єдину систему, яка формує атмосферу нашої грінченківської спільноти. Ми плекаємо повагу до людини та її гідності, культивуємо довіру й доброчесність, вчимо відповідальності й професіоналізму. Важливою для нас є свобода — і особиста, і академічна, але завжди в межах відповідальності. Ми цінуємо різноманітність і робимо простір Університету інклюзивним і безбар'єрним.

Окремо хочу наголосити на лідерстві через служіння — це цінність, яка єднає усіх грінченківців, викладачів, і здобувачів. Ми виховуємо молодь, яка не просто прагне успіху, а готова брати відповідальність за інших і працювати на благо громади. Викладачі й співробітники Університету подають приклад такого лідерства щоденною працею та готовністю підтримати і повести за собою.

Наші цінності об'єднують патріотизм, українську і європейську ідентичність, культуру часу й розуміння, що ми — частина великої громади Києва і всієї України. Саме в їх поєднанні народжується сила Університету, його унікальність і стійкість.

Чи існують традиції Університету, які для Вас є особливо дорогими та які Ви б хотіли розвивати?

У нашому Університеті є традиції, які створюють особливу атмосферу спільноти, і кожен має свої улюблені. «Грінченківська декада» для мене — особлива традиція. Щороку вона нагадує нам про спадщину Бориса Грінченка, його цінності та ідеї, які залишаються дороговказами й сьогодні. Це час, коли Університет живе в атмосфері пам'яті й натхнення: відбуваються зустрічі, дискусії, творчі заходи, які об'єднують студентів і викладачів. Для мене ця декада цінна тим, що вона формує відчуття єдності поколінь і вчить нас берегти коріння, з якого виростає сучасний університет.

Також і фестиваль-конкурс «Народ герой героїв появляє» — це нагода вшанувати наших Героїв через мистецтво і творчість, зберегти пам'ять і водночас надихнути молодь брати приклад мужності та служіння.

Для мене ці традиції дорогі тим, що вони формують дух університету — щирий, оптимістичний із поглядом у майбутнє.

Студенти й викладачі

Якими рисами, на Вашу думку, вирізняються сучасні студенти-грінченківці?

Я бачу наших студентів чесними і стійкими, здатними швидко адаптуватися й водночас небайдужими до чужого болю. Вони патріотичні, сміливі, відкриті до нового досвіду, прагнуть розвиватися і не бояться брати на себе відповідальність.

Це покоління, яким я щиро пишаюся.

Які можливості для особистісного й професійного розвитку Університет пропонує своїм студентам сьогодні?

Університет сьогодні відкриває для здобувачів вищої освіти широкий простір особистісного й професійного розвитку. Це стосується соціально-гуманітарної роботи, де молодь вчиться не лише служити громаді через волонтерські й благодійні ініціативи, а й формує найцінніші «м'які навички» — комунікацію, емпатію, командну взаємодію. Участь у проєктах «З Києвом і для Києва» допомагає нашим студентам набувати проєктного і критичного мислення, розуміти, як від ідеї перейти до конкретних результатів. І найважливіше — вони вчаться лідерству через служіння: вмінню брати відповідальність не тільки за себе, а й за інших, бути прикладом і натхненням для своєї громади.

Що для Вас особисто означає підтримка викладачів у щоденній науково-педагогічній діяльності?

Для мене підтримка викладачів — це передусім дотримання корпоративних цінностей нашого Університету: повага, доброчесність, взаємоповага і свобода. Це етичне спілкування на будь-якому рівні, вчасна розмова, чесний орієнтир і власний приклад. У воєнний час особливо важливими стають резильєнтність і розуміння того, що робота викладачів має свої особливі виклики: їм часто доводиться працювати на межі сил. Тому завдання керівництва і всієї професійної спільноти Університету — враховувати ці обставини, підтримувати, допомагати відновлювати ресурси й створювати умови, у яких викладачі зможуть залишатися сильними для своїх здобувачів.

Партнерство та комунікація

Як Університет співпрацює з міською владою та громадськими організаціями в реалізації освітніх і соціальних проектів?

Їх справді чимало, але зупинюся на найсвіжіших планах. Зараз маємо низку задумів для співпраці з Kyiv Military Hub, які допоможуть поєднати академічний досвід із практикою підтримки військовослужбовців та військовослужбовців, ветеранів і ветеранів. Це важливий крок у напрямі інтеграції університетської спільноти в життя міста й країни. Паралельно ми вибудовуємо партнерство з волонтерськими організаціями, адже для нас розвиток культури волонтерства серед студентів — це органічна частина освітнього процесу. Такі проекти вчать відповідальності, емпатії, спроможності працювати в команді й бути лідерами служіння, що сьогодні надзвичайно важливо.

Які результати співпраці Університету зі стейкхолдерами Ви вважаєте найбільш успішними?

Ми маємо чимало прикладів успішної співпраці зі стейкхолдерами, і кожен із них для нас важливий. Я особливо ціную партнерство, яке безпосередньо впливає на розвиток студентів

та громади. Також це наші спільні освітні й наукові ініціативи з колегами з українських і закордонних університетів, що відкривають студентам нові горизонти. Це співпраця з органами влади, яка дозволяє впроваджувати соціально значущі проекти. І, звичайно, партнерство з громадськими та волонтерськими організаціями, завдяки яким ми розвиваємо культуру служіння, підтримуємо вразливі категорії. Для мене найбільший успіх у тому, що ці результати не лише вимірювані в показниках, а й відчутні в життях конкретних людей.

День освітянина і побажання

Чим для Вас особисто є День освітянина?

Для мене День освітянина тепер «інший», ніж у мирні часи. У воєнний час він про людей, які щодня тримають освітній фронт. Я думаю про колег, які читають лекції і віртуозно проводять практичні заняття під звуки сирен, підтримують здобувачів освіти навіть тоді, коли самі виснажені, і про тих, хто взяв у руки зброю, але назавжди залишився освітянином. Хто виходить до своїх здобувачів з окопів поміж бойовими завданнями. Це день про нашу спільну силу і віру, що через освіту ми допомагаємо вистояти україн-

ському народу й наближаємо перемогу!

Яке головне побажання Ви хотіли б висловити студентам і колегам на початку нового навчального року?

У новому навчальному році я хочу побажати кожному з нас

сили й стійкості. Щоб навіть у непростих обставинах ми зберігали людяність, підтримували одне одного і не втрачали смаку до життя та до знань.

*Підготували:
Надія Фіголь,
Тетяна Файчук*

«Бажаю студентам – сміливості відкривати нові горизонти, а колегам – радості, оптимізму, взаємоповаги, натхнення і відчуття сенсу у своїй щоденній праці. І головне – хай у наших серцях завжди буде віра, надія, любов і ніколи не бракує життєвої мудрості! Служити людині, громаді, суспільству!»

Сучасна національна українська школа: спроба спільних несвяткових рефлексій

Майже 150 років тому народний вчитель, автор першого «Словаря української мови», шкільних підручників, серед яких: «Українська грамати́ка» та «Рідне слово», редактор фахових видань, зокрема «Народні вчителі і українська школа», очільник київської «Просвіти» — Борис Грінченко у своїх літературних творах без прикрас описував долю педагогів тих часів. В оповіданні з промовистою назвою «Непокірний» він так змальовує буденність колег: «ночами читає книжки та грає у м'яча з дітьми, ще й підготовує їх на свій кошт та маючи «кумедні домагання» щодо упорядкування приміщення школи, ... не отримує підтримку керівництва губернії». Він гостро критикував ставлення до вчителів і зазначав, що «не може людина з невдоволеними фізичними потребами розвивати потреби духовні, і тому турбуватися про народну освіту, не дбаючи про народний добробут — означає будувати будівлі на піску». Натхненна і пристрасна віра Бориса Грінченка щодо розбудови національної школи звучала як: «Мої діти зберуть урожай...». Минуло багато часу з народження тих творів, багато історичних подій, про які лише мріяв Грінченко, відбулося: проголошення Незалежності, визнання української мови як державної, утвердження академічної свободи та доброчесності... Та викликів сучасних не бракує освітянам.

І сьогодні професійне свято для педагогів не є приводом для спочивання «на лаврах». Це лише нагода уповільнитися і замислитися, як змінилася сфера їх діяльності в історичному та соціально-гуманітарному контекстах, які вимоги до компетентностей вчителя висуває новітнє суспільство, як змінилися умови праці за воєнного стану, які тенденції розвитку є пріоритетними і чому. На ці та інші актуальні питання ми спробували знайти відповіді спільно з освітянами Київщини та готові поділитися ними задля продовження широкої суспільної дискусії.

Знайомтеся з п'ятьма героями нашої публікації, які, попри зайнятість, зокрема організаційну, методичну, навчальну, наукову діяльність, знайшли час і відповіли на п'ять питань щодо сучасної української освіти та ролі педагога в доленосні для країни часи.

Олена Гайдаш,

директор Павлівського закладу загальної середньої освіти Вугледарської міської ради (Донецька обл.), вчитель початкових класів вищої категорії, зокрема асистент вчителя в 2 інклюзивному класі Мар'їнського ЗЗСО І–ІІ ступенів № 2, учасниця хабу «Цифровий простір педагога» та коворкінгу «Мисли&ти» лабораторії з розвитку критичного мислення НЦ «МАНУ», внутрішньо переміщена особа (м. Київ, з червня 2022 року), педагогічний стаж — 33 роки

На перше питання: що відрізняє українську освіту від освіти в інших країнах? Як на це вплинув воєнний стан? Що є подібним — пані Олена, яка стала киянкою не за власним бажанням, та як освітянка і керівник навчального закладу першою з наших героїв відчувала «подих війни», дала найбільш розгорнуту відповідь. З її рефлексій і почнемо.

Основна відмінність української освіти сьогодні, на її думку, у здатності працювати в кризових

умовах, зберігати стійкість і водночас розвиватися. А подібність з освітніми системами інших країн полягає в тому, що всі ми прагнемо дати дітям якісні знання й можливості для майбутнього.

«24 лютого 2022 року... День, який розділив наше життя на до та після...»

Перед повномасштабним вторгненням наша школа, як і всі інші, працювала дистанційно через карантин. Учителі ні на мить не припиняли свою роботу, проводили

уроки й виховні заходи. Того тижня ми готувалися до Дня єднання. Пам'ятаю, як колеги запропонували записати відео — «віночок» українських пісень від нашого шкільного колективу. Ідея мені відразу сподобалася, адже я завжди підтримувала творчі ініціативи. За мить робота вже кипіла: принесли вишиванки, підібрали пісні, провели репетицію, записали ролик... Я дивилася на своїх молодих, завзятих колег і розуміла: в їхніх руках — майбутнє України. Але цей ролик так і не побачили глядачі, адже він мав з'явитися в мережі саме 24 лютого...

Зранку того дня ми ще не до кінця розуміли, що відбувається. Учителі проводили онлайн-уроки, ніби намагаючись втримати так звану «нормальність життя». Та вже по обіді пролунав перший вибух у Вугледарі — ворожий снаряд влучив у міську лікарню. Саме тоді обірвалася тоненька надія, що «все обійдеться». За кілька днів наша школа почала приймати людей, яких вдалося вивести з охопленої боями Волновахи. Жителі села несли до школи все, чим могли поділитися: продукти, ліки, одяг, телефони, постіль, матраци. А мої колеги враз перетворилися на кухарів, прибиральників, лікарів, волонтерів... Кожен допомагав, як міг.

Що я відчувала в ті дні? Складно описати. Якесь невидима сила змушувала бути сильною, бо розуміла: на мене дивиться колектив і люди, яким потрібна підтримка. Було страшно, особливо тоді, коли фронт підійшов зовсім близько,

а в школі ще залишалися люди. Було боляче — настільки, що вдома я ридала натщесердце, а зранку знову «надягала» усмішку і йшла до школи.

Коли село окупували, нам вдалося виїхати. Освітній процес у закладах громади був призупинений, але вчителі всіма силами намагалися тримати зв'язок із дітьми. Частина учнів виїхала до центральної та східної частини країни чи за кордон, інші — залишилися в окупації. Ми допомагали дітям влаштуватися в інші школи, аби вони могли завершити навчальний рік.

А 1 вересня до навчання повернулася лише половина з 222 учнів. Але це вже були зовсім інші діти — у їхніх очах був страх і порожнеча, які неможливо забути. Ми зібрали всі сили й почали працювати: проводили уроки, готували заходи, брали участь у конкурсах і олімпіадах, готували випускників до НМТ. Методична робота також тривала: наради, педради, засідання — все, як раніше, але онлайн. Після онлайн-зустрічей ніхто не поспішав відключатися — усім хотілося ще бодай трохи поспілкуватися. Іноді так хотілося вирватися за межі екрану й обійняти тих, хто багато років був поруч.

Зараз навчання в нашій школі знову призупинене. Діти пішли в інші школи офлайн, більшість колег влаштувалися працювати за місцем тимчасового проживання, деякі залишилися працювати дистанційно.

Артур Пройдаков,

учитель української мови та літератури, співавтор онлайн-курсів «МовиТи», експерт проєкту «Learn», автор «Подкастів з української літератури», переможець національної премії Global Teacher Prize Ukraine (2021 р.), виконавчий директор освітньої фундації «МрійДій», яка реалізовує програми та проєкти для дітей та освітян, педагогічний стаж — 10 років

А наша рідна школа... Останні світлина боляче дивитися: розбита, спалена, пограбована так званими «визволителями». Усе це болить. Ми живемо спогадами про щасливі роки й надією на мирне життя. А ще мріємо повернутися у своє рідне село, щоб відновити нашу школу — Українську школу». Такою широко та проникливою, зрозумілою багатьом до болю, була відповідь пані Олени.

Інші освітяни, попри власні травматичні спогади, були більш стриманими. Вони воліють говорити про плани на майбутнє та не втрачають педагогічного оптимізму. І це їх незаперечне право.

Пані Артур вважає, що українська освіта зараз — це поєднання класичних традицій і водночас величезної гнучкості. В умовах війни ми навчилися швидко адаптуватися: проводити уроки в укриттях, онлайн, часто змінювати формати. Це те, що відрізняє нас. Подібність у нас із багатьма країнами в тому, що освіта сьогодні стає більш орієнтованою на особистість дитини, її потреби, розвиток компетентностей, а не лише — знань. Українська школа зараз проходить цей шлях набагато швидше, бо війна прискорила процес змін. Та й зрештою виклики зі штучним інтелектом в освіті, адаптацією його використання — також спільні.

Пані Алла зазначає, що українська освіта невпинно змінюється. Щороку вона намагається більше перейняти від європейських систем. Серед основних тенденцій вона виокремила: прагнення до реформ; інтеграцію в глобальний освітній простір; цифровізацію. На сьогодні Україна проходить шлях реформування освіти, зокрема в рамках Нової української школи (НУШ), щоб наблизити її до європейських стандартів. Українські школи прагнуть до міжнародної співпраці, участі в освітніх програмах та обміну досвідом; використання освітніх платформ, онлайн-ресурсів та гаджетів є глобальним трендом, і Україна — не виняток.

Проте в нашій загальній освіті досі зберігається акцент на теоретичних знаннях, тоді як у багатьох країнах світу, наприклад, Фінляндія, Канада, фокус зміщується на компетентнісний підхід — розвиток навичок, необхідних для життя та кар'єри (критичне мислення, креативність, командна робота). Також — бюрократичний складник. Українські вчителі часто витрачають значну частину часу на заповнення звітів та паперову

роботу, що відволікає від навчального процесу.

Звичайно, війна негативно впливає на розвиток загальної середньої освіти. По-перше, через війну значна частина учнів перейшла на онлайн-навчання. Це стало серйозним викликом, але й прискорило цифрову трансформацію освіти. По-друге, психологічна підтримка. З'явилася гостра потреба в психологічній допомозі для учнів, батьків та вчителів, які пережили травматичні події. Освітній процес наразі вкрай пов'язаний з ментальним здоров'ям його учасників. По-третє, війна породжує нестабільність. Постійні повітряні тривоги та брак доступу до укриттів впливають на безперервність навчання. Це унікальна та надзвичайно складна обставина.

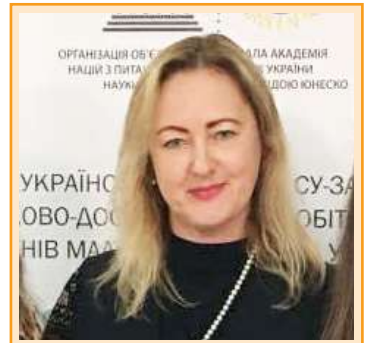
Пані Тетяна вважає, що різниця в системах освіти обумовлена менталітетом. На її думку, українські педагоги більш емоційно залучені, намагаються підтримати учнів не лише у здобутті ними знань, а також і у формуванні моральних цінностей, етичних переконань. Інколи це заважає, а часом, навпаки — допомагає. «Ми нібито не залишаємо роботу, коли йдемо додому — каже вона. Подумки — ми ще там, з нашими учнями». З одного боку, зарубіжні вчителі більше обізнані в сучасних педагогічних технологіях, їм надається більша методична допомога, а наші вчителі «на всі руки майстри» — і методисти, і лектори, і практики, навіть інколи — «мами та тати». Війна ще більше це загострила, адже вчителі стають ще більшою підтримкою своїм учням. «Мені важко уявити, — наголошує пані Тетяна, щоб зарубіжні вчителі були 24/7 на зв'язку зі своїми учнями, як це робили ми в перші місяці війни та і продовжуємо це робити. Важко уявити, щоб вчителька виходила на онлайн урок з телефону, їдучи в потязі, з укриття під час повітряної тривоги, як це робимо ми. Зараз, коли з'явилися різні можливості навчитися вчити по-іншому — з урахуванням індивідуальних особливостей наших учнів, — наші педагоги випереджають зарубіжних колег. Важко уявити собі зарубіжних колег, які здатні так швидко адаптуватися та надавати фахову підтримку учням: як академічну, так і соціоемоційну», — підсумовує пані Тетяна.

А ось думка керівниці факультету, який багато років здійснює підготовку педагогічних кадрів для дошкільної та загальної середньої

освіти закладів міста Києва та його околиць, успішно впроваджує сучасні магістерські програми для підвищення кваліфікації, зокрема «Освітній дизайн і коучинг в освіті дорослих» та «Корпоративна освіта та розвиток персоналу». Пані Ольга впевнена, що система освіти в Україні має кілька особливостей, які одночасно є сильними сторонами в порівнянні із зарубіжними країнами. По-перше, це фундаментальна підготовка з базових наук. У школах приділяється багато уваги фізиці, математиці, хімії, літературі, і це формує широкий кругозір та хорошу теоретичну базу. По-друге, освіта в Україні загалом доступніша як фінансово, так і за можливістю вступити. Державні місця в університетах дозволяють отримати вищу освіту безкоштовно, що в багатьох зарубіжних країнах є недосяжним. По-третє, українські дипломи визнаються у світі завдяки Болонському процесу, тому випускники мають змогу продовжувати навчання або працювати за кордоном. І ще одна перевага та унікальний досвід української системи освіти — гнучкість і адаптивність. Маючи складні умови з 2020 року, що пов'язані спочатку з пандемією, а далі, у 2022 році, з повномасштабним вторгненням Росії на територію України, ми швидко відновили навчальний процес, перейшли на дистанційні формати, оскільки стратегічно важливо було зберегти та забезпечити право кожного на освіту.

Восенний стан, безперечно, негативно вплинув на організацію освітнього процесу, його доступність та забезпечення. Школи та університети перейшли на дистанційне або змішане навчання. Учні та студенти часто змушені навчатися в укриттях під час повітряних тривог. Є проблеми з доступом до інтернету, вимушеним переселенням, психологічною виснаженістю тощо. Водночас українські учні, студенти, вчителі, викладачі в цих надскладних умовах демонструють стійкість, витримку, усвідомлене ставлення до ситуації. І це теж наш унікальний український освітній досвід, що заслуговує на повагу та вивчення!

Наразі система освіти в Україні вже давно успішно впроваджує компетентнісний підхід в освітній процес, за якого навчальна стратегія здобувача концентрується не на засвоєнні теоретичних знань, а на формуванні навичок застосовувати ці знання в реальних життєвих ситуаціях. Сучасними

Алла Тишковська,

директор Новопетрівського ліцею Петрівської сільської ради, учитель-методист, переможниця І туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2022» у номінації «Основи правознавства»; педагогічний стаж — 21 рік

Тетяна Швець,

доктор педагогічних наук, заступник директора з науково-методичної роботи приватної школи «Афіни» м. Києва, директор Міжнародної академії тьюторингу, педагогічний стаж — 32 роки

Ольга Котенко,

декан Факультету педагогічної освіти Університету Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент, учасниця міжнародних проєктів, зокрема «Розвиток громадянських та соціальних компетентностей у системі підготовки вчителів в Україні», «Модернізація педагогічної вищої освіти з використанням інноваційних інструментів викладання», координатор унікального проєкту «Травма-інформованого навчання студентів», науково-педагогічний стаж становить 18 років, загальний — 32

тенденціями в освіті України є також розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту,

соціальних і цифрових навичок учнів та студентів, інтеграція технологій у навчальний процес. Це, до речі, є подібним до основних тенденцій, наявних у зарубіжних системах освіти. Саме тому наша героїня вважає українську систему освіти сучасною, прогресивною, конкурентоспроможною.

Якого педагога чекають учні та батьки? Чи змінилися вимоги до вчителя за останні роки?

Пані Олена наголошує на тому, що вимоги суспільства й батьків до вчителя в усі часи були високими. Але сьогодні вони зросли ще більше. Сучасний світ змінюється надзвичайно швидко, і разом із ним змінюються очікування від школи та педагогів. «Ще до повномасштабного вторгнення ми проводили опитування серед батьків, і більшість респондентів зазначили, що вчитель має бути творчим, креативним, різнобічно розвиненим. Цей перелік можна продовжувати довго, але якщо узагальнити — сучасним».

Що ж стоїть за цим словом «сучасний»? Насамперед, зазначає пані Олена, «це — здатність надихати, мотивувати, підтримувати дітей, допомагати їм відкривати власні таланти. Учителю має не лише передавати знання, а й навчати, як ці знання застосовувати: як знаходити інформацію, аналізувати її, критично мислити, робити власні висновки. Справжній педагог сьогодні — це наставник, який не просто викладає предмет, а й формує особистість, готову жити й діяти в нових умовах. Саме тому лише з 2022 року по сьогодні перелік заходів (вебінари, тренінги, лекторії) з неформальної освіти різноманітної тематики (від ментального здоров'я та практико-орієнтованого навчання до ІШ як засобу навчання), у яких я брала участь, налічує понад 40 позицій».

Вона каже, що абсолютно погоджується з батьками учнів, що саме таким має бути сучасний учитель, проте водночас переконана: сам на сам із такими масштабними викликами педагог не впорається. Йому потрібна підтримка — з боку батьків, які розуміють складність і цінність учительської праці, і з боку держави, яка створюватиме умови для праці, розвитку та професійного зростання. Лише об'єднавши зусилля — сім'ї, школи та суспільства загалом — ми зможемо мати саме такого сучасного вчителя, який стане прикладом для дітей і рушійною силою змін у нашій країні.

Пані Алла вважає, що вимоги до вчителя за останні роки суттєво змінилися. Сучасний педагог — це вже не просто лектор, а координатор освітнього процесу, який допомагає дітям навчитися вчитися, мислити критично та вирішувати нагальні проблеми, зокрема безпекові. Сьогодні учні та батьки очікують від вчителя не лише передачі знань, а значно більшого: вчитель має бути тим, хто допомагає розкрити потенціал учня, а не просто вимагає зазубрювання. Педагог повинен бути чуйним до емоційних потреб дітей, вміти створювати безпечне та комфортне середовище. Здатність швидко адаптуватися до нових технологій, методів викладання та непередбачуваних обставин (як-от війна). Батьки та учні хочуть, щоб вчитель не тільки знав свій предмет, але й міг показати, як ці знання застосувати в реальному житті. А ще вчитель повинен бути «на одній хвилі з дітьми».

Пан Артур вважає, що сьогодні вчителя чекають не як «джерело інформації», а як наставника, який допоможе розібратися у світі, що змінюється. Учні хочуть бачити вчителя сучасного, щирого, відкритого до діалогу, готового вчитися разом із ними. Батьки сподіваються, що вчитель стане партнером у вихованні, а не просто контролером оцінок. Вимоги, безумовно, зросли: тепер учитель має бути не лише фахівцем, а й комунікатором, психологом, тьютором, модератором.

Пані Тетяна впевнена, що батьки чекають вдумливого, авторитетного, досвідченого педагога, а також такого, якому можна довіряти, з яким цікаво, і одночасно такого, який ставить виклики, адже без цього немає навчання. Вимоги змінилися. Ми маємо бути підтримкою родині, хоча перша роль у вихованні дитини завжди в батьків. І тут, більшою мірою, варто говорити про партнерство, яке у нас проголошується, але не завжди реалізується. Думаю, що це важливий виклик для педагогів, а також і умова якісної сучасної освіти.

Пані Ольга, яка, окрім керівної посади, має щорічно навантаження як доцент кафедри іноземних мов і методик їх навчання, зазначає: «На парах своїм студентам я завжди кажу, що сьогодні учні та батьки очікують від педагога не лише знань із предмета, а й ширшої ролі. Сучасний вчитель має бути наставником — допомагати дитині розкривати здібності та мо-

тивувати до навчання. Для педагога сьогодні важливі комунікація й емпатія. Учні й батьки хочуть бачити вчителя, який вміє слухати й чути, підтримати й зрозуміти дитину. Учителю має бути гнучким і сучасним, володіти цифровими технологіями, застосовувати різні методики, інтерактивні підходи, вміти адаптувати їх під потреби учнів. І ще одне — авторитет вчителя сьогодні базується не на суворості, а на професіоналізмі, повазі й умінні створити атмосферу безпеки та зростання. Сучасний педагог — це партнер, наставник, який надає супровід у навчанні, допомагає навчитися учню, враховує його індивідуальну траєкторію розвитку та становлення».

Ми б додали до слів наших респондентів, що важливим є усвідомлення того, що ідентичність вчителя формується неперервно (від вибору фаху та здобуття освіти до останнього дзвоника в його кар'єрі), це — процес, а не результат, вкрай динамічна конструкція, яка має ядрові компоненти, зокрема, людяність, патріотизм, відданість справі, академічна доброчесність, професійні знання та етика освітньої діяльності та варіативні — сучасні методики викладання, доповнення наукових знань, відгук на інновації тощо.

Якою Ви бачите українську освіту через 5–10 років? ІШ — це засіб прогресу чи регресу?

Пані Олена каже, що часто замислюється над цим питанням. Вона впевнена, що українська освіта за 5–10 років має стати іншою. Якщо говорити про мрії, то в її уяві школа майбутнього — це передусім школа радості, місце, де всім комфортно, де створені умови для психологічного благополуччя. Досвідчена керівниця та вчителька бачить освіту сучасною, гнучкою й орієнтованою на потреби учня та суспільства. Важливу роль відіграватиме матеріальна база: сьогодні вже важко уявити класи без інтерактивного обладнання. Учні повинні вільно працювати з технікою, а вчителі — використовувати її для створення уроків, де діти стають творцями, мислителями та активними учасниками навчального процесу. Не менш важливою є система заохочень як для вчителів, так і для учнів, адже вона мотивує розвиватися, досягати більшого та підвищує престиж професії педагога.

Щодо штучного інтелекту, то він стане потужним засобом прогресу за умови свідомого викорис-

тання. ІШ дозволяє індивідуалізувати навчання, підлаштовувати матеріал під рівень і потреби учня, автоматизувати рутинні завдання вчителя, а також створювати інтерактивні середовища, що мотивують дітей до пізнання. Водночас він економить час і ресурси педагога, даючи змогу більше уваги приділяти самоосвіті та творчості. Для учнів це також відкриває доступ до світових знань. Але важливо пам'ятати, що ІШ ніколи не замінить живого спілкування та ролі наставника. ІШ — це лише інструмент, і саме від учителів залежить, чи він стане поштовхом до розвитку чи бар'єром.

Пані Алла вважає, що за цей час українська освіта, ймовірно, буде виглядати інакше: поєднання очного та дистанційного навчання стане нормою; освіта буде більше орієнтована на потреби та здібності кожної дитини; розвиток комунікативних навичок, емоційного інтелекту та лідерства буде пріоритетом.

Штучний інтелект (ІШ) у цьому процесі — це засіб прогресу. Він не замінить вчителя, але стане потужним інструментом для аналізу прогресу учнів і розробки індивідуальних навчальних планів, для перевірки робіт чи укладання тестів. Також ІШ може бути помічником для вчителів і учнів, надаючи доступ до величезного обсягу інформації.

Проте є й інший бік медалі... Висловлювання «коробка з сірниками безпечна, але в руках божевільного — це трагедія» чудово ілюструє, як один інструмент чи навіть ідея може бути як корисною, так і вкрай небезпечною — залежно від того, хто використовує і з якою метою.

Це твердження можна застосовувати до багатьох аспектів життя, зокрема й до освіти. За допомогою штучного інтелекту ми можемо отримати інформацію, яка сприятиме розвитку та вдосконаленню, але може бути також інструментом пропаганди та ідеологічного контролю. Таким чином, технології та знання можуть допомогти людям розвиватися, але їх спотворення чи використання для маніпуляцій може спричинити соціальні конфлікти та дезінформацію. Як на мене, безпека та наслідки залежать не стільки від самого інструменту, скільки від моральних якостей, намірів і відповідальності тих, хто його застосовує. Потрібно завжди думати про те, як ми використовуємо будь-яку силу чи знання, і усвідомлювати потенційні ризики.

Пан Артур бачить українську освіту більш дитиноцентричною, з акцентом на індивідуальні освітні траєкторії. За 5-10 років школа стане місцем розвитку навичок, творчості й критичного мислення, а не лише передавання знань. Щодо ШІ: «Я вірю, що це інструмент прогресу. Він не замінить учителя, але може звільнити його від рутинної роботи, допомогти з персоналізованим навчанням, дати учням нові можливості. Головне — навчитися мудро його інтегрувати».

Пані Тетяна впевнена, що за декілька років система освіти в Україні, безумовно, трансформується. Сучасні інформаційні технології вже диктують необхідність змін, а далі їх буде ще більше. Але живе, емоційно насичене, психологічно доцільне спілкування ніщо не замінить. ШІ — це реальність, але може бути регресом, якщо не навчитися ним користуватися. Не можна звинувачувати технології, потрібно просто правильно їх використовувати.

Пані Ольга вважає, що штучний інтелект в освіті може бути як засобом прогресу, так і ризиком регресу. Все залежить від того, як його використовувати. Якщо правильно інтегрувати, то це прогрес: ШІ допомагає персоналізувати навчання, швидше знаходити інформацію, до певної міри знімає рутину з педагога, дає доступ до нових інструментів. Учень/студент отримує більше можливостей для самостійного й цікавого навчання. Але є й ризики: надмірна залежність від технологій, зниження рівня критичного мислення, небезпека плагіату та «готових відповідей» замість власної роботи. Тому, як на мене, ключ у балансі — ШІ має бути не заміною учителя та учня, а інструментом, що допомагає розвиватися, мислити, аналізувати й ефективніше навчатися та навчати.

Щодо векторів розвитку, то якщо й надалі ми будемо орієнтуватися на тенденції та світові освітні тренди, то цілком ймовірно, що за 5–10 років українська освіта буде більш цифровою та гнучкою. По-перше, дистанційні й змішані формати залишаться, але стануть якіснішими та зручнішими. По-друге, більше уваги приділятиметься практичним навичкам, як-от підприємливості, креативності, технологічної грамотності. По-третє, школа й університет орієнтуватимуться на індивідуальні освітні траєкторії — учень/студент зможе більше

обирати, що і як вивчати. Також можна очікувати на подальший розвиток інклюзії, психологічної підтримки та співпраці з європейськими освітніми програмами. Тобто освіта в Україні буде більш відкритою, сучасною і такою, що готує людину до життя.

Чому Ви обрали саме цю діяльність і як трансформувалося Ваше бачення самореалізації в професії.

Пані Олена відповіла, що бути вчителем — це її мрія з дитинства. «Я виросла в родині, де повага до вчителя була понад усе, і завжди відчувала, що ця професія має особливе покликання. Мені пощастило: поряд зі мною були педагоги, які не лише давали знання, а й допомагали рости, формували мої життєві цінності, надихали власним прикладом. Саме вони стали для мене взірцем і підштовхнули обрати цей шлях. Мій професійний шлях розпочався у маленькій сільській школі на Донеччині. Спочатку я працювала вихователем групи продовженого дня, згодом стала педагогом-організатором, учителем початкових класів, заступником директора з навчально-виховної роботи, а пізніше — директором закладу загальної середньої освіти. Чи мріяла я колись бути директором? Не впевнена. Для мене завжди було важливіше інше — стати тим учителем, про якого я сама колись мріяла.

За 33 роки роботи моє бачення професії суттєво змінилось. Якщо на початку мені здавалося, що головне — добре знати предмет і вміти пояснити матеріал, то з часом я зрозуміла: сучасний учитель має бути набагато більшим, ніж просто носієм знань. Він повинен надихати, мотивувати, створювати умови для розвитку особистості, йти поруч з учнями в їхньому світі. Те, як навчали нас, сьогодні вже не дає бажаних результатів. Діти змінюються, змінюється й саме життя, а отже, й навчати їх потрібно по-новому. Для мене самореалізація в професії — це постійний рух уперед, готовність до змін, відкритість до нового. Справжній педагог ніколи не зупиняється в розвитку, адже тільки тоді він може бути на одній хвилі зі своїми учнями. Сьогодні я розумію: вчитель — це не лише той, хто навчає, а й той, хто виховує, підтримує, надихає та допомагає знаходити власний шлях. Саме в цьому і полягає моя самореалізація».

Пан Артур відповів більш лаконічно: «Це може звучати надто пафосно, та все ж тут ідеться про контакт із людьми, про постійний пошук взаємодії. Коли я починав свою педагогічну діяльність, то для мене важливо було добре навчити дітей літератури й мови. Пізніше я зрозумів: учитель — це значно більше. Це людина, яка може формувати середовище, змінювати громади, впливати на суспільство. І нині інвестиції в освіту, у престижність професії вчителя є вкрай важливими! Тому сьогодні я поєдную роботу в класі з діяльністю у благодійному фонді «Освітня фундація МрійДій». Це дає відчуття ширшого масштабу й дозволяє допомагати не лише своїм учням, а й тисячам дітей в Україні».

Пані Алла каже, що обрала цю професію, тому що вірить у силу освіти. Вона впевнена, що бути вчителем — це допомагати учням знаходити свій шлях у житті, вчити їх не тільки предмету, а й мислити, аналізувати, бути справжніми людьми. Я вважаю, що немає нічого важливішого, ніж формувати майбутнє, і саме таку мету має моя педагогічна діяльність. «Моя професійна ідентичність трансформувалася протягом усіх двадцяти років, але незмінним залишалося переконання, що все, що робиться з любов'ю, приречене на успіх! Діти — це джерело натхнення і енергії», — наголошує героїня публікації.

Пані Тетяна впевнена, що в кожного з нас є своя місія. «Пройшовши шлях від вчителя до завуча, від педагога-практика до науковця, від вчительки до тренера для педагогів, звичайно, відбулася певна трансформація мене як освітянки. Моя сьогоденна місія полягає в тому, щоб не лише ділитися своїми знаннями, а й підтримувати людей у їхньому прагненні ставати кращою версією себе, розширювати професійні горизонти, допомагати відшукувати власні сенси педагогічної діяльності», — сказала в інтерв'ю наша респондентка.

Пані Ольга каже, що коли аналогічне запитання лунає до неї від студентів, вона завжди з упевненістю каже, що педагог — це людина, яка змінює світ! Професія вчителя має кілька сильних аргументів «за». По-перше, це можливість впливати на майбутнє, формувати особистість, ділитися досвідом. Педагог завжди розвивається сам: постійне навчання, нові методики, робота з технологіями роблять цю професію динамічною. У цій роботі

є велика суспільна цінність. Учитель формує ціннісний потенціал людини, широку культурологічну освіченість, громадянську свідомість. І, звичайно, ця професія дає відчуття значущості, адже результат твоєї праці візуалізується в досягненнях твоїх учнів.

Що побажаєте колегам та учням?

Пані Олена зичить колегам та учням і майбутнім учителям найціннішого — любити обрану професію всім серцем. Йти педагогічною стежкою впевнено й гідно, з вірою у власні сили та з любов'ю до тих, кого ведете за собою. «А ще уявіть, що за партою сидить маленька Ви — допитлива, щира, мрійлива. Запитайте її: який учитель для неї найкращий? Коли їй цікаво вчитися? Що допомагає розкрити її талант? А тоді станьте саме таким учителем — тим, на кого чекають, до кого йдуть із довірою, кого пам'ятають усе життя. Ніколи не втрачайте віри в учня, навіть якщо йому важко. Кожна дитина унікальна, і завдання педагога — допомогти їй розкритися. Любіть дітей, поважайте їхні думки та мрії, будьте для них прикладом мудрості й доброти. І тоді ваша праця завжди буде потрібною й цінною».

Пані Алла колегам-педагогам бажає не боятися змін, дбати про себе, залишатися натхненними, допитливими, навчатися спільно з учнями, вірити в себе. Освіта постійно трансформується, і наша здатність адаптуватися — це наша суперсила. Ментальне здоров'я — це основа, на якій будується якісна освіта. Пам'ятайте, що ваша праця змінює життя людей. Тримайте освітній фронт гідно.

Учням поради такі: «Задавайте питання, шукайте відповіді та не бійтеся помилятися. Співпраця та взаємодопомога — це ключ до успіху. Ваші можливості безмежні, а освіта — це шлях до їх розкриття».

Пан Артур бажає колегам віри у свою силу. Сьогодні кожен український учитель — це неймовірно знакова постать, яка виконує вкрай важливу роботу. «А ще натхнення побажаю — шукати нові форми взаємодії, нові слова задля обговорень на уроках та поза ними. Учням — мріяти сміливо, не боятися труднощів і знати, що їхні знання та ідеї обов'язково змінять країну. І всім нам — завершення війни та справедливого миру, адже це дозволить розвивати й надалі нашу освіту», — підсумовує освітянин.

Побажання учням від пані Тетяни звучать так: «Вірити в себе, у свої можливості, бачити їх там, де інші не бачать, вчитися не заради оцінок, а заради власного інтелектуального задоволення». Колегам-педагогам вона бажає здатності розкривати себе та своїх учнів, розуміти себе та їх, отримувати задоволення від своєї праці, яка змінює освіту, а відповідно, й світ ваших учнів. Зустріч з хорошим вчителем дає гарний старт у житті. «Просто згадайте своїх вчителів, і я впевнена, що ви будете пам'ятати їх, не як тих, хто добре навчив вас математики чи мови, а як людей, які позитивно вплинули на вас, колись підтримали, розглядели у вас те, чого і ви не знали про себе, надали вам підтримку в потрібний момент».

З нагоди Дня працівників освіти, пані Ольга бажає усім, хто навчається/навчався/навчає, — миру, витримки, життєстійкості, впевненості в тому, що українська освіта, без перебільшення, є однією з провідних систем освіти світу. За нами сьогодні українців, за нами майбутнє України!

Відповіді героїв публікації, на нашу думку, багато в чому суголосні. І це — не випадково. Місія педагогів обумовлена їх спільними цінностями та прагненнями: бажанням віднайти істину, яка ґрунтується на наукових фактах у світі фейків та інформаційних ворожих атак, формування національної ідентичності у молодого покоління, відновлення історичної пам'яті, сприяння розвитку здібностей кожного учня,

мотивація проблемно-пошукової, а не репродуктивної діяльності на засадах позитивного підкріплення та педагогічного оптимізму, плекання прагнення до самоосвіти, інновацій та поступу до утвердження громадянського суспільства.

Борисе Грінченку, твої нескорені діти, попри обстріли та тривоги, навчання в укриттях та вимушену міграцію, блекаути та інформаційні атаки, збирають рясні врожаї та продовжують вчити учнів вдень, здійснювати самоосвіту вночі... 150 років невтомної боротьби та самовідданості, долання політичних, бюрократичних, економічних перешкод, ненормованої праці та гордості за учнів, які перевершили свого вчителя, формування серцевища довіри та поваги, інно-

вацій та плекання національних традицій, громадського активізму та волонтерства, сили духу та жаги до знань... Нехай не втомлюються руки, розум та душа освітян сіяти добре та вічне в українські чорноземи — родючі ґрунти прийдешніх поколінь!

Читачу, згадай добрим словом вчителя твого серця! Твоя дяка надихає тримати інформаційний фронт у новітні часи формування української школи.

З освітянами спілкувалася кандидат педагогічних наук, автор посібників та підручників для зонз, психолог, доцент кафедри журналістики та нових медіа Університету Грінченка Яна Фруктова

Програми академічної мобільності: сучасний тренд чи унікальний досвід становлення фахівця?

Програми академічної мобільності — це можливості для здобувачів освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів (бакалавр, магістр, доктор філософії), молодих та досвідчених науково-педагогічних працівників (асистенти кафедр, викладачі, доценти, професори) та науковців (молодші, старші наукові співробітники) навчатися, викладати, стажуватися або проводити дослідження в іншому закладі вищої освіти чи науковій установі, як в Україні, так і за кордоном, з метою обміну досвідом, розвитку загальних та спеціальних (фахових) компетентностей її учасників, підвищення якості освіти та інтеграції в міжнародний освітній простір. На сьогодні діють різні типи програм, зокрема кредитна (короткострокове навчання з подальшим перезарахуванням кредитів у рідному закладі) та ступенева (навчання за повним курсом з отриманням спільного чи подвійного диплому) мобільності. Міжнародна співпраця реалізується в межах угод між університетами-партнерами, які оприлюднюються на відповідних сторінках офіційних сайтів закладів освіти. Здобуті кредити або кваліфікації визнаються обома сторонами. Програми можуть бути як міжнародними (наприклад, за програмою Еразмус+), так і національними. *Це — в теорії, а що ж на практиці?* Ми вирішили запитати про особистий досвід участі в програмах мобільності здобувачів освіти різних рівнів Факультету журналістики Університету Грінченка і ось що дізналися «з перших вуст».

«Насправді все почалося з розмов із друзями, які вже мали досвід участі у програмах Erasmus+», — розповідає **Валерія Мусхаріна**, яка є здобувачкою освітньої програми «Журналістика». Вони ділилися історіями про нових знайомих, мандрівки,

навчання в іншому стилі. Саме тоді зрозуміла, що теж хочу спробувати. Підготовка була непростою, і учасницею академічної мобільності я стала не одразу. Після першої невдалої спроби проаналізувала помилки, увесь наступний рік активно працю-

вала над резюме, брала участь у багатьох університетських активностях та збирала документи.

Erasmus+ має глобальну мету — зблизити студентів із різних регіонів світу та дати їм шанс побачити, як функціонує система освіти в певній європейській країні. Однак для кожного учасника/-ці ця мета ще й дуже особиста. До прикладу, для мене це був шанс перезавантажитися після важкого періоду життя, пов'язаного з війною, познайомитися з європейськими колегами, відчувати себе частиною міжнародної студентської спільноти та отримати безцінний досвід тривалого життя в іншій

країні. Тож варто розуміти, що програма не обмежується лише навчанням: це також подорожі, нові друзі, міжкультурний діалог.

Наша разом з іншими учасницями програма мобільності тривала семестр у Брюсселі, в одному з найкращих університетів Бельгії, що спеціалізується на журналістиці та комунікаціях, «ІНЕКС» (лютий-травень 2025 року).

«І цього часу вистачило, щоби пережити безліч нових емоцій і здобути унікальний досвід. У системі освіти Бельгії мене здивувало кілька речей. Передусім — неймовірна гнучкість. Перші два тижні ми могли від-

відувати будь-які курси, призначені для студентів Erasmus, і лише потім вирішувати, які залишити у своєму розкладі. Це дало певну свободу й усвідомлення, що європейська освіта адаптована передусім під особисті інтереси. Також відчула різницю в підходах: основний акцент був на роботі під час занять, а домашні завдання ми майже не отримували. Під час пар багато дискутували, брали участь у виїзних лекціях, цілий семестр працювали над екзаменаційними проектами тощо. Навчання виглядало як реальна командна робота.

Здивувало також те, що більше половини моїх тодішніх однокурсників (навіть на фінальному курсі в їхніх університетах) ще не мали роботи чи навіть не практикувалися за спеціальністю. Для мене це було несподівано, адже на нашому факультеті вже з кінця першого курсу студенти починають працювати за фахом, пробують себе в реальних редакціях чи агенціях. І саме цим я особливо пишаюся: університет Грінченка дає поштовх до практичного досвіду з перших років навчання. Це робить нас більш конкурентоспроможними та впевненими, зокрема й на міжнародному рівні.

Ми могли необмежено користуватися апаратурою для власних проєктів, а всі практичні заняття проходили в теле- і радіостудіях. Умови, які є звичними і для Університету Грінченка: завдяки його сильній практичній базі, яка не поступається стандартам країн ЄС.

Завдяки гнучкому графіку навчання мала достатньо часу для професійної діяльності та участі в міжнародних заходах. Продовжувала співпрацювати онлайн з українськими медіа, відвідала кілька міжнародних фестивалів і отримала акредитацію на конференцію UNESCO до Всесвітнього дня свободи преси. У межах програми кілька разів відвідала Європейський парламент, де взяла участь у цікавому проєкті «EU Role Play» та особисто познайомилася з керівництвом Європейської федерації журналістів.

Erasmus стає справжнім життєвим уроком: ти вчишся жити за тисячі кілометрів від своїх рідних та звичного способу життя, самостійно вирішуєш проблеми з документами, звикаєш до культурних звичаїв та мови тієї країни, у якій живеш. Водночас

відчуваєш неймовірний розвиток. І я щиро вдячна Університету Грінченка, який підтримував на цьому шляху. Мені без проблем перезарахували всі отримані оцінки, і я вважаю це важливою перевагою таких програм: вони не уповільнюють основний навчальний процес, а навпаки — збагачують його. Попри повномасштабну війну, ми можемо пишатися тим, що українські університети зберігають відкритість до міжнародної співпраці і продовжують надавати можливості для академічної мобільності. Університет Грінченка активно підтримує такі програми і допомагає студентам у всіх організаційних питаннях. Українські студенти, зі свого боку, демонструють високий рівень мотивації та практики, що дозволяє, навіть попри дещо різні підходи до навчання й досвіди, підтримати будь-яку тему і гідно представляти нашу країну за кордоном.

Не менш цікавими є відгуки інших учасниць цієї програми, зокрема **Лініченко Влади**, студентки освітньої програми «Міжнародна журналістика». «Університет має особливу вільну атмосферу та заохочує студентів поєднувати теорію з практикою, а також брати активну участь у громадських і культурних ініціативах. Це був особливий період у моєму житті», — зазначає Влада, — він допоміг відновити сили, після постійних тривог та обстрілів, змінити оточення та подивитися на світ під іншим кутом. Різницю між українським та бельгійським університетами я відчула одразу. Ми мали інтеграційний тиждень, під час якого знайомилися з іншими студентами, школою та містом. Це не було офіційним заходом, як зазвичай роблять в наших українських закладах. Ми веселилися, грали в ігри, ходили в кафе, боулінг, бари. Я була приємно вражена таким підходом до студентів. Такі заходи справді зближують людей та розвивають комунікаційні навички. По-друге, обсяг навантаження у бельгійському університеті виявився значно меншим, ніж я звикла в Україні. Протягом семестру ми працювали над створенням власних медіапродуктів: мініфільму, фотовиставки, журналістським розслідуванням, тож кожна пара ставала лише продовженням роботи над власним проєктом. Це давало більше часу для саморозвитку, подорожей і волонтерства.

У такий спосіб навчання стало не частиною мого життя, що забирає більшість часу та енергії, а доповненням, що надихає мене та підштовхує до дій. По-третє, університет дійсно заохочує студентів активно займатися громадською діяльністю. Попри різноманіття її форм у рідному університеті, волонтерство залишається моєю давньою пристрастю. Ми мали дисципліну, завданням якої була лише волонтерська робота з людьми. Екзамен — звіт про те, що студент робив під час своєї діяльності. Завдяки цьому предмету я познайомилася з новими людьми, спробувала себе кардинально в іншій професійній сфері та насолоджувалася проведенням з користю часом. Я вважаю, що наші студенти також змогли здивувати іноземних партнерів. Вони були неймовірно вражені рівнем наших знань і вмінь. Протягом семестру ми старанно працювали над нашими проєктами

і отримали досить високі бали за наші роботи. Один із моїх викладачів був дуже захоплений моєю роботою, оскільки я ніколи не робила нічого подібного до цього. Він сказав, що, напевно, маю талант. Але це не про талант, а про бажання навчитися чомусь новому. Цей досвід став безцінним — і в навчанні, і в особистісному розвитку. Erasmus+ дав нові знання, нових друзів і розуміння, що українська освіта переймає найкраще з європейських практик».

На інше питання дала відповіді **Софія Вжешневська**, студентка освітньої програми «Видавнича справа та редагування».

«Еразмус+»: *квиток тільки до освіти чи ще й мандрів? Чи реально подорожувати Європою під час навчання за цією програмою?* «Еразмус+» — це міжнародна програма академічної мобільності, що фінансується Європейським Союзом. Студентам надають мож-

ливість здобути освіту за кордоном в одному з партнерських університетів протягом семестру. Студенти Факультету журналістики навчаються в столиці ЄС — Брюсселі. Партнерським ЗВО є Брюссельська школа журналістики (INECS), яка розташована в історичному центрі міста.

Скільки коштує життя в Бельгії? Бельгія — одна з найдорожчих країн Європи. Навіть місцеві мешканці нерідко віддають перевагу відпочинку в дешевших країнах-сусідах, зокрема Німеччині. Проте засмучуватись не варто: учасники програми отримують стипендію, що повністю або частково надає змогу покрити витрати на проживання та подорожі.

Розваги, подорожі та веселе студентське життя? Життя за програмою «Еразмус+» — це не лише навчання, а й нові друзі, вечірки, культурні заходи та мандрівки. Водночас, варто бути готовим до раціонального розподілу коштів. Часто доводиться обирати між квитками на концерт у Брюсселі та поїздом до сусіднього Люксембургу чи Франції.

Туризм по-студентськи: як не витратити всі гроші? Найзручніший спосіб подорожувати — автобуси компанії «Фліксбас», вони дозволяють дістатися більшості європейських міст. Потяги та лоукости (авіаперевізники) також доступні, хоча й трохи дорожчі. У Брюсселі є два аеропорти: Аеропорт Брюссель (BRU) — основний, зручний для пересування громадським транспортом, й Аеропорт Брюссель-Шарлеруа (CRL) — бюджетний осередок для лоукостів, розташований за 46 км від центру. До Шарлеруа курсують автобуси компанії «Флібко», вартість проїзду — близько 20 євро. З настанням весни в більшості європейських

країн починається туристичний сезон. У цей період зростають ціни на житло, особливо в таких популярних напрямках, як Нідерланди та Португалія. Найвигіднішим варіантом для студентів залишаються хостели — зручні, доступні, із можливістю познайомитися з іншими мандрівниками. Варіанти житла можна знайти на сайтах «Booking», «Hostelworld» «Airbnb».

Безкоштовні розваги для студентів? У багатьох країнах студентські квитки відкривають двері до музеїв, галерей та культурних пам'яток за символічну ціну або взагалі безкоштовно. Наприклад, у Франції студенти ЄС віком до 26 років можуть відвідувати Лувр та Версальський палац, у Брюсселі — Королівський музей образотворчих мистецтв Бельгії та Музей міста Брюсселя на Гранд-Плас. Також кожен першу неділю місяця певні музеї в Брюсселі можна відвідати безкоштовно, повний перелік розташований за покликанням. Навчання за програмою «Еразмус+» поєднує академічний досвід із практикою життя в новому соціальному та культурному середовищі. За умови правильного планування ресурсів, студентська мобільність стає доступною та ефективною формою самореалізації та надає можливість побачити світ.

«Завдяки участі в міжнародній програмі «Еразмус+» ми вивчали основи зйомки та особисто працювали з професійною технікою, яку використовують у телестудіях», — ділиться власним досвідом Софія. Брюссельська школа журналістики (INECS) для забезпечення навчального процесу має різноманітну матеріально-технічну базу. У межах практичних курсів, «Ау-

діонаратологія», «Відеозйомка» та «Фотографія», студенти отримують доступ до сучасної апаратури — від штативів і камер до мікрофонів різних типів та навіть студій звукозапису. Університет забезпечує безплатну оренду всього обладнання: достатньо попередньо за резервувати потрібну техніку через внутрішню систему бронювання (NESTOR). Це дає змогу працювати над власними проектами на кшталт коротких відеокліпів або ж повноцінних документальних фільмів. Викладачі не просто надають технічні інструкції — вони знайомлять студентів із професійними програмами для монтажу відео (Adobe Premiere Pro, DaVinci Resolve), обробки звуку (Adobe Audition, Reaper) та роботи з графікою. Особливу увагу приділяють освітленню, композиції кадру та правильному налаштуванню мікрофонів. Завдяки практиці студенти, крім фахових компетенцій, формують навички, зокрема командної роботи. Планування зйомок і креативне мислення — навички, що неможливо вивчити з підручника. Це дає змогу ще до завершення навчання створити власне портфоліо та впевнено починати кар'єру в медіа.

Дозвілля студентів у межах програми організоване чи спонтанне? Учасники програми мали змогу не лише перейняти професійний досвід європейських колег, а й стати частиною молодіжного середовища Брюсселя, зокрема завдяки інтернаціональній вечері. Куратор групи студентів «Еразмус+» заздалегідь повідомив учасників про формат події: кожен мав приготувати традиційну страву своєї країни. Для участі потрібно було зареєструватися заздалегідь, вказавши назву страви та її склад. Місцем проведення була їдальня в головному корпусі університету: довгі столи вабили ароматами страв із різних куточків світу — від бразильських смажених пиріжків «Пастель» до німецького шоколадного десерту з вигадливою назвою «Кальтер Хунд» (у перекладі — «холодна собака»). Оскільки серед студентів були вегетаріанці та люди з алергією, українки вирішили детально описати інгредієнти своїх частувань, аби кожен міг безпечно насолодитися вечерею. Організатори радили готувати порції на кількох осіб, однак українська гостинність узляла гору: студентки принесли п'ятилітрову каструлю вареників із картоплею та грибами. Не залишилися іноземні друзі

й без десерту: млинці з вишнями, чудове доповнення до основної страви, зникли з тарілок за лічені хвилини після оголошення початку вечері. На завершення заходу всіх запросили до центру зали на короткий майстер-клас із французького національного танцю «Марашин», що виконують у колі. Куратор групи акомпанував на баяні, поступово пришвидшуючи темп мелодії. Учасники втомилися, але, за їхніми словами, захід залишив позитивні враження.

Академічна мобільність діє в першу чергу як програми обміну для студентів? Не тільки, наведемо приклад нашої колеги, яка має досвід навчання та стажування за різноманітними програмами.

Олександра Гондюл, PhD студентка, викладачка кафедри міжнародної журналістики, засновниця компанії Experi.studio.

«Наразі я поєдную викладацьку діяльність з підприємницькою та науковою. Тема моєї дисертації «Ігрові технології в медіа: стратегії комунікативного впливу». Така різнопланова діяльність — результат поєднання формальної, неформальної (вебінари, тренінги, літні школи) та інформальної (самостійної) форм освіти, зокрема в межах міжнародної співпраці. Участь у міжнародних проектах за кордоном для мене — це не просто подорожі чи нові знайомства. Це моє особисте перезавантаження. Це момент, коли я відчуваю себе справжньою. Чому? Бо незнайоме середовище, і ти можеш бути ким завгодно — і найпрекрасніше — бути собою. Кожна така поїздка для мене як ковток свіжого повітря. Це коли ти виходиш за межі свого звичного світу, кидаєш собі виклик і раптом розумієш: «А я ж можу більше, ніж думала». Це про неймовірну синергію з людьми з різних культур, коли слова не завжди потрібні, бо вас об'єднує спільна мета, шалена енергія та віра в зміни. Я відчуваю себе частиною чогось великого. Це драйв, який неможливо забути. Це ті миті, коли всередині вирує буря емоцій. Це час, коли вчишся — не з книжок, а з реальних історій, справжніх людей, з власного досвіду. І водночас — це глибоке навчання для мене. Я завжди колекціоную нові ідеї, підходи, практики, які можна трансформувати і привнести в Україну. Збираю інструменти, які допомагають рухати зміни,

адаптувати, передавати, множити. Для мене важливо, щоб кожна така подорож ставала не лише особистим розвитком, а й поштовхом до змін у середовищі, в якому я живу й працюю.

До речі, я звертаю увагу буквально на все: як організована комунікація, які формати обрано, і чому саме вони працюють (або ні). Яке наповнення подій, хто і як виступає, як побудовані презентації, як тримають увагу. Через які канали й інструменти передаються знання, яка взаємодія між учасниками, наскільки залученими вони є. Я завжди аналізую посткомунікацію, матеріали, які надсилають після — від візуального стилю до змісту роздаткових матеріалів. Усе це — скарб, який я забираю з собою з думкою, як це застосувати у своїх проєктах, у своїй спільноті, у своїй країні.

Якщо до повномасштабного вторгнення я переважно брала участь у національних проєктах по всій країні (в тому числі міжнародних), хоча були і класні закордонні кейси як-от: The 12th edition of the Black Sea NGO Forum: Consolidating the Black Sea NGO Community for Sustainable Development (Istanbul, Turkey, 2019) — там я максимально розкривала свій лідерський потенціал, хоча була наймолодшою серед учасників/ць, але була лідеркою робочої групи, — то з 2022 року світ ніби відкрив свої двері, кордони розмилися, і це дало шалений доступ до різних можливостей, яких за ці три роки було більше 10. Важливо зазначити, що в різних подіях я брала участь у різних ролях. Як викладачка: European Studies Course, University of Latvia (Riga, online, 2020); EJTA Teachers' Conference «How to teach engagement journalism and getting in touch with your audience» (Aarhus, Denmark, 2022); AJE UK Annual Conference «Educating Generation Z: challenges, changes and anticipating the future of journalism education» (London, UK, 2022); Annual EJTA Conference «MEDIA AND TRUST: Teaching Journalism Students how to Work With Trustworthy Sources and Deal With Untrustworthy Media Environments» (Tbilisi, Georgia, 2022).

Як аспірантка: Adam Mickiewicz University Summer School «Start-ups, Transfer and Digital Studies» (Slubice, Poland, 2023); ECREA Digital Games Research Section symposium «Digital Games at the Forefront of Change — On the Meaningfulness of Games and Game Studies» (Madrid, Spain,

2023); ECREA Doctoral Media & Communication Summer School (Roskilde, Denmark, 2024).

Як підприємця і просто людина, що цікавиться навчальними та бізнес-іграми (що далі і переросло в дисертацію): CRISP's International Conference «CuDi — Cultural Diplomacy to Counter Desinformation» (Berlin, Germany, 2022); Erasmus for Young Entrepreneurs (Zagreb, Croatia, 2025). До речі, участь у таких міжнародних проєктах відкрила мені доступ і до членства в міжнародних спільнотах, як наприклад World Experience Organization (з 2024).

Де я знаходжу ці можливості? Чесно кажучи, іноді вони самі мене знаходять. Деякі пропонують роботодавці, зокрема Університет Грінченка, деякі — через нетворкінг, деякі шукаю і знаходжу самостійно. Але завжди це свідомий вибір взяти участь, бо усвідомлюю і що я можу дати, і що отримати. Насправді багато досвіду отримую і коли сама створюю собі можливості у вигляді досвідницьких поїздок. Так, там не помилка — саме досвідницьких, бо їду з метою аби посилити свою надвпливність, або спробувати себе в чомусь новому, або долучитись до крутої спільноти, або просто дослідити цікаві особливості окремих країн, аби далі це застосувати в дисертації або в інших проєктах. Наприклад, так я відвідала EXPO 2020 — всесвітню виставку, яка проходила в Дубаї у 2021 році і мала на меті об'єднати людей, щоб надихнути на спільні рішення глобальних проблем. Або Nomad Community на Кіпрі, де брала участь у міжнародних майстермайндах з номадами з усього світу. У Копенгаген їздила досліджувати щастя і цікаві креативні рішення, у Берлін — футуристичні музеї, у Швецію — автоматизовані рішення для громадян і т.д.

Який результат моєї участі в проєктах академічної мобільності? Я переформатувала фокус своєї дисертації з огляду на моє «чому» і перспективи. А саме додала багато практичних елементів — тест-самооцінювання для журналістів щодо готовності створювати гейміфіковані матеріали, зробила екосистемну модель впровадження ігрових технологій у медіа, розробила 3-ступеневу настільну гру для студентів та молодих журналістів, аби навчити їх ігровим технологіям, переробила свою

Якщо вас надихнули розповіді наших героїнь і ви хочете отримати подібний досвід, то варто здійснити наступні кроки. По-перше, обрати для вступу чи професійної діяльності заклад вищої освіти, який має угоди про співпрацю з іноземними університетами. По-друге, якщо ви вже здобуваєте вищу освіту чи працевлаштувалися й розпочали фахову діяльність, то потрібно звернутися до відділу міжнародної співпраці чи академічної мобільності університету та дізнатися про наявні програми, а потім подати заявку на конкурс. По-третє, заздалегідь потурбуватися про високу успішність у навчанні (результати екзаменаційно-залікових сесій) чи рейтингу «Лідер року» серед науково-педагогічних працівників, знання іноземної мови (рівень B2 і вище), мотиваційний лист, який продемонструє ваш потенціал щодо збагачення середовища (культурологічна компонента, інтелектуальна, креативна, соціальна, громадянська тощо) приймаючої сторони, завдяки знанням та досвіду (проєктна діяльність, волонтерство тощо), також можуть додаватися рекомендаційні листи та підтвердження участі в науковій діяльності (круглі столи, конференції різних рівнів, наукові теми кафедр, заходи наукового товариства студентів, аспірантів, молодих науковців тощо). Дорогу здолає той, хто має пункт призначення та робить кроки (великі чи малі) в напрямку до мети.

авторську дисципліну «Гейміфікація в медіа» і тепер студенти з неї виходять з реальними кейсами, а також взяла інтерв'ю в українських та закордонних журналістів про їхній досвід впровадження ігрових технологій у медіа.

Наважилась взяти участь у програмі Erasmus for Young Entrepreneurs (ще один міжнародний проєкт) — це програма бізнес-обміну, яка тривала майже 3 місяці і проходила в Загребі, Хорватія, у співпраці з крутим бізнесом Terrible Creations, які створюють живі симуляційні та рольові ігри й об'єднують людей. Навчилась від них дуже багато про створення ігор, протестувала з ними десятки відомих настільних ігор, створила прототип своєї і взамін — зробила для них повноцінну комунікаційну стратегію бізнесу, аби ще більше людей були так само захоплені їх бізнесом.

Запустила свій бізнес Experi studio, суть якого — створення продуктів на основі ігрових рішень. І це змінило мене — бо я повноцінно стала підприємцею, монетизувала свої наукові знання і досвід, і без жодних обмежень можу креативити у своєму бізнесі і створювати круті проєкти та продукти, що завдяки ігровим підходам реально сприяють змінам в бізнесах, командах, життях людей. А ще створила в межах бізнесу свою авторську систему управління Experi Management, яку планую у майбутньому перетворити у книгу.

Розробила власну концепцію ефективної участі в міжнародних проєктах, яку сама вигадала і притримуюсь її — це GLOW (з англійської, це сяяти / сяйво, а такі проєкти для мене саме про це): G — Grasp the value — схоплюй суть. Не просто слухай — вдивляйся, вдумуйся, глибоко розумій. L — Learn actively — учись активно. Став запитання, занурюйся в контекст, шукай, що можна взяти й адаптувати. O — Observe everything — спостерігай за всім. Формати, спікери, атмосфера, комунікація, навіть деталі в роздатках — це все надвпливність та досвід. W — Weave it back — вплитай у своє. Не просто «надихайся» — бери і вплитай усе в українські реалії, проєкти, команди, середовище. Бажаю вам також сяяти і дійсно долучатись до крутих проєктів, аби застосувати GLOW-підхід.

Читачу, якщо тобі до смаку досвід академічної мобільності здобувачів освіти за міжнародними програмами навчання, то ми залюбки продовжимо цю рубрику в наступних номерах нашого видання.

З героями публікації спілкувалася / матеріали підготувала кандидат педагогічних наук, психолог, доцент кафедри журналістики та нових медіа Університету Грінченка Яна Фруктова Фото Олександри Гондюл

Мовчазні вулиці з іменами, що говорять

Київ — серце України. Кожен його куточок сповнений історією. Десь вона красива й ніжна, десь — банальна, а подекуди — героїчна й мужня. У час, коли в Україні триває війна, вулиці Києва не можуть мовчати і жити так, ніби нічого не відбувається. Нові вулиці, названі на честь героїв України та звичайних людей, чиї вчинки стали героїчними, — усе частіше з'являються в місті. Кожна з них — особлива історія, яка єднає киян та й усіх українців, нагадує, що найголовніше — пам'ятати!

Вулиця Сергія Берегового

Уявіть собі так звану студентську вулицю. Галаслива, активна, жвава. Там багато юних облич і ще більше мрійливих очей. У повітрі ніби пахне завзятістю, рішучістю та небайдужістю. Таким був і Юрій Поправка, студент КПІ. Молодий хлопець, який не зміг залишатись осторонь, коли вирішувалась доля майбутнього країни. Він був учасником Революції Гідності, а згодом вирушив на Схід. На жаль, Юрій став одним з перших жертв війни. На щастя, його ім'я ми не забудемо, адже тепер воно є на карті столиці як нагадування, що молодь здатна любити свою країну та роботи для неї все можливе.

«Хто як не ми їх зупинить?» — ці слова стали своєрідним символом новоназваної вулиці Сергія Берегового. Це слова, які найчастіше казав Сергій як відповідь на докучливе питання про те, чому пішов служити. Сергій був серед тих, хто кинувся захищати країну, коли ми не мали іншого вибору. Простий, щирий, але такий рішучий і сильний. Він не хотів собі звання героя, він лише хотів, щоб Україна могла бути. Він виконав свій обов'язок і так само легко, як пішов воювати,

покинув цей світ та залишив по собі слід у наших серцях.

Ми звикли думати, що вулиці називають на честь видатних людей або героїв, чиї подвиги неможливо порівняти з буденністю. Ми звикли думати, що серед наших сучасних героїв переважно чоловіки, але...

«Дякую, я залишусь в Харкові до перемоги». Це останнє повідомлення від Юлії Здановської, яке вона надіслала за кілька днів до своєї загибелі...

Уявіть дівчинку, харків'янку, з рудим пухнастим волоссям, яка обожнює математику і мріє, щоб люди могли «кайфувати від математики, а не боятись її». Цій дівчинці не забракло сміливості на навчання в такій серйозній сфері. Їй не бракло сил на навчання дітей, чим вона почала займатись до початку війни. Її життєлюбність, відданість справі і бажання зробити світ кращим — ніколи не підводили, лише давали все більше сил. Ці сили знадобились і тоді, коли 24 лютого 2022 року Юлія безстрашно поїхала в рідний Харків, аби бути зі своїми. Та кривава війна мала інші плани. Життя Юлі обірвалося раптово, коли вибухнув

черговий снаряд... Їй був лише 21 рік... Її життя вирувало...

Ще одна вулиця, названа на честь дівчини, поєднала в собі ласку, ніжність і невимовну силу. Своєрідним збігом є те, що загинула дівчина 8 березня. День, який ми звикли звати днем теплоти, ніжності, любові жінки — був останнім для Катерини Ступницької. Дівчина була бойовою медиком. Саме вона ставала опорою та підтримкою для наших військових, які потребували допомоги. Вона до останнього залишалася поруч з побратимами. Вона витягала їх з-під вогню. Вона відчайдушно рятувала. Вірила, що все зможе. Але черговий обстріл Макаріщини забрав її життя. Тож тепер одна з вулиць Києва розповідає нам і нагадує, що жіноча сила та відвага — існують. І вони здатні змінювати світ.

Шипшина — символ здоров'я, краси, любові та благополуччя. Колючки цієї рослини символізують захист, силу та змогу постояти за себе. І поки мешканці не оновили адресні таблички будинків, про особливу назву вулиці нагадує природа. Кущі шипшини, що ростуть обабіч двориків, — те, на що важко не звернути увагу. Кожний крок — ніби спогад про Катерину та її силу...

Небанальною є і наступна історія... Ми звикли бачити культурних діячів по телебаченню, на культурних заходах... Акторів у кіно й театрі. Та хіба має значення професія, коли у твоїй країні починається війна? Хіба можна бути осторонь, коли твою рідну землю намагаються стерти з карти світу?

Історія українського актора Павла Лі відома багатьом. Завжди оптиміст, завжди на хвилях

радості 24 лютого 2022 року добровільно долучається до територіальної оборони, волонтерить і допомагає цивільним в Ірпені. Під час евакуації людей машину, у якій їхав Павло, зупинили і всіх розстріляли... Тепер один із провулків у Києві має ім'я Павла Лі. Він нагадує, що внутрішнє світло можна зберігати навіть у найтемніші часи. Він «кричить» про те, що мистецтво і рішучість не можуть існувати нарізно.

Вулиця, яка теж «кричить» про нашу історію і бажання, аби майбутнє України було світлим, до 2020 року звалася Російська. Нині це вулиця нашого героя Юрія Литвинського, де немає місця й часу для сумнівів. Це вулиця, яка ховає в собі послання, що попри все варто йти до кінця. Юрій долучився до Революції Гідності, а згодом поїхав на Схід, де загинув під Іловайськом у 2014 році від кулі снайпера. Символічно, що вулиця, яка колись нагадувала імперію, тепер має назву воїна, який поклав своє життя, аби в Україну не прийшов імперський режим.

А тепер спробуйте уявити вулицю Києва, де найважливішими є правила композиції, якісно виставлене світло і атмосфера, необхідні фотографам для створення шедеврів. Це історія вулиці, названої на честь людини, яка мріяла зробити «фото, що зупинить війну». Це історія фотокореспондента Макса Левіна. Він загинув під Мошуним під час виконання завдань. Він був людиною, яка ніколи не мріяла про роботу військового фотокореспондента, як зазначила в одному з інтерв'ю його мама, проте він зміг залишити слід в нашій історії та серцях завдяки своїм фотографіям.

А чи ходили ви колись по вулиці Червоноармійській у Киє-

Вулиця Катерини Ступницької

ві? Яким був настрій тоді, а яким є зараз, коли вулиця зветься на честь Руслана Лужевського? Можливо, для вас це ім'я нічого не значить. Але це вулиця Героя України. Місце, яке вкотре нагадує про те, як раптово може обірватися життя. Місце, яке вчить, що навіть коли сильний у чомусь і маєш бездоганні навички, на війні смерть цього не врахує. Руслан Лужевський загинув під Слов'янськом. Разом з побратимами він опинився у засідці. Бій тривав більше години. За цей час Руслан отримав поранення, встиг винести на собі пораненого побратима, надати йому першу допомогу й далі повернувся до бою, аби допомогти своїм. Його мужність і відчайдушність — приклад того, як ми маємо хапатися за останній ковток повітря і продовжувати свій власний бій до останньої хвилини.

Ще одна видатна вулиця Києва віднедавна має назву Романа Ратушного. Він був журналістом, громадським діячем, активістом і добровольцем. Він захищав, відстоював і прагнув справедливості.

Він не з тих, хто б залишився осторонь. Він той, хто рухав Україну вперед, до кращого життя. Здається, Роман був скрізь, де відбували ключові події України. Його відвага та безстрашність точно стали зразковими для молодих поколінь, які тільки стають на ноги та роблять перші кроки в розумінні життя. Роман загинув на Харківщині в 2022 році, коли потрапив у засідку. Україна втратила ще одного сина, якому була небайдужа доля рідної землі. Але тоді ж мапа Києва отримала честь — мати вулицю молодого українця, який поклав життя заради нас.

Під час прогулянки вулицею Ратушного легко натрапити на двірник, де речі говорять самі за себе. Жовто-блакитний парканчик, квітник та навіть гараж... Вони вирізняються поміж інших ідентичних, проте «сірих». Два кольори, наші символи й сутність українців усього в одному дворіку, усього в одній назві вулиці.

Тисячі історій. Тисячі тих, хто чекали й не дочекались. Тисячі

Вулиця Романа Ратушного

тих, хто хотів зробити все можливе. Ми не згадаємо в цьому матеріалі всіх, хто поклав життя. Ми не опишемо кожну історію. Ми не скажемо, що дослідили все. Але ми зробили перший крок, щоб нагадати. Щоб усвідомити. Щоб почати пам'ятати й шанувати: коли ви йдете якоюсь вулицею — це не просто вулиця, названа на честь відомої людини. Це вулиця, названа на честь людини, яка зберегла ваше життя. Яка дозволила

вбити себе, аби мільйони українців були живими.

Вічна пам'ять тим, хто вже ніколи не повернеться додому і не пройде вулицями рідних міст. Тим, хто залишиться в нашій пам'яті та наших серцях. Адже щоразу, як ми йдемо їхніми вулицями, ми продовжуємо шлях наших героїв.

*Автор статті та фото
Дарина Пшенична*

«2000 МЕТРІВ ДО АНДРІЇВКИ»: глибоке документальне свідчення війни

7 та 8 червня 2025 року в столичному кінотеатрі «Жовтень» у рамках фестивалю Docudays UA відбулися допрем'єрні покази документального фільму «2000 метрів до Андріївки» — другої стрічки оscarоносного режисера Мстислава Чернова, автора «20 днів у Маріуполі» та лауреата Пулітцерівської премії.

Фільм переносить глядача в літо 2023 року, в гарячу фазу українського контрнаступу. У центрі сюжету — бойові дії Третьої штурмової бригади ЗСУ поблизу села Андріївка на Донеччині. Українські військові долають два кілометри лісом під постійним вогнем — шлях, що здається коротким на мапі, але кожен метр на ньому вимірюється людським життям.

Режисер Мстислав Чернов і оператор Алекс Бабенко пройшли цей шлях разом із бійцями. Їхня камера — не лише свідок, а й учасник подій. Глядачі стають свідками щирих діалогів, психологічної напруги та реалій передової. За словами режисера, спочатку команда планувала знімати історії з різних напрямків, проте

згодом вирішила зосередитися саме на Третій штурмовій — адже тут розкрилася цілісна, глибока та драматична історія, яку варто було розповісти світові.

Особливу атмосферу фільму створила музика Сема Слейтера, композитора, відомого за роботами над серіалом «Чорнобиль» і фільмом «Джокер». Його вміння інтегрувати звуки пострілів і вибухів у музичну тканину підсилює емоційне сприйняття стрічки та створює ефект присутності.

Після показу зал вибухнув оплесками. Чернов зазначив, що ці овації — не для нього, а для героїв, які боронили Андріївку, після чого оголосив хвилину мовчання.

На прем'єру прийшли родини загиблих і зниклих безвісти воїнів, які з'являються у фільмі. Для

них це була перша можливість побачити своїх рідних у вирішальні миті. Також у залі були присутні бійці Третьої штурмової бригади «Федя» та інші військові, чії історії лягли в основу стрічки.

Фільм отримав три нагороди фестивалю Docudays UA: головний приз «Docu/Cвіт», спеціальну відзнаку «Rights Now!» та Приз глядацьких симпатій.

У вересні 2025 року стало відомо, що «2000 метрів до Андріївки» представлятиме Україну в категорії «Найкращий міжнародний

повнометражний фільм» на 98-й премії «Оскар».

«Це честь для нас представляти Україну. Ми зробимо все можливе, щоб голоси України та українських військових було чути», — прокоментував новину Мстислав Чернов.

*Підготувала
Анастасія Поліщук
студентка 2 курсу*

*ОП «Медіапродюсування»
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка*

У Києві вшанували пам'ять Георгія Гонгадзе та всіх загиблих журналістів

16 вересня 2025 року минає 25 років із дня зникнення журналіста та засновника інтернет-видання «Українська правда» Георгія Гонгадзе. Щороку цього дня Національна спілка журналістів України організовує акцію пам'яті, аби вшанувати не лише Георгія Гонгадзе, а й усіх медійників, які загинули, виконуючи професійний обов'язок.

Митрополит Київський і всієї України Епіфаній на могилі Георгія Гонгадзе, що розташована поряд із храмом святителя Миколи Набережного у столиці, звершив заупокійну молитву. Під час літії настоятель храму протоієрей Стефан Яремчук згадав кожного журналіста і журналістку, які загинули від початку незалежності України, зокрема тих, хто віддав життя, доносячи правду про широкомасштабне вторгнення росії.

До акції долучилися журналісти, громадські діячі, родини загиблих, а також студенти. Молодь тримала в руках портрети журналістів, які віддали життя за право суспільства знати правду.

З промовою виступив Голова Національної спілки журналістів України Сергій Томіленко. Він наголосив, що професія журналіста й сьогодні залишається однією з найбільш небезпечних, але водночас — життєво необхідних для демократичного суспільства. Очільник спілки нагадав і про втрати, яких зазнала журналістська спільнота під час повномасштабної війни, зокрема про загибель на окупованих територіях журналістки Вікторії Рошиної.

Особливо зворушливою була промова дружини Георгія Гонгадзе — відомої журналістки та громадської діячки Мирослави Гонгадзе. Вона подякувала всім присутнім за пам'ять про її чоловіка й підкреслила, що боротьба за свободу слова та право громадян на правдиву інформацію триває і сьогодні. «Перемога можлива лише тоді, коли ми залишаємося сильними, відважними та людяними», — наголосила вона.

Після завершення заходу студенти другого курсу освітньої програми «Медіапродюсування» факультету журналістики Київського столичного університету імені Бориса Грінченка мали нагоду поспілкуватися з Мирославою Гонгадзе про виклики сучасної журналістики. Майбутні фахівці подякували їй за відвертість та натхнення, а також зробили спільне пам'ятне фото.

Вшанування пам'яті загиблих журналістів — це не лише данина шани, а й нагадування про високу ціну свободи слова.

*Матеріал підготувала
Анастасія Поліщук
Фото Анастасії Поліщук,
Ольги Кіндрук*

І в горі, і в радості

Нещодавно в приміщенні Центрального будинку художника відбулась виставка **«ЖИВА. Справжні історії кохання»**. Тут були представлені картини дружин і мам полеглих Героїв, які захищали Україну з 2022, а дехто з 2014 року. Ми з вдячністю згадуємо воїнів, що віддали найдорожче — життя, але не завжди думаємо про тих, хто залишився без чоловіка, батька, сина, залишилися без найдорожчих для них людей. І які в більшості випадків самотужки справляються з цим горем, яке прийшло в їхнє життя. Про всеукраїнський благодійний арт-проект «ЖИВА» з соціальної і психологічної реабілітації дружин і мам полеглих Героїв розповідає фундатор **Олена Сокальська**.

«ЖИВА. Справжні історії кохання» — це соціально-мистецький благодійний проект пам'яті й психологічної реабілітації родин полеглих українських воїнів. Як взагалі виникла ідея створити подібний проект? Трішки історії.

Побачила в фейсбуку спільноту дружин Полеглих Героїв у листопаді 2022 року. Тоді їх ще не було так багато, як тепер. Написала Аліні Карнауховій, вдові українського паверліфтера та військовика, головного сержанта

Збройних Сил України, учасника російсько-української війни, що загинув під час повномасштабного російського вторгнення в Україну в 2022 році Сергія Карнаухова, яка була на той час однією із засновниць тієї спільноти, і запропонувала організувати для дівчат майстер-клас із живопису з професійним художником, щоб якось розрадити їх. Знайшла професійного художника, якого вмовила допомогти. Звернулась до компанії «Роса» за художніми матеріалами. Звісно, тоді ніхто не відмовив. Так зорганізувалась перша група. Після зустрічі з 6-ма дівчатами стало зрозуміло, що їм дуже допомагає сам процес — занурення у творчий вайб, малювання, міксування кольорів, спілкування, горювання разом. З часом наша група поповнювалась — приходили нові дівчата і навіть почали приїздити з інших міст України. Після 5 місяців такого спілкування виникла ідея показати готові роботи на виставці.

Організувати першу виставку я вирішила в Києві в Центральному будинку художника — це було символічно. Бо дівчата мали відчуття себе частиною мистецького середовища. Голова спілки художників Костянтин Чернявський щиро відгукнувся на мою пропозицію — і в серпні 2023 року 60 картин побачили глядачі.

За 6 місяців з'явився партнер — БФ «Сучасна Україна». Голова фонду Володимир Гавриш запропонував підтримку і надав можливість швидко поширити цей проект у регіонах. Першими були Волинь і Закарпаття. У Луцьку відкрили виставку вже з 60 кар-

тин. Тепер це вже більше 25 міст і містечок, де є проект «Жива», більше 400 учасниць намалювали свої картини і написали до них свої справжні невідомі історії кохання.

А з серпня 2024 року більше 120 картин зі всієї України по-мандрували у виставковому турі: Львівський палац мистецтв, Дніпровський художній музей, Закарпатський драматичний театр, Рівненська обласна бібліотека, Хмельницький драматичний театр, Вінницький обласний краєзнавчий музей і нарешті — знову Київський будинок художника.

Будь-який проект це передусім люди. Як правило, організувати колектив, у якому присутні різні характери, у кожного емоції і свої погляди на життя, надзвичайно важко. Але, коли ми говоримо про жінок, які втратили на війні дуже близьких людей — чоловіка, брата, сина і залучити до мистецтва, до творчості, здається, взагалі нереально. Хто допомагав?

Ми українці дуже емпатичні, але іноді зайві емоції і питання тільки шкодять, тому в мене є «Інструктаж» для художників, які долучаються до проекту в різних містах. Цього достатньо. Жінкам легко комунікувати між собою, коли їх об'єднує спільне горе. Ми зустрічаємось на майстер-класах, на виставках, садимо дерева, волонтеримо, святкуємо дні народження — разом ми дружини і мами полеглих Героїв. У нашій спільноті «Жива» немає осуду, конфліктів, тільки підтримка і повага.

Яку виставку було найважче організувати і чому? Що можливо заважає або не вистачає в роботі вашого проекту?

Єдине, чого постійно не вистачає — це гроші на художні матеріали, логістику, адміністрування. Іноді допомагають друзі, іноді — це кошти благодійників, все частіше учасниці долучаються до підтримки самого проекту, бо знають, що він дійсно допомагає. Тепер «Жива» — це сильна і творча спільнота жінок, що підтримує і надихає тих, хто втратили близьких, але не втратили сили жити, щоб нести пам'ять про своїх коханих. Я є серцем проекту, але в інших містах дівчата почали об'єднуватися між собою і разом організовують виставки.

Як на виставку реагують художники-професіонали?

Кажуть, що тільки на наших виставках відчувають справжні емоції.

Олена Сокальська

Галина Сернівка

Костянтин Чернявський

Чи були виставки за кордоном? Які враження у відвідувачів?

Плануємо, шукаю підтримку.

Цікаві історії під час експозиції можете згадати?

Їх багато — до кожної картини написана історія. З них дівчата дізнались, що їхні чоловіки служили в одному підрозділі. Один з ветеранів — директор Закарпатського драматичного театру, що приймав наш виставковий тур в Ужгороді, прочитав історію, впізнав свого командира і розказав дружині історії останніх місяців його героїчного життя.

Традиційне запитання. Які плани на майбутнє?

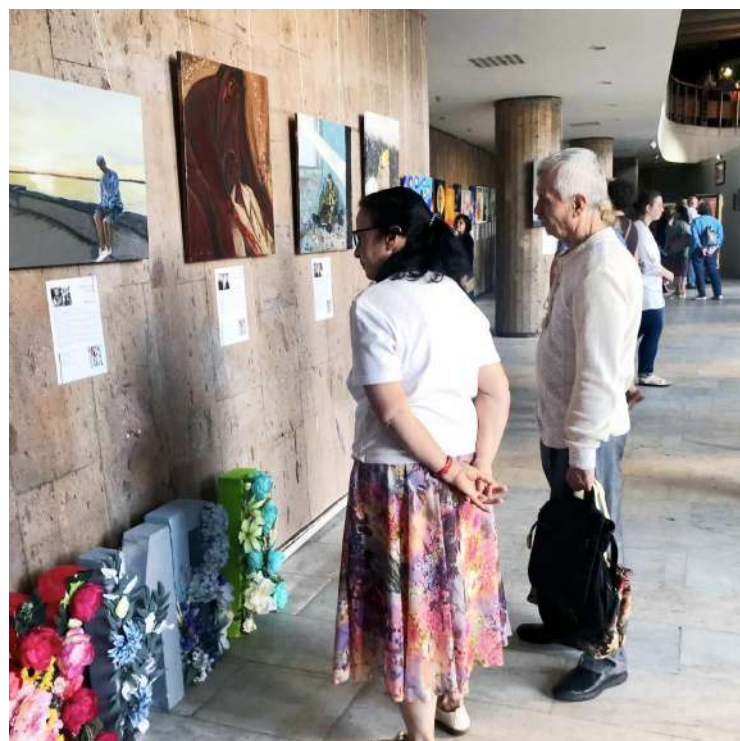
На жаль, проєкт тільки росте. Його добре знають, але він все ще не має сталой підтримки. Звісно, планую показати його за кордоном, де увага до України падає на тлі інших новин. Дуже надіюсь реалізувати цю ідею найближчим часом.

Серед тих, хто долучився до «Жива» і активно допомагає Олені Сокальській, професійний художник Галина Сернів-ка. Чим для вас стала робота в проєкті?

Для мене велика честь уже понад рік працювати як волонтерка та художниця в проєкті «Жива». Вперше я дізналася про нього від засновниці та організаторки Олени Сокальської ще тоді, коли він існував лише як ідея. Вона миттєво відгукнулася в мені — адже була і залишається болісно актуальною. На той час я очолювала ветеранський фонд «Після Служби» й щодня бачила, наскільки важливо створювати простори, де люди можуть говорити, знаходити сили та бути поруч із тими, хто здатен зрозуміти й підтримати. Спершу я всіляко вболівала за цей проєкт і підтриму-

вала його інформаційно, але згодом повністю переключилася на творчу діяльність. Бо мистецтво — це моє життя. І коли жінки-матері, з якими ми малюємо, дякують мені за допомогу, я так само хочу подякувати їм — за довіру й за те, що дозволили мені доторкнутися до їхньої мистецької душі. Шкода лише, що таким важким шляхом вони прийшли до мистецтва.

Кожен майстер-клас для мене — це новий виклик і водночас тренування, як допомогти іншим відчутти силу мистецтва. Починаючи з простих сюжетів чи копіювання, ми поступово переходимо до вираження власних емоцій. Саме тоді народжується справжня картина, у якій видно душу. Це той момент, коли мистецтво допомагає відкритися і заговорити мовою кольорів там, де слова вже безсилі. Я закликаю: експериментуйте, помиляйтеся,

Марія Іващенко. Дівчинка на Колесі-мрії

Алла Іщенко

«Проект «Жива» дав мені можливість спробувати себе у творчості. Це величезний шанс проявити та побачити іншу сторону власної особистості. Я отримала нові знайомства з людьми, які справді можуть підтримати й зрозуміти. Спільне проживання процесу «горювання» — те, що робить цей проект унікальним і незамінним. Момент завершення першої картини не приніс кардинальних змін, але сам процес малювання змінив дуже багато. Кожна з нас заслуговує на те, щоб продовжувати жити, але не кожна дає собі цей шанс. А ще — діти мною пишаються, і це відкрило для них нову, несподівану сторону мами. Для мене від зародження ідеї до останнього мазка з'являлася й міцнішала думка: жити варто!»

Алла Іщенко з чоловіком Володимиром

Вікторія Домінюк

«Участь у проекті дала впевненість у творчості, волі до нового життя. Це горювання після втрати близької людини перейшло у світлу печаль. Розумію, що вже ніколи не буде так добре, як було, але буде інакше. Буде обов'язково! Намагаюсь малювати красиве, щоб «звідти» він, мій Герой, бачив світ моїми очима.

Змінилось ставлення до особистих ресурсів. Виявилось, що я можу багато чого, в чому раніше не була впевнена. Друзі, знайомі, рідні просто в захваті! Колеги з недовірою запитують: «Це ти сама намалювала?» Не віряться їм! Я від малювання просто в захваті! Уже є в роботі друга картина. Малювати дуже сподобалось! І це не просто перебування в студії, а й сестринське товариство, рідні майже люди, які тебе розуміють і підтримують».

Вікторія Домінюк та полковник Домінюк Леонід Анатолійович, Апостол

Віночок для Апостола

шукайте і знаходьте. Насолоджуйтесь самим процесом, адже він не менш цінний, ніж результат. І хоч завжди трохи сумно, коли ми завершуємо картину, це водночас нагода розпочати новий шлях.

А ще «Жива» — це неймовірної сили й енергії колектив. У нашій київській спільноті — дівчата, жінки й тепер навіть один чоловік. Це простір підтримки, до якого тягнешся і за яким сумуєш, ко-

ли давно не бачиш учасників. Бо «Жива» — це не лише про творчість, а й про згуртованість, про відчуття спільноти. Це й про спільні походи в театр чи на концерти, поїздки на ранчо, висадку дерев, спів, а іноді участь у виставах. Цінно, що цей проект живе та діє в різних куточках України.

До нашої розмови долучився **І Костянтин Чернявський, голова Національної спілки художників України**, заслужений художник України:

Проект «Жива. Справжні історії кохання» ми реалізуємо з 2023 року. Це — гордість НСХУ, зважаючи на ту важливу соціальну місію, яку він відіграє, повертаючи до активного соціального життя сотні жінок, синів, чоловіків та коханих, яких вбила росія.

Адже для учасниць, які є аматорками і не мають художньої освіти — це, безперечно, потужний елемент реабілітації, психоемоційного відновлення після пережитих трагедій. І мені приємно відзначити високий рівень, який відрізняє їхні роботи, деякі з яких можуть бути представлені на виставках професійних митців.

Виставка, яка протягом двох тижнів проходила в Центральному будинку художника, вражає різноманітністю. А взагалі проект побачили вже в понад 20 містах України, що, передусім, є важливим елементом єднання, особливо зараз, під час війни.

Щиро вдячний кураторці пані Олені Сокальській і заступнику голови НСХУ, голові фонду «Український тризуб», провідному скульпторові Олексію Пергаменичку, завдяки яким, власне, реалізуємо цю вкрай важливу соціально-культурну ініціативу.

Катерина Борисенко. Енергія

Тетяна Калюжна. Обійми

Артреабілітаційний хаб НСХУ, де реалізується проект, вже став потужним центром арт-терапії і соціалізації не лише жінок, а й наших воїнів, які відновлюються та повертається до життя зусиллями арт-терапії. Ми обов'язково продовжуватимемо цей напрям діяльності.

Розмову вів Роман Ратушиний
Фото з сімейних архівів,
соціальних мереж
та Романа Ратушиного

Юлія Димарчук

«Проект буквально повернув мене у життя. Це був перший раз за пів року, коли я вийшла, як кажуть, у люди. Після цього змінилося ставлення до життя в цілому. Мені дуже захотілося, щоб наша історія була почутою, щоб вона надихала інших людей.

Найбільш щасливі були мої діти, бо мама після того, як долучилася до проекту, ожила. Чарівним чином дома з'явилися мольберт і фарби. Робота над картинами стимулювала якесь творче начало. Зараз активно займаюсь рукоділлям, далі малюю, пишу вірші, які вже почала систематизувати для книги. Не знаю, куди могло б повернути моє життя, якби не ті перші картини з проекту».

Вікторія Лісанова

«До того, як я взяла в руки фарби, думала, що в мені живе порожнеча. Непроглядна темрява чи чорна діра смутку й болю. Але, почавши малювати, підсвідомо брала фарби світлі, теплі. Як я не хотіла думками намалювати жінку, яка сумує, в мене вона виходила ніжною та замріяною дівчинкою. Тому на завершення я додала їй червоні вуста. Тепер всі, хто знає мене і дивиться на цю картину, кажуть, що на ній я сама. Так і є. Я завжди була маленькою дівчинкою для свого Янгола і такою ж залишилась. Просто про це забула на деякий час, бо довелося стати сильною!»

Люди по-різному сприймають таке моє захоплення. Хтось щиро підтримує та чекає на нові картини. Хтось дивиться з осудом. Я навіть чула у свій бік, що я піарюсь за рахунок смерті коханого. Але в мене своя правда і свій шлях. Наразі в мене 2 картини, створені в проекті, і я не планую зупинятися. Це те, що приносить мені задоволення й дозволяє розказувати світу про свого Героя та ціну, яку він та моя сім'я заплатили в цій битві за волю, свободу, незалежність моєї України».

Лілія Лук'янюк

«Цей проект став для мене можливістю прожити власну історію глибше, відкрити нові грані своєї особистості та знайти внутрішню силу. Він дав відчуття підтримки та жіночої єдності. Після створення картини з'явилося відчуття завершення певного етапу й водночас початку нового. Це ніби внутрішнє очищення й символічне відпускання болю. Для багатьох це стало прикладом того, що мистецтво може бути не лише творчістю, а й терапією».

Лілія Лук'янюк — дружина загиблого Героя Дмитра Лук'янюка

Професійне вигорання в системі «людина-людина»: НЕМОЖЛИВО УНИКНУТИ?

Історія поняття.

Хоча термін «професійне вигорання» став широко вживаним лише у другій половині XX століття, розробку його концептуальних засад можна простежити в історії медицини та соціології. Ще в 1869 році американський невролог Джордж Бірд описав стан «неврастенії», спричинений виснаженням нервової системи, який він спостерігав у «цивілізованих, інтелектуальних спільнотах». Тобто, на думку науковця, якщо Ви — інтелектуал, то автоматично потрапляєте до групи ризику? Можливо, але — не факт. Досліджуємо феномен далі. Наприкінці XIX століття в Німеччині утвердилося поняття «професійні захворювання» (мовою оригіналу *Berufskrankheiten*), а пізніше — професійні неврози (*Beschäftigungsneurosen*), що охоплювало широкий спектр психічних проблем, пов'язаних з роботою.

Власне термін «вигорілий» (з англ. burn-out) з'явився в літературі художній, а не науковій у 1961 році в романі Грема Гріна «Страва, що згоріла» (в оригіналі — «A Burnt-Out Case»). Прихильники наративної психології обґрунтовують тезу про те, що всі оповідання професійні й побутові про погоду, природу, політику, моду тощо — лише проєкція автора. І все, що він приписує іншим об'єктам, природним чи соціальним, промисловим, розповідає лише про нього самого. Давайте перевіримо цю тезу.

Грін був четвертою дитиною в багатодітній родині керівника навчального закладу у Східній Англії, де пропагувалося наклепництво. У шкільні роки зазнавав булінгу, попри, а можливо, саме завдяки, посаді батька й методам

його виховання. З цієї причини страждав на депресію. У юнацькі роки студіював у оксфордському коледжі, під час навчання у якому в 1926 році вийшла перша збірка його віршів — «Гомінкий квітець». Відомим автор став завдяки своєму першому роману — «Людина зсередини» (англ. *The Man Within*, 1929).

Багато критиків сходяться на думці: Грем Грін — саме той письменник, хто однаково подобається як звичайним читачам, так і інтелектуалам. Письменник зажив слави своєрідного «політичного сейсмографа», що реагує на поштовхи і вибухи історії, близько до серця бере всі «больові місця» планети. Попри контрверсійний світогляд, він відстоював ідеали гуманізму і справедливості. Незважаючи на

Читаю, спробуємо спільно розставити розділові знаки.

прихильність читачів та багаторазові висування на отримання літературних премій, жодного разу не став лауреатом, оскільки зазнавав нищівної критики експертів. Помер Грін у швейцарському місті Веве 3 квітня 1991, у віці 86 років.

Отже, підсумуємо характеристики нашого героя: чутливий інтелектуал з широким кругозором, гіпертрофованим відчуттям справедливості, честі та гідності, виявами аутоагресії, який отримав популярність завдяки своїм творам, проте не отримав визнання серед колег «по цеху». Повернемося до цього трохи згодом.

У науковому контексті термін «професійне вигорання» вперше використав американський тюремний службовець Гарольд Бредлі в 1969 році для опису втомленого персоналу в центрі для молодих правопорушників. Тобто фахівців системи «людина-людина», діяльність яких передбачала альтруїстичні мотиви, з огляду на взаємодію з особами, які здійснили протиправні дії та мають змінити свої цінності та девіантні моделі поведінки під час перебування у виправному закладі. Простими словами: були своєрідними педагогами, які працювали з молоддю, яка потрапила у складні життєві обставини. Запам'ятаємо і цей факт.

Клінічна популяризація терміна пов'язана з іменем німецько-американського психоаналітика Герберта Фройденберґера. У 1974 році він використав його для опису стану фізичного та психічного виснаження, який він спостерігав у себе та інших волонтерів у безкоштовній клініці для наркозалежних. І знову зустрічаємо небайдужих до долі інших людей та прагнення допомогти. Початкове визначення Фройденберґера фокусувалося на «почутті невдачі та виснаження, що є результатом надмірних вимог до енергії, особистих ресурсів або духовної сили працівника». Він пов'язував вигорання із розчаруванням серед ідеалістів та людей з високими досягненнями, які присвятили себе справі, що не принесла очікуваної винагороди. Мимоволі пригадаємо життєву історію Гріна. Вкрай багато збігів в описі.

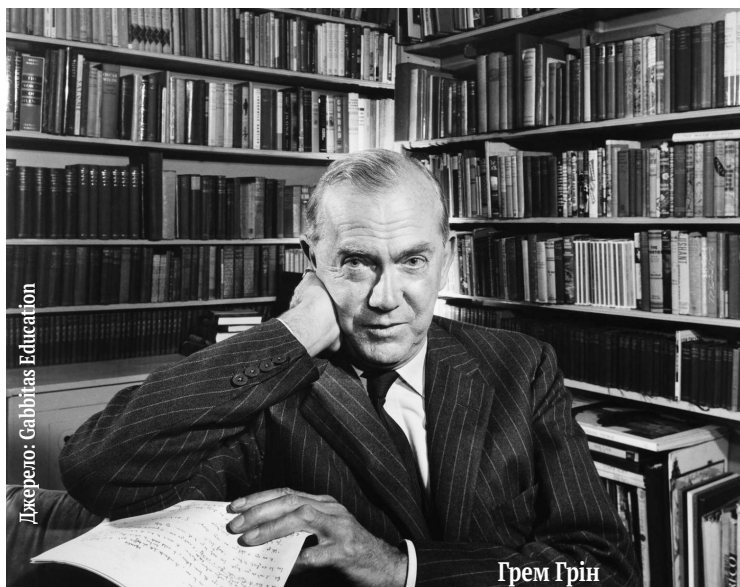

Джерело: The California State University (CSU)

Доктор Крістіна Маслач

Одночасно і незалежно від Фройденберґера, соціальний психолог Крістіна Маслач досліджувала, як працівники сфери послуг справляються з емоційним збудженням. Інтерв'ю з соціальними працівниками, психіатрами та юристами, що працювали з бідними, дозволили виявити стійкий синдром емоційного виснаження та розвиток негативних, цинічних установок щодо клієнтів як захисного механізму. У 1981 році разом із Сьюзан Джексон вони розробили опитувальник (Maslach Burnout Inventory, MBI), який дозволив діагностувати цей стан завдяки переведенню якісних показників у кількісні. Це сприяло вивченню вигорання не лише в контексті поодиноких клінічних спостережень, а як систематичних емпіричних досліджень професійної діяльності в системі «людина-людина», зростанню кількості публікацій на цю тему та, як результат, суспільного інтересу.

Згодом було розроблено численні теорії, зокрема теорію соціального обміну та справедливості. Ця теорія стверджує, що вигорання є наслідком відчуття відсутності взаємності або справедливості в соціальних та економічних обмінах на роботі. Коли працівники відчують, що їхні інвестиції (зусилля, час, емоційна енергія) не відповідають отриманій винагороді (визнання, оплата, підтримка, почуття досягнення), виникає почуття несправедливості, що призводить до емоційного виснаження та цинізму як способу психологічного відсторонення від несправедливих стосунків.

Джерело: Gabbitas Education

Грем Грін

Автори соціально-когнітивної теорії підкреслюють роль переконань щодо власної особистості, зокрема самоефективності. Вигорання може бути спровоковане, коли працівники починають сумніватися у своїй здатності ефективно виконувати роботу. Криза ефективності може призвести до зниження особистих досягнень, що, у свою чергу, може спричинити емоційне виснаження та деперсоналізацію, оскільки людина відсторонюється від ролі, в якій відчуває себе невдахою. Структурні та організаційні теорії розглядають вигорання як прямий наслідок організаційних стресорів, таких як перевантаження та рольовий конфлікт. І це далеко не повний перелік наукових підходів до визначення передумов та наслідків синдрому.

Сьогодні професійне вигорання включено до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-11) як стан, що виникає внаслідок надмірного робочого навантаження та тиску. Основні ознаки включають втому, цинізм, негативне ставлення до роботи та відчуття безсилля. Іншими словами — це стан фізичного, емоційного та розумового виснаження, спричинений тривалим хронічним стресом на роботі, який призводить до зниження мотивації, байдужості до професійної діяльності та втрати продуктивності.

Серед основних причин, про які йшлося вище, а саме — надмірні навантаження (часті та жорсткі дедлайни, великі обсяги роботи) та емоційна напруга (як правило, робота в альтруїстичних професіях, таких як медицина, освіта, соціальна робота), виділяють: брак контролю (нечіткі очікування та низький рівень контролю над власним робочим процесом); недостатня підтримка (брак її від колег або керівництва, родини, друзів); порушення балансу (нездатність знайти баланс між роботою та особистим життям). До пе-

реліку основних ознак відносять: емоційне виснаження (постійна втома, яка не минає навіть після відпочинку, відчуття порожнечі); деперсоналізація (негативне, цинічне ставлення до роботи, колег та клієнтів, знецінення людських стосунків); зниження професійної ефективності (брак мотивації, втрата інтересу до роботи, зниження продуктивності та відчуття безглуздості подальшого розвитку). Це не повний перелік, але навіть наявність однієї з них є підставою звернутися до корпоративного психолога, які наявні на сьогодні майже в усіх штатних розписах у підприємствах та компаніях виробничої та невиробничої сфер. Авторка цього матеріалу обіймає саме ці посади, щоб застосовувати теорію на практиці та читати лекції студентам не з книжок, у двох медіахолдингах на договірній основі як ФОП і знає з «перших вуст» про проблему.

Ситуація особливо загострилася за часів повномасштабного вторгнення. Фізичне виснаження від сирен та обстрілів, брак тривалого та міцного сну, стабільності, тривога за себе та рідних, руйнування планів на майбутнє тощо.

Чи можна подолати вигорання за таких обставин? Як експертка пропоную не долати, а попереджати (диференціювати те, на що ви маєте вплив і що відбувається поза вашим контролем, фізіологічно зручні графіки роботи, свідомий вибір форматів, термінів та обсягів роботи, розмежування роботи та особистого життя в часі та просторі, своєчасне відновлення через активний відпочинок, різноманітне дозвілля, сон), виявляти симптоми на ранніх стадіях, вживати превентивних заходів (самоосвіта, корпоративні вебінари та тренінги, формування прийомів самопомогі та звернення з проханнями до колег, керівництва, фахівців, зокрема психологів, психіатрів).

Застосуємо теорію на практиці? Давайте здійснимо самодіагностику.

Визначте за описом, на якій сходинці на шляху до повного вигорання наразі перебуваєте ви.

10 сходинок вигорання:

1. Перфекціонізм та трудоголізм. Бажання затвердити себе і довести, що людина всього може досягти.
2. Недбале ставлення до своїх потреб (фізіологічних, соціальних, психологічних, естетичних тощо).
3. Брак реагування на конфлікти і сприймання їх як буденне, належає.
4. Ви відчуваєте себе навіть не біо, а просто механічним роботом, який не може зупинитися.
5. Відчуття внутрішньої порожнечі та апатії. Робота перестає приносити насолоду, зменшується продуктивність, втрачається зацікавленість до результатів діяльності.
6. Постійна втома, відчуття відсутності сил під час робочого дня, порушення сну. Високі результати роботи, виключно за рахунок власного здоров'я (фізичного, ментального).
7. Виснаження (фізичне та психологічне, зокрема наявні пригніченість, дратівливість навіть через дрібниці), погіршення імунітету (загострення хронічних хвороб). Підсвідомо ви відчуваєте, що потрібен спокій, тому обмежуєте спілкування з оточенням.
8. Втрата сенсу життя: нерозуміння, навіщо ці дії, зниження соціальної ролі роботи, брак позитивних перспектив. Прохання колег та рідних викликають злість, огиду (вищий ступінь емоційного знецінення). Є ще бажання звернутися про допомогу.
9. Нервовий зрив, істерія, брак позитивних емоцій, тотальний негативізм. Продуктивність праці падає до нуля. Виникають часті хвороби, що призводить до втрати працездатності.
10. Повна апатія, фізичні та психологічні потреби ігноруються, аутоагресія, відчай, думки про суїцид, неможливість самостійно звернутися по допомогу до фахівців.

Якщо ви пройшли більшу половину шляху, не лякайтеся. Авторка цього матеріалу, попри дві вищі освіти, які мали стати в пригоді (вчитель біології та психолог), досвід психотерапії, авторські вебінари для компаній з цієї про-

блематики, постійну самоосвіту, гуляла завзято цими сходами не один раз. Впоралася — зможете і ви!

Маленьке нагадування, яке може стати в пригоді: якщо ви діагностували в себе ознаки професійного вигорання, то з великою вірогідністю ви небайдужа людина, схильна до альтруїзму, віддана справі, з високими показниками інтелекту, не штучного, творча, з широким кругозором, унікальним баченням шляхів вирішення проблем, соціально активна, з громадянською позицією, яка із захопленням береться за найскладніші справи та рано чи пізно отримає визнання, просто має іноді попіклуватися про себе так само щиро і турботливо, як про інших. Визнайте свою унікальність та самоцінність. Ви потрібні цьому світу. І послугуйтеся прикладом автора терміна, який, попри знецінювання, брак підтримки найрідніших, невизнання колегами та індивідуальну чутливість до несправедливості цього світу, дожив до поважного віку і залишив по собі значний творчий доробок.

А зараз пропоную повернутися до передумов виникнення синдрому і прописати ті зміни в умовах праці (графік роботи, тип офлайн чи онлайн, маркування завдань на прості та складні, які вимагають часу, надресурсів та допомоги, форми звітності, очікувані види їх оцінювання, зокрема конструктивна критика без токсичності та зневаги, преміювання, рейтинг, кар'єрне зростання, неформальна освіта), оточення (психологічні характеристики керівництва, колег, друзів, клієнтів) та типів дозвілля, які дозволять саме вам попередити вигорання та ще тривалий час горіти своєю справою. Впорастеся? За наявності бажання, безумовно, — так. Отже, й синтаксичні знаки та наголоси можемо розставити впевнено: *Професійного вигорання в системі «людина-людина» можливо уникнути!* Але за умови обізнаності та особистої відповідальності за свої стани та прагнення. Зичу всім психічного та фізичного здоров'я попри, а не завдяки.

Матеріали підготувала:
кандидат педагогічних наук,
біолог, психолог,
автор посібників
з «Основ здоров'я» для зон,
доцент кафедри
журналістики та нових медіа
Університету Грінченка
Яна Фруктова

Джерело: Медичний центр ОН Клінік

«Життя може стати мистецтвом...»

Слова Р. Рільке, обрані до матеріалів статті, з'явилися так природно, наче самі мали визначити зміст розповіді. Мова піде про відомого художника сучасності, професора, члена-кореспондента Національної Академії мистецтв України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, володаря багатьох відзнак, дипломів, нагород — **Василя Яковича Чебаніка**, творчість якого відобразила новаторство, пошуки і досягнення українського графічного мистецтва II пол. XX — початку XXI століття.

Гордість охоплює, коли бачиш весь мистецький спадок, зроблений за життя Василя Чебаніка: книжкова ілюстрація, дизайн книги та інтролігація, потужний творчий проєкт «Рутенія. Графіка української мови»... Більше 25 років віддано художником на розробку різноманітних кириличних шрифтів, в основі яких було покладено рутенську абетку в сучасному пластичному зображенні з історичною назвою України — «Рутенія».

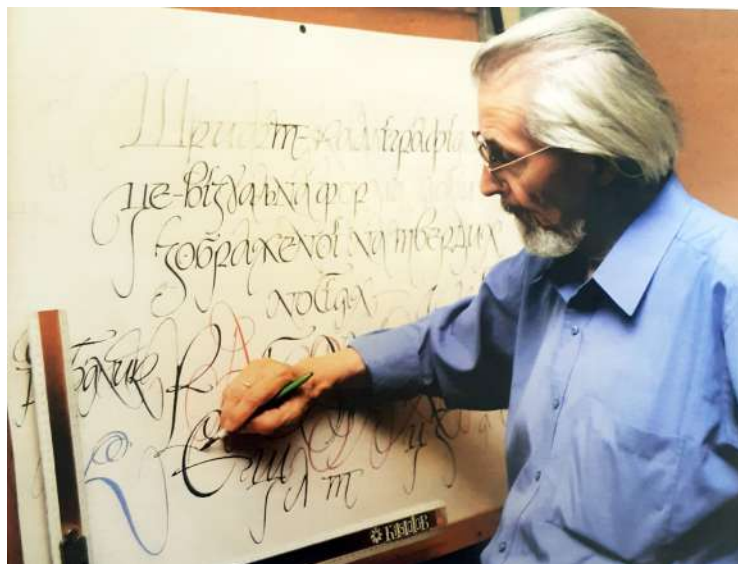
Як же патріотично, передбачувано мислила ця талановита, ерудована, творча людина! Російсько-українська війна стала ще одним доказом того, що мова, абетка, її візуалізація мають важливе значення для збереження власної ідентичності та майбутнього нації.

Все, що входило в орбіту інтересів цієї людини, над чим починав працювати чи досліджувати, творити Василь Чеба-

ник, ставало цікавим не тільки професійному колу художників, але людям різного віку й різних поколінь. З такою фаховістю, переконливістю він робив все, що його захоплювало, надихало, стимулювало до вдосконалення, набувало потужного розвитку і ставало новим словом в українській культурі. Без перебільшення — це була Людина — Ренесанс, яка любила життя, з усіма його щасливими і складними епізодами, постійно рухалася вперед заради реалізації новітніх мистецьких проєктів.

Життєве кредо митця: «Завжди так роби свою роботу, наче в останнє в житті. Наче не буде часу або можливості переробити».

Мрія маленького сільського хлопця Василя, що потім збулася, — величезне бажання стати художником — дала можливість реалізувати всі захоплення, а пізніше розкрити багатогранний талант Василя Чебаніка.

Інтерв'ю з художником у його майстерні відбулося в рік ювілею митця — 90-річчя від дня народження. У читачів є можливість «почути» дивовижну розповідь про його творчий шлях, актуальні проблеми сучасного мистецтва, про духовність суспільства і стан нації.

Переступивши поріг майстерні художника на Печерську, одразу відчувалася творча аура. На книжкових полицях грало сонячне проміння, на стінах висіли великі й малі аркуші авторських робіт митця. Поряд, на почесному місці — кульман для шрифтових робіт, слюсарні та інтролігаторські інструменти. На довгому столі з полицями для книг акуратно розмістилися саморобні інструменти для інтролігаційного дійства. На спеціальній підставці — авторський друкарський прес, на створення якого митець віддав майже 10 років дизайнерсько-конструкторської праці. Це дало можливість виконати чимало ілюстрацій у техніці різцевої гравюри: дереві, лінолеумі, вініпласті.

Василю Яковичу, про Вашу біографію відомо небагато. Цікаво, як проходило Ваше дитинство?

Родом я з Буковини. Народився в селі Клішківці. Саме в цьому дивному, мальовничому прикарпатському краї минули мої дитячі роки. Рід Чебаніків — це були ковалі в різних поколіннях, берегли й передавали це мистецтво. Усе, за що б не бралися, робили вправно і майстерно. Моя мати прекрасно вишивала, співала, мала здібності до малювання,

вироснула квіти. Батько був теслю і ковалем, як і дід. З усього села йшли до нього, замовляли різні вироби з дерева, металу, для оздоблення інтер'єру хати, предметів побуту. У душі батько був «естетом», тому до всього ставився з великою відповідальністю.

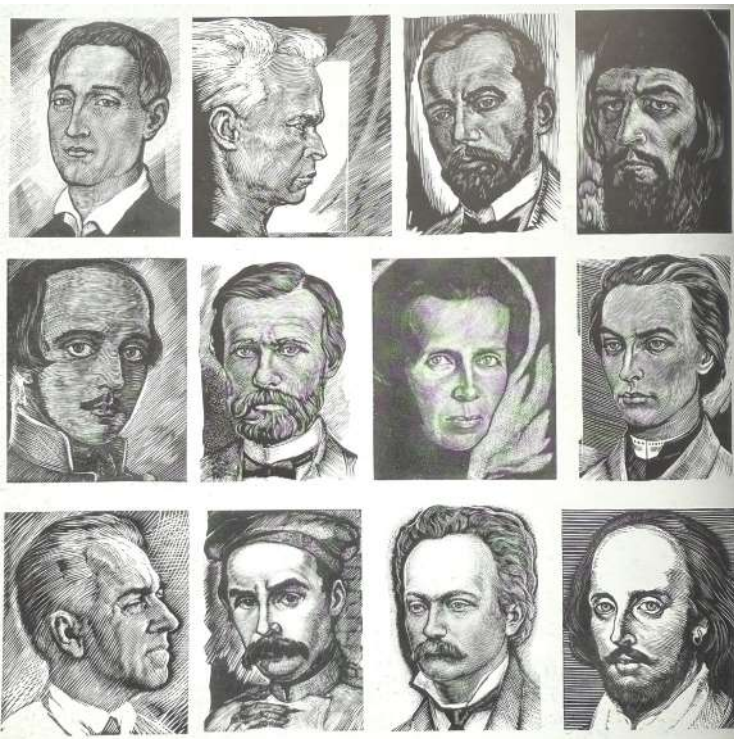
Коли у Вас з'явилося бажання стати художником?

Ще у дитинстві багато малював. Кожного разу, коли батько йшов до лавки, я просив його купити олівця. Цей подарунок приносив мені таку радість, бо я знав, що тепер зможу розмалювати своїми роботами сторінки книжок. На жаль, чистого паперу не було. Школа, в яку я ходив, була румунською, то це викликало у мене інтерес до латинської каліграфії. Літери писав справжнім металевим пером на гарному папері, що мені дуже подобалось. Більше ніколи такого паперу я не бачив, чи може, це просто ідеалізація дитинства?!

Таке заняття мало цікавий фінал: у восьмому класі я написав абетку, якою потім користувалася вся школа.

Про каліграфію, мистецтво красивого письма, я дізнався пізніше, але вперше побачив на власні очі, коли в нашому будинку тимчасово проживав бухгалтер колгоспу. Він володів надзвичайно гарним каліграфічним почерком. Написані ним літери мене так вразили, що я став копіювати і повторювати кожну літеру.

Справжніх художників побачив, коли до нас у село на пленер приїхала група митців з Чернівців. Тоді відбулося перше

знайомство з професійним художником Павлом Федоровичем Борисенком. Це знайомство стало доленосним для мене і згодом перетворилося на міцну, щирі дружбу на все життя.

Потім був Київ... Хто допоміг Вам у ті непрості роки становлення здійснити мрію дитинства?

Спочатку було навчання у Республіканській художній школі ім. Тараса Шевченка. Я вдячний на все життя директору школи Яблонському Георгію Миколайовичу, що повірив у мої сили і побачив моє величезне бажання бути художником. В одному класі зі мною навчалися учні, які через роки стали відомими художниками і ввійшли до «золотого фонду» митців доби «шістдесятництва»: Зоя Лерман, Валентина Виронова-Гот'є, Юрій Жолудев, Юрій Луцкевич, Кім Левич, Євген Семенов, Ігор Григор'єв. Після служби в армії лише з п'ятої спроби вступив до Київського художнього інституту на графічний факультет. Оскільки так нелегко було стати студентом такого престижного навчального закладу, то дуже цінував статус студента.

Кого з педагогів згадуєте з вдячністю і як це вплинуло на Вашу творчість?

Якщо говорити про професорсько-викладацький склад, то мені дуже поталанило, бо я навчався у таких корифеїв української графіки, як: С. Іржиковський, І. Красний, С. Подерев'янський, Г. Черников. У книжковій майстерні вчився у І. Плещинського, В. Касіяна, Г. Якутовича. Кожний з них прагнув поділитися з нами своїми знаннями з рисунку, композиції, графічних технік. З четвертого курсу мене залучили до педагогічної діяльності, а після захисту дипломної роботи став викладачем на факультеті графіки, чим я завдячую своєму вчителю В. Касіяну.

Звернула увагу, що Ви з теплом і щирістю згадуєте про видатного українського графіка Василя Ілліча Касіяна. Розкажіть, як він працював зі студентами, що важливого закріпив у своїх вихованців?

Насамперед — дисципліна. Чистота і порядок у майстерні — це від Василя Ілліча. Все має бути готовим у роботі: і станок, і різці, і пензлі, і папір, і фарби, і кислота, і акуратно заточені олівці... Вчив

нас велику роль приділяти культурі та грамотності оформлення графічного аркуша, вимагав чіткого підпису, точності сигнатури. Усе мало бути виконане на високому рівні, бо кожен із нас у майбутньому міг представляти перед світом мистецтво України. Пізніше, коли виїздив за кордон, згадував ці поради і мудрі слова Учителя.

Наука господарства перейшла у спадок до учнів і вчила шанувати кожну хвилину часу, не марнувати його на пошук потрібних речей, що мають бути «під рукою».

Друге — це відданість улюбленій справі, де не має бути нічого дріб'язкового, зайвого, вчитися жити в гармонії з красою і природою.

Мені пощастило вперше побачити Василя Касіяна після служби в армії наприкінці 50-х років, коли я вступив до Київського художнього інституту. Завідувач кафедри, керівник майстерні книжкової графіки, він досить прискіпливо придивлявся до тих, кого брав до своєї майстерні. У згаданий період книжкова ілюстрація була на піку, чимало видавництв співпрацювали з відомими ілюстраторами, які своїм талантом, творчими роботами визначили подальший шлях і розвиток українського графічного мистецтва.

Роки навчання для мене стали роками свята — душі і праці. Молодь ставилася до свого Учителя з шаною, повагою, а він відповідав нам тим, що вмів створювати свято, вірив у кожного студента, його талант, сприяв його навчанню і розвитку.

Рух — кредо Касіяна. У цьому слові крилася його натура — життєрадісна, легка. Він навіть ходив гарно, приємно було бачити, як ця людина йшла по землі. Поривчасто входив до майстерні: погляд швидкий, реагування на наші роботи — блискавичне, з повчальними і точними оцінками. Умів одразу схопити кожну дрібничку, хоча ми знали, що у творчості «дрібничок» не буває. Якщо він хотів щось виправити в студентській роботі, то ми дивилися, затаївши подих, як по аркушу вправно бігала його сильна, велика рука, а під нею народжувався рисунок і це нагадувало чудодійство.

Мені і сьогодні не забути, як ці сильні руки так легко рисували. Василь Ілліч любив повторювати: «Графіка — це рисунок». Кожний

виконаний нами якісний рисунок, потім успішно «вписувався» в будь-який графічний матеріал.

Чим далі відходять роки, коли мені пощастило пізнати і полюбити цю прекрасну людину, тим світлішим і величнішим виростає переді мною його образ.

Ілюстрації до літературних творів у Вас дуже різноманітні, проте об'єднує їх високий технічний і мистецький рівень виконання. Як обирали українських і зарубіжних письменників, поетів для ілюстрування?

Книжкова графіка зобов'язує художника-ілюстратора книги багато читати, бути дослідником, філологом, мовником, бо саме художник-графік надає книзі «друге життя». Не секрет, що іноді літературний твір стає популярним, знаним завдяки ілюстраціям художника.

Дипломна робота до драми Лесі Українки «Камінний господар» (1965 р.) мала засобами гравюри втілити моє бачення літературних образів, донести до читача свою інтерпретацію української класичної літератури. Виконана в техніці ліногравюри ця робота доповнила серії графіч-

них робіт майстрів українського книжкового мистецтва. Кожний з українських митців — М. Дергус, В. Касян, С. Караффа-Корбут, А. Базилевич, Н. Лопухова, М. Туровський прагнули у своїх ілюстраціях підкреслити національну свідомість Лесі Українки. На мій погляд, саме це зробило українську літературу к. XIX — поч. XX ст. взірцем серед європейських культур.

Твори Лесі Українки полонили мене, бо вона по-науковому точно викладала свої спостереження в кожному з написаних нею літературних творів. Поеднавши соціальну свідомість зі світоглядом того часу, поетеса намагалася розв'язати проблему національного визволення і національної культури від впливу «московії».

Засобами гравюри на пластику й в техніці офорту, я намагався створювати оригінальні образи літературної класики. Уже з того часу особливу увагу надавав комплексному вирішенню книжкового блоку, організації всіх його елементів. Експериментував над створенням оригінальних оправ, де вдосконалював шрифтову культуру. Прагнучи, щоб шрифт од-

ночасно виконував інформаційну та естетично-образну функцію. Дипломна робота була рекомендована до друку у видавництві «Дніпро», що було на ті часи подією неординарною. Диплом було оцінено комісією на «відмінно». Не залишилося видання без уваги мистецької громадськості. Того ж року видрукувану роботу експонували на Всесоюзному книжковому конкурсі в Москві, де її було відзначено Срібною медаллю ВДНГ СРСР.

Потім була техніка офорту і виконані оформлення та ілюстрації до «Сонетів» В. Шекспіра (1966 р.), серія листівок — портретів «Класики української літератури» (1966 р.). Листівки з портретами видатних українських письменників, видані в Україні, «розлетілися» по різних країнах Європи і світу: друкувалися на поштових марках, конвертах, поштовому папері. Завдяки таким масовим поштовим виданням портрет Лесі Українки побачила її сестра Ізідора Косач-Борисова. Написала листа до одного з київських видавництв, у якому запитувала, якого віку цей митець Чебанік. «І якщо це молода людина, то це

на рідкість талановитий митець, бо так передати схожість і вираз обличчя людини, ніколи не бачивши її живу, ... може тільки особливий артист, що його природа наділила даром особливої інтуїції». Чесно зізнаюсь, що така оцінка моєї роботи людиною, яка була близька з Лесею, знала її добре, — була неочікуваною і досить важливою для мене.

Потім була тривала робота до роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» (1976 р.), поеми М. Бажана «Нічні роздуми старого майстра» (1976 р.), поезії М. Рильського «Голосіївська осінь» (1985 р.), В. Сосяри «Так ніхто не кохав» (1987 р.), творів О. Олеся «Чари ночі» (1989 р.), П. Тичини «Деся на дні мого серця» (1991 р.), розроблено геральдику та атрибутику для Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, Національного університету «Києво-Могилянська академія» (1993–1994 рр.), логотип та дизайн атрибутики для дипломів на замовлення Національної академії Міністерства внутрішніх справ.

Ваша педагогічна діяльність розпочалася ще в студентські роки й триває дотепер. Що можете розповісти про своїх учнів? Які цікаві моменти Ви хотіли б відзначити у цій сфері Вашої роботи?

З 1962 року почалася моя педагогічна діяльність на кафедрі графічних мистецтв. Посада керівника майстерні книжкової графіки, на яку мене було призначено вченою радою інституту після смерті Василя Касіяна, була досить напруженою і відповідальною. Обіймав посаду декана творчих факультетів. З 1980 р. — професор кафедри графіки. Мої студенти — це моя гордість і шана, оскільки завдяки цим майстрам відродилася українська книга, стала популярною майстерня книжкової графіки. Хотілося б назвати ці імена: О. Івахненко, І. Лаптева, В. Лопата (пізніше автор і розробник першої української гривні в роки Незалежності), К. Корнійчук, Б. Негода, О. Петренко-Заневський, О. Прахова, К. Штанко, С. Поярков, Т. Гончаренко, Г. Галинська, В. Гордійчук, С. Гета, С. Якутович.

З 1993 р. за моєї ініціативи в майстерні книжкової графіки почала діяти майстерня нового спрямування «Мистецтво книги (дизайн та інтролігація)», котру 2001 року було віднесено до відділення графічного дизайну.

Творення новітніх авторських ексклюзивних високохудожніх зразків мистецтва книги — головна мета навчально-творчої майстерні мистецтва книги. Знання і вміння студентів мали бути використані в практичній діяльності для збереження, консервації та реставрації величезної кількості давніх книжок, що і донині залишається питанням доволі актуальним.

Пропоную повернутися до спогадів дитинства, коли ще у школі розробили власну абетку і нею користувалася вся школа. Мабуть, це стало ще одним етапом у Вашому творчому житті, зорієнтувало до мистецтва шрифту і його дослідження?

Серйозно став займатися шрифтами та виявив зацікавленість до інтролігації у співпраці з Н. Богомольним, який викладав шрифти на 1–3 курсах інституту. Саме в 60–70 рр. почали з'являтися книги з каліграфії у болгарських, німецьких, естонських, польських виданнях. Неодноразово був запрошений та виїздив на конференції з питань шрифтів і каліграфії до Таллінну (Віллі Тоотс), Лейпцигу (1973 р.), де проходили міжнародні конференції. Такі зустрічі стали доленосними, оскільки питання про відродження і вивчення власної абетки (рутенської) підказав видатний німецький графік, майстер шрифту європейського рівня — Альберт Капр.

З того моменту я почав експериментувати і надавати українській абетці «співучих форм», що перегукувалися з нашою мовою. Започаткувавши навчально-творчу майстерню і очоливши майстерню інтролігації та дизайну книги, власним прикладом і роботами надихав студентів на їх реалізацію та подальший творчий пошук, зокрема таких, як: О. Букало, В. Тихонюк, О. Заречський, С. Турський, О. Трутнев, Д. Якименко, Є. Козневич.

У 2004 р. в галереї «Лавра» відбулася Ваша персональна виставка. Представлені роботи привернули увагу громадськості до найактуальніших питань — сучасної мови і української абетки. Чи триває дискусія, обмін думками, полеміка тоді, коли змінюлася політична ситуація в Україні (2014–2022 рр.), потім початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну?

Вивчаючи і працюючи над роботою рутенської (кириличної)

абетки, я зрозумів, що пластичне зображення кириличного письма стає питанням не тільки в рамках швидкого сприйняття інформації, але і можливості довести світу, що в нашому культурному просторі є свій шрифт, своя абетка. Протягом ХХ ст. чимало українських художників робили спробу змінити «обличчя» кириличного письма. Серед «піонерів» В. Кричевський, Г. Нарбут, А. Пономаренко, І. Хотінок, Ю. Хоменко, В. Юрчишин. Не секрет, що форма літер, відстань між ними у словах і рядках здатні впливати на сучасну людину. Таким чином, абетка поєднує як естетичну, так і політичну площину питання, допомагає зрозуміти наше історичне минуле, розвіяти «фейки» і заперечити, що кириличне письмо пішло з грецької та латинської абетки; сучасне написання абетки — це «громадянський шрифт» петровської доби, що протягом трьох століть РФ надає нам «в оренду», бо власна абетка у нас на стадії розробки. Тільки завдяки власній мові, абетці існує нація, що здатна зберігати свою етнокультуру, не загубитися «під постійним контролем» ворожого і підступного сусіда.

«Абетка української мови стане надійною резервацією, де мова збережеться, ще й позбудеться ознак вторинності й неповноцінності». Щоб донести ці тези до суспільства, окрім власних варіантів кириличного письма, започаткував проєкт «Рутенія. Графіка української мови», де намагаюся запропонувати свою концепцію кириличного письма.

Важливим етапом вважаю організацію та втілення фестивалю «Рутенія» на базі Київської академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені М. Бойчука. Програми цього фестивалю з 2000-х рр. були дуже популярними, насиченими, бо об'єднували зарубіжних каліграфів (Іран, Японія, Китай) та графіків, таких як: Г. Заречнюк, О. Чекаль, В. Чебанік, А. Шевченко, В. Мітченко, О. Микула, пізніше — О. і М. Шпак, сестри Лопухіни.

У численних розробках (а їх у мене вже більше 80) українського шрифту прагнув поєднати національні традиції з новими європейськими течіями. Рутенська абетка, прийомом скоропису можуть використовуватися у практичній діяльності: для проєктування сучасних написів (логотипів, заголовків для газет, журналів), у роботі

над книжковим оформленням. Художник-графік має можливість за допомогою сучасних технологій візуалізувати виробничі процеси, ввести в щоденну практику різних сфер діяльності.

До початку війни 2022 року наполегливо працював над розробкою шрифтів для дітей. Комп'ютери, ноутбуки не сприяють розвитку моторики в дитини, гальмують процеси лівої і правої півкулі мозку, які відповідають за пам'ять, розвиток інтелекту, аналітичне мислення.

Перші місяці війни стали для мене досить продуктивними. Я нікуди не йшов, а залишався вдома, незважаючи на численні повітряні тривоги. Працював біля кульмана, де «народжувалися» мої вихованці — літери, яких плетив, як своїх дітей. Зробив різні варіанти каліграфічних композицій для молодшого шкільного віку. Чи були вони «читабельними», перевіряв на онуках і правнучках. Потім відбулась презентація виданих прописів «Абетка для всієї родини», над якою працювала моя молодша донька — Вероніка Чебанік. Видання не залишилося непоміченим. Чимало батьків писали мені позитивні відгуки, бо вміння красиво і чітко писати — питання досить актуальне, воно було і залишається «на часі».

Особливо це відчутно, коли Україна бореться з таким страшним і підступним агресором, як рф. Остання розуміє, що через освіту, мистецтво можна виховати людину різної природи, змісту та інтелектуального рівня. Мисляча, розумна, ерудована людина, яка в житті буде сповідувати не тільки матеріальне, але і духовне, для суспільства агресора є досить небезпечна і небажана. Це протистояння у нас на десятиліття, а може, й більше. Вірю в те, що переможе сильне, вмотивоване суспільство, яке сповідує демократичні цінності, будує вільне і прекрасне майбутнє.

Хотілося б почути від Вас, у чому полягає виховна роль створених шрифтів, як вони впливають на свідомість людини?

Я вже підкреслював, що російська імперія знищила нашу власну абетку. Тимчасове користування «петровським шрифтом» перетворилось на довготривале не лише Україною, але й іншими державами. Наприклад, Болгарія, яка також зазнала значних втрат, послуговується не старо-

болгарським письмом, а тим, що було штучно насаджено росією цій країні; наче на знак подяки звільнення болгар від османського гноблення.

Коли започаткували фестиваль каліграфії в Академії Бойчука (раніше Інститут моделювання і дизайну імені Михайла Бойчука), то назва «Рутенія» стала своєрідним брендом цього проекту.

Якщо уважно подивитися на кириличне письмо, то національному почерку в ньому відповідають лінія, форма, пропорції. Просторові співвідношення букв, як за законами «золотого перетину» близькі до пропорцій людини. Літери в абетці інтерпретовані так, що створюють органічний зорово-звуковий ряд.

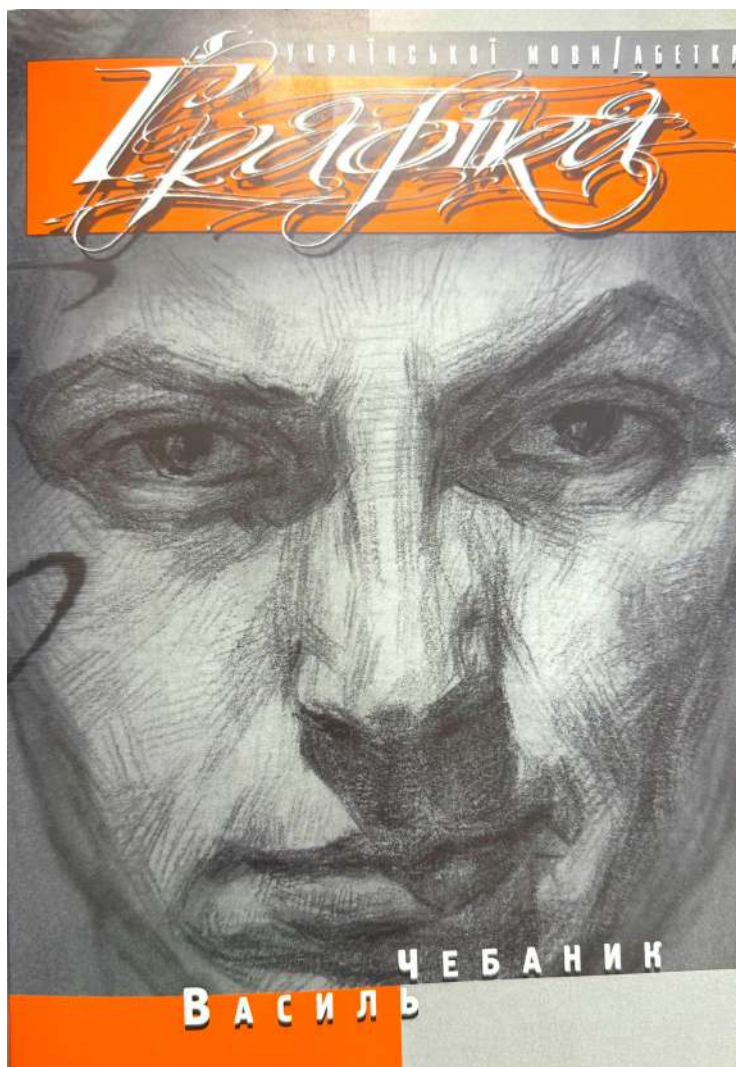
У назвах шрифтових композицій мені хотілося поєднати минуле України, її історію, особливості давню руської топонімики. Назви шрифтових композицій досить різноманітні: «Kyiv», «Sofiya Kyivska», «Dnipro», «Borisfen», «Ustar millennium». У кожній із цих композицій шрифт перебирає на себе функцію образного забарвлення і здатен викликати певні асоціації, встановлюється гармонія. Його графіка постає знаком, у якому зосереджена емоційна виразність усього твору.

Каліграфічні та мальовані елементи створював різними інструментами (перо, пензель), що підштовхувало до експериментування з літерами. В окремих літерах, лігатурах, можна простежити зв'язок з прийомами скоропису, що можуть бути використані під час проєктування сучасних написів: логотипів, заголовків, елементів книжкового оформлення.

Підсумовуючи позитивні сторони графічного мистецтва, що б Ви зазначили як досягнення?

Наша розмова була про українську сучасну графіку, про її різноманітність, новизну, що підтверджує стрімкий рух вперед, незважаючи на трагічну долю, що переживає зараз наш народ, і не тільки. Графіка — це не тільки мистецтво, а і медитація, філософія, лінія, пляма, де чорне і біле набагато складніше, ніж живопис. Завдяки цьому мистецький доробок графіка, дизайнера звучить потужно і переконаливо.

На останок нашої зустрічі хочу сказати таке. Шрифт — це візуальне зображення мови символами, які пластично збігаються з особливостями мовної мелодії

і, як органічне ціле з мовою, живляться одним корінням з глибини історії.

Українська абетка повинна бути кирильською в своїй основі, сучасною за державними, національними, художніми та естетичними ознаками. Новостворена національна абетка в цей несприятливий для існування української держави і мови час стане надійною резервацією, де мова збережеться навечно, ще й позбудеться ознак вторинності й неповноцінності. Потрібна тільки воля української держави.

Післямова: Ніколи не знаєш, коли ще маєш можливість провести бесіду з людиною, яку вже за життя називали «батьком української абетки».

Книжковий Арсенал. Червень 2025 року. Саме в дні XIII книжкового форуму відбулася презентація фонду Василя Чебаніка. Відвідувачі з подивом і захопленням знайомилися з представленою мистецькою спадщиною відомого українського митця. Вперше за стільки років книжкового фестивалю не було автора таких віртуозних і досконалих творів...

Щирі й теплі слова майстрів каліграфії, учнів додали віри, що і надалі справа державного значення відіграє важливу роль у подальшому розвитку національного мистецтва. Саме українська мова з її візуальним втіленням буде звучати потужним голосом України у світовому глобалізованому просторі.

Матеріали підготувала мистецтвознавець Тетяна Кормакова.

Ілюстрації та шрифтові композиції надано з дозволу родини художника

«Ukraine WOW» знову в Києві: історія у вагонах, VR-подорожі та сучасні перемоги України

28 вересня 2025 року на Центральному залізничному вокзалі Києва відчинила двері одна з найочікуваніших культурних подій осені — інтерактивна виставка Ukraine WOW. Вона повернулася після шестирічної перерви й знову пропонує українцям і гостям столиці пройти крізь століття — від Київської Русі до сьогодення.

Експозиція розташована у виставковому просторі 14-ої колії вокзалу. Вона поділена на п'ять блоків: «Земля», «Правителі й воїни», «Мислителі», «Митці» та «Спадкоємці». Серед експонатів: шабля Івана Мазепи, меч часів Київської Русі, козацькі чаші та гетьманська булава; оригінальні стародруки зі згадками України — від Боплана (1651) до Маршалла (1772); вагон, у якому був підписаний попередній договір злуки між УНР та ЗУНР; копії золотої пекторалі та Пересопницького Євангелія; репліка 20-метрової козацької чайки.

Не менш вражає сучасна частина виставки. Тут зібрані символи незалежної України: «Золотий м'яч» Андрія Шевченка, статуєтки «Євробачення», які для України виграли Руслана, Джамала та гурт Kalush Orchestra, Пулітцерівська премія, нагорода BAFTA за фільм «Камінь, папір, ножичі», у якому зіграв Олександр Рудинський, сукня FROLOV, яку Іван Фролов створював для виступу Сабріни Карпентер, та капелюх Руслана Багінського, створений для турне Мадонни.

Особливе місце займають VR-досвіди, завдяки яким можна політати над Карпатами, Бакотою, рожевими озерами Сивашу, перенестись на сцену нового мюзиклу «Ребелія» від МУР. А ще — відтворена хата Поліни Райко та семи-метрова декорація «Конотопської відьми».

У 2019 році одним із найвідоміших експонатів виставки

став «рожевий вагон» — простір, де звучали мрії українців. У 2025-му він знову повернувся, але тепер наповнений голосами українських мислителів і мислительок: Г. Сковороди, М. Грушевського, Л. Українки та інших, які прокладали шлях до незалежної і вільної держави.

«Ми чекали цієї миті шість років»

«Ukraine WOW» вперше відкрилася у 2019-му й стала найвідвідуванішою виставкою в історії незалежної України. За три з половиною місяці її подивилися понад 333 тисячі людей. Закрити її змусила лише пандемія, — розповідають засновниці проекту Ярослава Гресь та Юлія Соловей. — Ми довго чекали нагоди, щоб відродити виставку. Кожна українська родина має якусь пам'ять про минуле, але часто вона розсипається через війни, переселення, втрати. Саме тому важлива спільна спадщина. Її вистачить на всіх, бо духовні цінності лише зростають, коли ними діляться».

«Молода нація давньої країни»

До експертної групи виставки увійшли історик Олексій Сокирко, філософ Антон Дробович, кураторка Ксенія Малих і викладач бізнес-шкіл Валерій Пекар. Саме він підкреслює ключову ідею проекту:

«Російська пропаганда намагалася звести українську спадщину до кількох жартівливих образів. Але наша історія проросла крізь бетон і уламки. Незалежній Україні лише 34 роки, та наші діяння сягають тисячоліть. Ми — не хранителі застиглого музею, а жива динамічна спільнота, що творить майбутнє, використовуючи спадок володарів і поетів, воїнів і винахідників. Ukraine WOW говорить про складне просто й захоплює цим сотні тисяч людей».

Квиток до музею майбутнього

Виставку реалізували ГО Ukraine WOW та агенція Gres Todorchuk у партнерстві з Укрзалізницею. До створення долучилися понад 300 людей, а підтримку надали великі українські компанії: «Аврора», ROZETKA, Visa та інші.

Важливий соціальний складник: з кожного квитка 50 гривень передадуть на підтримку українських музеїв і бібліотек, зокрема Національної бібліотеки імені Вернадського та Національного музею історії України.

Як потрапити

Ukraine WOW працюватиме в Києві до 9 листопада включно. Виставковий простір відкритий з вівторка по четвер із 11:00 до 20:00, у п'ятницю — неділю з 10:00 до 21:00. Понеділок — вихідний. Квитки доступні лише онлайн на Concert.ua.

Підготувала Ліна Файчук
Фото з відкритих джерел

«Мрію, щоб голоси наших дітей почули у світі»

Поки хтось розмірковує, чи варто говорити про втрати у війні, діти виходять на сцену й самі розповідають про важливе. Про втрати й сирітство, про знущання й голод, про потребу в безпеці й любові.

7 вересня 2025 року в Бородянському палаці культури ім. Т. Г. Шевченка відбулася прем'єра вистави «Щоденник непочутих душ». Виставу представили учасники аматорського театру «ЗАРЕВО» під керівництвом Поліни Лучко.

Щира й емоційно глибока вистава привертає увагу до долі українських дітей у війні. Розповідає про загиблих внаслідок війни, розв'язаної росією проти України. Про дітей, які залишилися без батьківської опіки та підтримки, про вихованців дитячих будинків, яким не знайоме родинне тепло й батьківська любов. Це вистава про дітей, які не встигли прожити щасливе життя на землі, бо його відібрала війна, й стали янголами.

Сценарій вистави «Щоденник непочутих душ» написала Поліна Лучко. Саме її авторські вірші звучать зі сцени, додаючи постановці щирості й глибини. На сцені — 17 дітей та троє дорослих, які разом створюють емоційно потужну історію.

Музичне оформлення підготувала Сніжана Садова, за відеоряд

Поліна Лучко — режисерка, сценаристка, художня керівниця аматорського театру «Зарево» (м. Бородянка), поетка, випускниця Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого.

відповідає Вероніка Могилевець. Професійні світлини прем'єри зробив фотограф Андрій Шеремет.

Авторка поділилась з «Вечірнім Києвом» історією створення вистави:

«Ідея жила в мені давно. Ще чотири роки тому, до великої війни, ми ставили виставу про дітей-сиріт, про безпритульних дітей. Тоді вона мала назву «Нікому не потрібні». З початком повномасштабного вторгнення почала зростати статистика загиблих дітей. Я зрозуміла: ми часто вишановуємо пам'ять воїнів, але дуже рідко згадуємо про дітей, які загинули, нічого не вчинивши. Тому вирішила — ми повинні підняти цю тему і створити виставу на знак пам'яті про всіх загиблих дітей».

Ти кажеш, чотири роки тому була вистава. Вона лягла в основу «Щоденника непочутих душ»?

Ні, все змінилося — кардинально. Тема сирітства набула особливої гостроти. Якщо в попередній виставі навіть питання алкоголю не порушувалося, то тепер акценти зовсім інші. Раніше постановка

лише побіжно торкалася життя дитячого будинку та долі дітей, які опинилися на вулиці. Тепер усе інакше: додалися вірші, хореографія...

У виставі багато міні-історій різних дітей. Скажімо, історія Льохи (цей образ майстерно втілює актор Михайло Гартунг — О.Д.) і дівчинки, яка все перечитує лист від мами. Де ти взяла ці історії?

У виставі всі історії вигадані, конкретних прототипів немає. Глядач може впізнати в різних сюжетах щось близьке собі, адже вони віддзеркалюють наші спільні переживання. Це зібрані образи й історії, а не доля однієї конкретної людини.

Натомість відеоряд, що супроводжує постановку, та момент, коли діти зі сцени озвучують статистику, — абсолютно реальні. Це справжні фотографії й невблаганні цифри. Звісно, вони відображають лише частину трагедії, адже неможливо охопити всі історії загиблих дітей. Та й зараз їх уже надто багато.

Страшно дивитися цю статистику, скільки дітей загинуло... А як діти, актори театру, взагалі погодилися на таку

виставу? Чи їм складно було працювати?

Діти дуже полюбили ще першу виставу — «Нікому не потрібні». Вони буквально ходили за мною й благали: «Поліно, коли ми знову будемо її робити? Коли знову?». Зараз постановка набула зовсім іншого формату, але бажання дітей залишилося незмінним — вони розуміють, наскільки це важливо.

Мені шкода лише того, що деякі репетиції були навіть сильніші за саму виставу. На них діти віддавалися настільки, що часом плакали. Їм було важко проговорювати все це. Дорослі теж не стримували сліз. А от на прем'єрі вже все відпрацювалося — і всі трималися.

Зате глядачі всі плакали. Це було дуже важко сприймати. І я крізь сльози дивилась на цих дітей-акторів і думаю, як вони тримаються? Вони просто суперпрофесійні!

У репертуарі театру «Зарево» багато вистав. Крім двох згаданих, ще вистава «А я жива і дихаю весною...». У цілому близько десяти вистав, з якими актори подорожують Київською областю, відвідують Львів та Карпати, виступають у центрах творчості Бородянки, Немішаєва, Ірпеня,

у Центрі Довженка і театрі Арт-Лайн у Києві. Юні актори є постійними гостями у військовому госпіталі, даруючи своїм виступом тепло і підтримку.

Розкажи більше про театр — як давно він існує, які діти приходять, чому?

Театральна студія в Бородянці існує вже шість років, і я веду її з 16 років. Є діти, які відвідують студію майже з самого початку — вже близько п'яти років, але таких небагато. Більшість учасників залишаються на три роки — такий типовий цикл. Часто діти припиняють заняття, коли починається дев'ятий клас: більше шкільного

навантаження, іспити, вступ. До того ж не всі обирають професію актора. Є ті, хто продовжує за покликанням, але інтереси змінюються, і хтось обирає інший шлях.

А є такі, що пішли вчитися після студії? Є ті, хто вже завершив навчання, як ти?

Є, але поки ще ніхто не закінчив університет. Є декілька, хто на третьому курсі акторського факультету. Загалом небагато —десь п'ять-шість осіб.

Яка мета створення театру, його розвитку?

З дитинства мені просто хотілося займатися творчістю. Я не

знала, що з цього вийде. Не планувала, що вийде аж так, як зараз, гастролі, публікації про нас тощо. З початку війни, мабуть, мета одна — Перемога! Щодо театру: ми дуже хочемо поїхати за кордон і показати виставу. У нас є ще одна постановка — «Я жива і дихаю весною», присвячена війні. Ми щиро прагнемо, щоб її побачив світ.

Що для цього потрібно? Організаційно? Фінансово?

Фінансово поки що непросто. Наприклад, нас запросили до Львова, і тамтешня сторона профінансувала поїздку. Один зі спонсорів оплатив транспорт. Зазвичай же такі витрати лягають на батьків.

Для дітей і батьків це платна студія?

Ні. Лише кілька діток вносять символічну оплату — близько 200 гривень на місяць. Ці кошти йдуть переважно на реквізит та декорації.

Що треба зробити, щоб вас запросили до себе з виставою?

Просто запрошуйте! Ми дуже мобільні й пристосовуємося до будь-яких умов. Мені здається, ми вже можемо виступати всюди, головне — щоб були глядачі!

*Розмовляла Олена Даниліна
Фото Андрій Шеремет*

ПОСТАНОВКА СТУДІЇ «ЕЙФОРІЯ»: «97» — коли історія оживає

Що таке «Ейфорія»? Передусім це стан особливого емоційного піднесення — відчуття радості, щастя, справжній вибух позитивних емоцій. Водночас «Ейфорія» — це ще й назва школи акторської майстерності, що діє у Києві.

Зробімо невелику прогулянку містом. Сідаємо в метро й прямуємо до станції «Золоті ворота» — і ми вже майже на місці. Повертаємо ліворуч на вулицю Ярославів Вал, вдихаємо аромати міста та крок за кроком наближаємося до театру «Сузір'я». Саме тут проходять репетиції і згодом відбуваються покази

вистав театального колективу «Ейфорія».

Студія заснована у 2019 році Ангеліною Дзюладзе та Сергієм Корнієнко — театральними митцями та справжніми знавцями своєї справи. Позаду труднощі, переїзди, повномасштабне вторгнення та пауза... Проте це не зупинило прагнення створити

колектив, у якому кожен зможе відчутися особливу атмосферу та долучитися до спільноти, що стає справжньою домівкою...

За словами Ангеліни, яка до заснування власної школи співпрацювала з різними закладами й викладала там профільні дисципліни, вона часто замислювалася над підходами до викладання курсу «Акторська майстерність»: «Я мала сильне бажання створити простір, щоб показати людям справжній театр».

В «Ейфорії» займаються люди різних професій та віку. Тут здійснюються їхні мрії. Тут вони відчують силу мистецького слова, особистий розвиток і ріст.

Перейдемо до головного: постановки за п'єсою М. Куліша «97». Сучасно, змістовно й дуже проникливо. Спектакль повертає нас у 1921–1923 роки — час Великого Голоду. Лише одна з багатьох кривавих сторінок історії нашого народу. Усі події — не вигадка, а сувора дійсність, що панувала на тлі московського/советського терору. Тут розповідаються реальні історії людей і сімей — багатих і бідних, сильних і беззахисних. Вистава захоплює дух. Ти не просто глядач. Ти — учасник.

Трупа провела власне дослідження, щоб показати все максимально наближено до реальності того часу. І змушує глядача знову й знову ставити одне й те саме запитання, що досі хвилює мільйони: «За що?». На жаль, історія циклічна. І ми досі відчуваємо наслідки її жорстоких витоків.

Зала аплодує стоячи: у кожного з присутніх — свої емоції

від побаченого. Особисто в мене — сльози: вистава справила неймовірне враження. На що здатні люди в боротьбі за ідею, нав'язану владою? Чи залишається всередині місце для людяності, навіть коли прагнеш вижити? І чи справді за 100 років щось змінилося?

Мені вдалося поспілкуватися з акторами, почути їхні думки. Вражає, що кожен з них — фахівець, причому не лише в театральному мистецтві, а й у професійному житті загалом. Перед глядачами на сцені в абсолютно різних амплуа постають дизайнери, HR-спеціалісти, бухгалтери, моделі та багато інших. У кожного є те, що його вирізняє, але водночас є й те, що об'єднує — любов до театру, до глядачів, до сцени, до мрій і, звісно ж, до «Ейфорії».

Трохи закулісся від акторки Діани Леліовської, яка виконує одну з головних ролей.

Наскільки мені відомо, ви користувалися додатковими матеріалами, щоб показати глядачу повну картину?

Так і є. Ми занурювалися глибше в історію 1921–1923 років: читали рукописи, книги, пов'язані з тим періодом, потім збиралися трупкою і обговорювали. Це було нелегко, адже зібрані факти були страшними.

Твоя роль — одна з ключових. Чи є якісь методики, якими користуєшся, щоб вжитися в роль?

Насправді, чимось конкретним не користуюся. Одним із основних факторів є розуміння історії

та контексту. Щоб влучно зіграти, потрібно тонко відчутися персонажа, його ставлення до подій і до інших героїв. Відштовхуючись від цього, можна заглиблюватися у вплив персонажа та визначати, як саме діяти. Дії персонажа — і є моя гра.

Також хотілося б дізнатися про саму постановку. Чому саме ці події вирішили висвітлити?

Є кілька причин. По-перше, палке бажання показати глядачу українську історію. Досі існують упередження навколо цієї теми. Ми дуже хотіли зламати стереотипи та показати, наскільки глибокими є твори українських драматургів, наприкладі п'єси «97» Миколи Куліша. По-друге, звісно, ще раз нагадати про жахливі сторінки нашої історії, заглибитися у витоки й деталі.

Що спонукало тебе займатися театральним мистецтвом? Як до цього прийшла, адже

за освітою ти фахівець із комп'ютерної інженерії?

Театральне мистецтво завжди мене приваблювало: починаючи зі шкільних постановок, згодом університетських заходів і зараз у складі «Ейфорії». Після повномасштабного вторгнення росії багато цінностей довелося переосмислити, я чітко зрозуміла: або зараз, або ніколи. Так і почалося моє життя з театром. Надзвичайно вдячна моїй акторській школі за драйв, силу, натхнення і, звісно ж, за людей. Це місце, куди хочеться йти навіть тоді, коли втома збиває з ніг.

Щиро дякую за розмову. Як глядачка дивилася «97» на одному подиху!

Дуже приємно чути такі відгуки. Це означає одне — нам вдалося! Будемо раді бачити свого глядача на майбутніх виставах.

*Розмовляла Ліна Файчук.
Фото надано
Театром-студією «Ейфорія»*

«ЗАБАВИ» ПІД ЧАС ВІЙНИ: pro & contra

На гостину до «Вечірного Києва» завітала **Ірина Рудика** (творчий псевдонім — Інгігерда), **тренерка, методологиня освітніх програм, поетка, авторка першої в Україні художньої дитячої книги рутенією «Смачненька абетка», організаторка літературно-мистецьких зустрічей, зокрема популярного проєкту «Літературні забави».**

Власне навколо цього проєкту, творчості, самовираження і того, чи потрібно це нам під час війни, й точилася наша розмова.

Ірино! Ти людина відома в мистецьких поетичних колах, активна в соцмережах. Але мені завжди цікаво, що така популярна особистість сама розповідає про себе.

Я останнім часом подаю таку інформацію: людина, яка багато працює, трохи менше пише. Хоча хотілося б навпаки.

Поетеса, організаторка різних культурних і мистецьких подій, методологиня освітніх програм, фахівчиня з розвитку людського капіталу, тренерка.

Що з переліченого в пріоритеті?

У пріоритеті, якби я могла заробляти тим, що мені до душі, то це були б винятково якісь події, пов'язані з культурою і мистецтвом. І писати, писати, писати. Усе, що пов'язано з книжками, необов'язково проза чи поезія. Це були б якісь артбуки, щось близьке до візуального мистецтва, щоб поєднати картини, ліплення — все, що можна пов'язати, все, що красиве.

Є ще тексти, які треба видавати, але зараз, за браком фінансів, це не відбувається. Тож шукаю меценатів!

Я постійно пишу, не так, як писалося до повномасштабного, менше, але все ж часом ця муза прилітає, прямо так прилетіла, сіла і є. Є написане продовження

«Смачненької Абетки» — «Весела кухня» — готова повністю, можна вже редагувати й випускати у світ. Є казка «Біла киця», яку теж можна видавати. Питання в малюнках, бо наразі малюнки, створені вручну художниками, коштують дуже дорого. Штучний інтелект — не зовсім мій варіант, не подобається. Коли бачу ці книжки, де малюнки зроблені штучним інтелектом, мені трошки як про нещирість, про шаблонність.

А от коли ти кажеш про всі свої види діяльності, чим займається Ірина Рудика, а чим Інгігерда? Це різні люди?

Десь так, тому що це трішки різні підходи. Для того, щоб написати якусь освітню програму, треба все одно вмикати більше навичок технічних. Робота методолога в чомусь творча, але все одно ти йдеш за прописаними правилами, за певними шаблонами. Скажімо, ти не можеш подати спочатку висновок, а потім пояснити, що це за термін. А от у поезії, у будь-якій творчості ти вільна, можеш якраз і почати з кінцівки, а згодом повернутися на початок і зробити це якоюсь фішкою. Тому, якщо це стосується того, чим я заробляю, там я Ірина, — серйозна, прискіплива, точна, люблю дотримуватися строків, працювати послідовно, крок за кроком. А якщо ми вже говори-

мо про творчість, то тут я більше в польоті. Якщо про організацію заходів, — я завжди покладаюся на себе, але намагаюся згуртувати навколо себе людей, які могли б допомагати інформаційно, медійно, говорити про проєкт.

Коли вперше з'явилося це друге ім'я, цей псевдонім — Інгігерда?

Дуже давно. Напевно, в підлітковому віці. Тоді, коли мені сказали, що віршами взагалі не заробиш грошей. І це була перша відмова від творчості — подумала, не варто й писати. Але ж якось я маю проявлятися! З танцями в мене не склалося, не пішло щось. Історія з віршами теж така непевна. Що я тоді буду робити? І я почала малювати чорно-білу графіку, в мене дотепер ці малюнки збережені, досить непогані. Сама малювала, без навчання. І от тоді я подумала: а що буде, якщо я стану відомою художницею? Я що буду підписуватися Ірина Валентинівна Стельмашук? Таке довге прізвище — не можна, воно псуватиме мою картину. Чомусь вважала, що це ж на картині має бути повністю написано, навіть не подумала про те, що можна взяти просто букви початкові, прізвище, ім'я і по батькові. У цей період мені подарували книжку «Історія України», канадське видання, діаспорне. У ній я вперше прочитала, що дружину Ярослава Мудрого, Ірину, насправді звали Інгігердою. Подумала: «Боже, як красиво!» Це ж ім'я було в героїні казки про Снігову королеву. До речі, в ній я себе більше бачила Сніговою королевою, аніж дівчинкою Гердою. Якось воно точно пов'язалося, я знала, що це моє і все. Саме з того часу живе це друге ім'я Інгігерда, я собі навіть логотипчик намалювала з ним. Це десь рік 1996 чи 1997. Довго соромилася, наче сама себе переназвала, відмовилась від імені. Потім було таке, що людина не могла вимовити це ім'я. Або питали: «Тебе дійсно так звати?» Та зараз вже не соромлюся, навіть жартую, що скоро буду паспорт міняти.

І як у тобі живуть ці дві особистості?

Живуть нормально. У творчих людях може не тільки дві жити.

Ірина Рудика

Немає такого, що сперечаються. Коли я роблю роботу, то я от така, серйозна, зібрана, логічна. А коли я в іншому процесі, наприклад, на зустрічі, яка стосується літературних, культурних, мистецьких подій, я — Інгігерда. Це була мрія, до речі, саме Інгігерди, щоб був якийсь такий постійний захід, постійна подія, яка буде відбуватися регулярно і про неї мають знати всі. Якщо людина в суботу така думає собі, куди ж його піти, то вона не шукає афіша Києва, а знає: о, та сьогодні ж Літературні забави є, я можу туди прийти, і там буде кого послухати, там буде з ким поспілкуватися, і буде як відволіктися.

Отже, ми підійшли до розмови про проєкт «Літературні забави». Розкажи про нього. Чи одразу він викристалізувався в той формат, що є зараз — щотижневих зустрічей?

На той момент, це 2021 рік, у нас ще не було повномасштабного вторгнення, не було ще тих запитів, які є зараз. Звісно, з плином часу трошечки трансформувалася моя мета: тобто, якщо то була раніше просто мрія, і мені хотілося і самій виговорюватися, і запрошувати постійно інших, щоб це був більше навіть відкритий мікрофон, ми з того починали. А потім я зрозуміла, що ні, це має бути автор, ми намацали це з часом. Запрошувати автора, представляти його, і тоді ми вже можемо для автора читати, автор розважає нас, ми розважаємо автора.

Зараз це вже більше місія, тому що після того, як у моєму лонглісті учасників літературних забав з'явилося два імені людей, яких я більше ніколи не зможу запросити, це Ігор Мисяк і Ілля

Наразі в Ірини є дві видані книги: «Смачненька абетка» і «Уламки». «Смачненька абетка» — збірка віршів з іменами дітей до кожної літери алфавіту та їжею або напоєм, який ця дитина любить. Особливістю книги є використання давнього українського шрифту — РУТЕНІЯ. Кожну літеру Рутенії наші предки наповнювали глибоким символізмом. От, наприклад, буква «Щ» — впізнаваний нами символ державності — тризуб. Професором Василем Чебанником на основі традицій руської доби та козацьких скорописів Рутенія була відновлена. Наразі існує 60 видів шрифтів Рутенії. Три з них і використано для оформлення «Смачненької абетки».

«Уламки» — це особливе поетичне видання, у якому головні героїні — українки — дівчата та жінки різного віку, які втратили когось або щось на цій війні. Це ілюстровані поетичні історії трьома мовами (українська, англійська, польська) про втрати й травми...

Чернілевський, я зрозуміла, що це проєкт про пам'ять. Ніхто не знає, що буде завтра. А так, у нас є не просто зустріч і згадка про автора, сучасного українського автора, який творить, ще є запис, розмова, діалоговий формат, коли ми розуміємо, чим автор живе, чому саме це він пише, з чого починав, які були творчі шляхи його життя. Ми говоримо про особистість людини й про творчу особистість, і це теж дуже часто двоє різних людей, як і в мене. Хтось, наприклад, біологією або хімією займається на науковому рівні, і це людина, яка ніколи не напише поетичний текст, але вона є й інша, яка створює шедевральні вірші або пише класну прозу. Тому мені здається, що у творчих людях завжди намагаються поєднати дві особистості: та, яка не хоче займатися буденним життям і часто вступає в конфлікт із цими домашніми справами — зготувати їсти, прибрати, піти на роботу — це ціла проблема для творчої людини.

З самого початку, з 2021-го року, цей проєкт так і називався «Літературні забави»?

Так, з самого початку, з листопада 2021 року цей проєкт називався «Літературні забави». З 2022 року ми почали робити саме авторські вечори, творчі вечори, презентації книг, запрошували авторів. З 2022 року це вже були вечори, присвячені певному автору, і наразі це 140 авторів-учасників, різних, не лише поетів. Цей рахунок ведеться з 2021-го року, я можу сказати по кожному року, скільки було учасників, хто новий, хто був двічі. Кожен автор має відмітку — пін літературних забав, а буквально нещодавно ми ще до цього піву почали вручати записники з логотипом літературних забав.

Пам'ятаю ваші перші заходи, на одному з них і я була гостею, на початку 2022 року. Тоді ви проводили зустрічі з Андрієм (Андрій Рассказов-Ковалевський, поет, організатор літературно-мистецьких заходів — О.Д.)

Свою мрію, ідею проводити літературні вечори я озвучила Андрію на «Першій каві», на яку я почала ходити як авторка, і він схвально зреагував («Перша кавка» — стали поетичне зібрання, відкрите для всіх талановитих людей. Щосуботи в кнайп-клубі «Купідон» учасники читають вірші, свої й чужі, спілкуються і знайомляться. Кнайпа пригощає всіх кавою, а найкращий вірш отримує приз від закладу з рук модератора — О.Д.). Десь через пів року я зустріла Дмитра Вітика, який запросив у свою галерею на Житомирській (йдеться про MODI Art&Wine Gallery — культурний заклад, що поєднує художню галерею, винний клуб й артвідеосалон — О.Д.). Ми подивилися її разом з Андрієм, і почали там організовувати вечори. Нам вдалося реалізувати мою ідею поєднання візуального і аудіального мистецтва. Співпраця з галереєю тривала два роки, потім ми переїхали до книгарні.

Андрій підтримував мене на початку проєкту, і навіть тоді, коли вже було повномасштабне вторгнення, і мені довелося поїхати до Польщі на чотири місяці, Андрій майже щотижня в Києві теж проводив вечори. Це був дуже складний час, бо ми майже тоді не проводили трансляції. Якраз отих вечорів і немає збережених. Тому в проєкті взяли участь 140 авторів, а з них десь зі 120 є відео. Після МОДІ ми були в книгарні Сковорода. Не дуже довго, тому що її закрили, не витягували як бізнес. Зараз вони відкрились знову, але ми не повертаємося туди, бо

є нюанси: кавомашина, яка працює, а це чути; люди, які заходять і хочуть книжки, а книжки стоять якраз у кадрі, бо ми завжди ведемо пряму трансляцію.

Андрій підтримував мене у складний час, але потім ми пішли своїми дорогами, бо для Андрія цей проєкт був більше про роботу. Для мене це про мрію і місію. Хтось каже, що це хобі, ну, нехай десь так, але це те, що я роблю поза роботою. Ми зважили все, і кожен пішов своїм шляхом, але ми спілкуємося, Андрій інколи приходить на мої заходи. Як організатор веде дебати «Поетичні дуелі» — швидкий «слемський» формат, у якому глядач має унікальну можливість за один вечір побачити та почути шістьох різних авторів у поетичних «дво боях» — О.Д.) та тлілоє інші ідеї.

Отже, Андрій займається своїм проєктом, ти — своїм, «Літературні забави».
А хто наразі з тобою робить ці зустрічі? Є команда?

Наразі в проєкті є фотограф Сергій Матушевський, він доєднався зовсім випадково, прийшов цього року, в січні, просто на один із вечорів, побачити, що в нас відбувається, зробив кілька фото, ска-

зав, що прийде наступного разу. Я йому пояснила, що проєкт не прибутковий, я не отримую з цього коштів і не зможу платити. Я їду за своєю мрією, я собі можу це дозволити. Але він сказав, що йому цікаво таким чином доєднуватися до літератури, бо далекий від цього. Відтоді приходить кожного тижня, робить фото.

Це те, чим я пишаюся, бо наразі проводжу літературний вечір, на якому є людина, яка працює з професійною камерою, потім ми віддаємо фотографії авторам, гостям. Сергій гарні портрети робить. Тобто ти приходиш на захід, отримуєш задоволення під час заходу, бо взаємодієш з автором, знайомишся з людьми, а згодом ще й маєш красиві фото на згадку. Якщо придбаєш книжку, то це ще довша згадка, яка кожного разу зігриває. А ще ж є відео, можна щось переслухати, комусь переслати.

Ти сказала, що пишеш тим, що маєш в команді такого гарного фотографа. А чим ще? Чому цей проєкт для тебе важливий вже стільки часу?

Зараз у такому форматі заходів багато. Нам дуже щастило — у 22-му, 23-му році ми були чи

не єдиний постійний захід. Тоді до нас ходило дуже багато людей. Потім з'явилися різні разові читання, автори самі почали організувати. Хтось повернувся з-за кордону і теж щось започатковував. Але все одно наші «Літературні заходи» тривають, так само буває багато людей. Усе залежить, звичайно, від авторів, від того, як поширюється інформація про зустріч. Навіть якщо збирається десяток людей, навіть якщо нас п'ятеро, я все одно проводжу вечір і вважаю, що він має відбутися. Бо це фільмування того культурного життя, яке відбувається під час війни. Це пам'ять. Меморіалізація. Пам'ятування. Це важливо для мене, для усіх нас.

Що в перспективі розвитку цієї мрії. До чого ти хочеш дійти? Чи важливий процес?

Думаю, що «Літературні заходи» — це про процес. Не думаю про «заходи» на кшталт, що якщо буде 200 хедлайнерів, я на цьому закінчу. Ні, бо на цьому не вичерпаються українські автори. Якщо на початку це були більше поети, згодом все ж доєднали прозаїків. Наразі я запрошую також виконавців, авторів пісень, музики. У нас був гурт з Рівного, у нас була Олена Кобзарка, Кирило Булкін, але він поєднує. У нас є питома музичні проекти. І я теж їх підтримую. Це теж про культуру. Чому не запросити, якщо людина сама пише текст, створює музику. І на такі вечори, до речі, теж гарно люди приходять. Я сама завдяки літературним заходам знайомлюся з авторами тих, яких я раніше не знала. Я не ставлю собі за мету 200 чи 500 гостей. Мені здається, коли ми дійдемо до 500, це буде велике свято, і я точно знаю, що тоді вже буде перемога.

Як ти знаходиш авторів? Де вони — герої твоїх «забав»?

Спочатку в основному це були ті, кого я знаю. Я писала, пропонувала, часто чула відмови, але були й такі, які казали чесно — не цікавий цей формат. Хтось казав — трошки пізніше, бо треба «прошупати». Зараз усі ці люди в мене вже були. Потім були ті, кого знав і запрошував Андрій. Зараз, коли в проєкті тільки я як організатор, мені хтось допомагає знайомитися, ті, кого я знаю, пропонують знайомих авторів, ми виходимо на контакт з кимось більш відомим. Стало набагато простіше, бо про проєкт більше чули.

Наприклад, ми з'явилися у Вікіпедії. Одна з наших поціновувачок написала в ній статтю. Це був сюрприз для мене, я не знала. Її затвердили, вона є. Ми позбирали посилання, де про «заходи» писалось, доволі багато. Я сама, коли подивилася на цей перелік, думаю, — ого, і тут про нас писали, і тут. Отак щось робиш, думаєш, ну що я такого? А потім, коли збираєш для чогось... І на слуху... Багато всього зроблено. Хтось каже — я чекав, щоб мене запросили, і тоді так вау, круто.

Є, зокрема, автори, в кого щойно вийшла перша книжка, і вони хочуть мати майданчик для презентації. Я теж гарно до цього ставлюся. Нещодавно переглядала список назв вечорів. Окрім творчих вечорів, авторських вечорів, презентацій, у нас була «Рантка» з Вікторією Оліщук. Тобто є такі слова цікаві, які ми знаходимо. Я завжди раджуся з авторами, як це краще назвати. Наприклад, в рамках літературних забав у нас була «Здибанка», «Преп'юздеї паті». Це цікаво, тобто такі прям перформативні штуки. Я за цю новизну.

Зважую, чи буде це просто зустріч з людиною, чи все ж презентація книги. Водночас міркую, кого і з якою книгою запросити, тому що насправді не кожного автора можна запросити.

І ще те, чим я можу похвалитися, що в мене розписана кожна субота, включаючи жовтень. Звісно, може щось піти не так у автора або в мене. Але мені так спокійніше — планувати.

А були автори, які без книжок приходили?

Так. Є ті, які вперше приходили без книжок, а вдруге вже з книжкою презентуватися. І є ті, в основному це більш молоді автори, які мають доробок віршів, але не видавали книжку. Хтось каже, я не вважаю, що паперова книжка буде доречною, і треба займатися промоцією потім. А хтось каже, ще до цього не дійшло. Наприклад, наприкінці минулого року був автор на псевдонім Даймонд Сраний. Псевдонім так собі, але це неймовірний хлопець. Молодий, йому десь трохи за 20, але пише шикарні тексти. Я була в захваті, в ефірі сказала тоді, що псевдонім якийсь не корелюється з тими текстами, які він пише. На нього прийшло тоді багато його друзів, молоді.

Це важливо, я хочу на цьому наголосити, що до нас запрошувалися і запрошуються відомі й маловідомі, молоді і не дуже молоді, досвідчені і не дуже досвідчені автори.

Назвеш кілька відомих імен — учасників «Забав»?

Так, звісно! З письменників це Дмитро Лазуткін, Марина Пономаренко, Ія Ківа, Павло Коробчук, Юрко Строкань, Олена Павлова, Анна Малігон, Анатолій Дністровий, Сергій Фурса, Ігор Мітров, Ірина Сажинська, Антон Полунін, Михайло Кукулюк, Брат Капранов,

Світлана Поваляєва, Роман Ясінновський, Євген Положій, Ангела Зелена, Вікторія Оліщук, Олександр Мимрук.

Гостями музичних вечорів були KOBZARKA (бандура), гурт Дивний простір (Рівне), Мла (Біла Церква), Ліза Жарікова (синтезатор).

Попри війну в нас наразі чимало цікавих проєктів, і мистецьких, і волонтерських. «Літературні заходи» з кимось співпрацюють?

Цього року ми вже вийшли на той етап, коли захотілося співпраці з кимось, дотичним до мистецької сфери, є й ті, кому ми стали цікаві. Запартнерилися з PIN-код «Жінки». Це одна з авторок, яка потім була у нас теж на проєкті, Катерина Флекман. Вони створили цю організацію як психологічна допомога жінкам. Деякі заходи ми організовуємо як партнери.

Також є проєкт «Вільнодумні», з яким ми створили один із подкастів «Ладне чи на сміх годиться» з авторами. З осені його відновимо, вже зробили кілька записів, плануємо ще. Разом із «Вільнодумним» є інший проєкт, де ми говоримо про цікавих авторів і що вони зробили в літературі.

Для підтримки такого проєкту потрібна технічна і юридична база. Як із цим питанням у вас?

Поки проєкт є неприбутковим, просувається через соціальні мережі, зокрема фейсбук, інстаграм, ютуб. Анонс заходів є у фейсбуці та в інстаграмі. На сторінках проєкту викладаються фото й запис трансляції. Усі афіші, всі події створюю сама. Як то кажуть, я і швець, і жнець, і спекти хлібець.

*Розмовляла Олена Даниліна.
Фото — Сергій Матушевський,
Ірина Рудика, Рома Римський*

ПОЕТИ ПРОДОВЖУЮТЬ ГОВОРИТИ

З цього номера розпочинаємо знайомити наших читачів із поетами, які є учасниками проєкту «Літературні забави». Літературно-мистецькі зустрічі в рамках цього проєкту відбуваються щосуботи з листопада 2021 року. «Літературні забави» є майданчиком для популяризації Слова, яке допомагає жити.

І першою авторкою, якій надає майданчик для творчого поетичного слова «Вечірній Київ», — **Ірина Рудика** (творчий псевдонім — Інгігерда), засновниця, ідейна натхненниця й рушійна сила проєкту «Літературні забави».

На кінчику літа полин доцвітає,
ховається серпень тобі в рукаві,
пліч-о-пліч обидва блукаєть краєм,
нотуючи дату у календарі.

Бо з цього моменту —
плата для осені —
листок за листком,
в небі — ключ за ключем,
ранки туманами
густо оздоблені,
і сонце, що гріє та вже не пече.
Удвох тихо-тихо веде розмову,
вшиваючи в неї від літа сліди,
наклей на цей спомин
марку поштовою
і надішли у майбутнє собі.

Вона часто від нього йшла геть
і постійно назад поверталась,
ридма ридала,
викликаючи у себе самої
глибоку жалість,
писала листи прощальні,
потім палила і знов починала,
їй увесь час бракувало слів,
та і сміливості теж було замало.

Він казав: вона — кошеня,
смирненне й м'яке...,
вона це любила,
бо зрештою більшість коханих
своїх називають
так ніжно й пестливо,
та коли йшла, відчувала,
що кожне слово
має подвійні сенси,
є ті, хто ведуть, як от він,
а є такі, як вона,
кого треба вести.

Днями гадала, як добре було б
наважитись та подзвонити,
сказати, що він найкращий,
єдиний-один такий
у цілОму світі,
що знову на неї найшло
і більше точно такого не буде,
вона зробить усе,
щоб між ними була любов
і ніякого брудю.

Ночами не спала, думала довго,
плани складала, як прийде,
увійде в той дім,
бо віднедавна самій
у своєму ніяк і ніде,

залишиться з ним, поруч буде
і цього разу точно назавжди...

таке життя,
що як кошеня,
закриваєш очі,
щоб бути сліпим,
не бачити правди...

СТОЛИЦЯ ЛІТА

Липень такий липкий
і такий солодкий,
так густо помазаний
зібраним медом,
ночі беруть своє,
дні відчутно короткі,
втім над нами таке ж
лазурове небо,
а в ньому висить
полум'яна мореля,
що от-от перестигне
й скотиться в спадень,
краєчок якого засвітить в оселях,
а решта на ранок імлюю осяде.

У липні таке все тягуче і м'яке,
що навіть пташки
байдужіють до пісні,
ми ж — немов би близькі
і немов би відносно,
в повітрі пахому
між нами щось висне,
той простір підхмелений
сидром і травами
віддається за тиждень вже
серпню в тенета,
«варто-не варто»:
ще точно не знаєм ми,
але в цьому літі
вже можна і вмерти.

МАЙЖЕ ВЕРЕСЕНЬ

Знімай босоніжки,
між пальцями вересень цідиться,
крадькома заглядає під ситець
вище твоїх колін,
якихось зо два вечори
і завершення місяця,
у колекції споминів
примножиться ще на один.

Кутай ребра в парчу,
що зі шкірою в кольорі золота,
потім згадай, як ногами
мережила стиглий пісок,
доведений факт —
ще одне літо зібрано й змолото,
спрага вже випекла дно,
піт на тілі засмаглим підсох.

І заходить пора,
що пахне то димом,
то яблуком,
залітають вітри навмисно
куйовдити коси й думки,
саме час, варити солодкі чаї,
тільки знати б
хто у цю осінь прийде,
щоб гріти ноги твої залюбки.

ЩАСТЯ

Жити із нею —
щодень відкривати істину,
пізнати буденною,
а не ізрислою,
полюбити її халат
і теплі капчики,
та просто
надалі
для неї
щось значити.

Знати книжки,
яких рука її не торкнеться,
пісні, що пройдуть
повз дім наш і серце,
гріти ліжко для сну,
потім тендітні пальчики
та просто
надалі
для неї
щось значити.

Повірити в силу думок,
сни,
передбачення,
не раз провинитись,
та бути пробаченим,
разом ловити на стінах
сонячні зайчики
та просто
надалі
для неї
щось значити.

Мати традиції та
квіти на підвіконні,
і відчуття, що знав її
сотні літ до сьогодні,
коли вона каже:
«щаслива, що в мене є ти»...
і просто
надалі
для неї
щось значити.

СОРОК СВЯТИХ

Сорока кладе
у своє велике старе гніздо
сорок всіляких прутиків,
вимощує ладно і кріпить, —
це її дім
на найвищому дереві саду,
скрекоче про прийдешию весну
аж бракує пісень і веселої музики,
але відтепер у моєму дворі
вона більше ніколи
цього не знайде.

Прилітають із далекого вирію
сорок жайворонків-благосвічників,
в'ють гнізда просто в полі,
в землі, то там їхній дім,
де ми закладаєм могили
і де на початку наступного місяця
ярітимуть золотом півники,
співають й вони про весну, я трима-
юсь за цей живий спів,
тримаюсь щосили.

Господині печуть
сорок кренделів у формі пташок
і роздають їх дітям
медові, духмяні такі,
просто з печі вони вилітають
в маленькі ручки,
і ті, вхопивши, носяться з ними по-
лем, вдають, що літають
над цілим світом,
докупи збиваються, щечечуть,
і знову розбігаються
простором рвучко.

Бабця моя вправно сіє горох,
як бабця її сіяла і приказує:
«щоб вродило нам сорок стручків
на стебліні та по сорок зернин
у стручкові»
у цьому й є життя:
сієшся, проростаєш,
буєш і знов у землю — так є,
а мені вже давно все одно
чи в землю сиру іти,
чи у пріч, чи на сповідь.

Сорок солодководих риб
крешуть старанно хвостами
лід утроби скляної,
принаджують сонце,
щоб зачати й собі
життя на глибині,
бо час для цього,
а в моїх ритуалах згублений сенс,
в чорній хустці довіку тепер вдовою,
сороковий день я питаю
про справедливість
у цього справедливого Бога.

Разом лікуємо рани війни:

Університет Грінченка допомагає реабілітації військових

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка отримав лист вдячності від Благодійного фонду «РУХ НАЗУСТРІЧ» та військовослужбовців Збройних Сил України за послідовну допомогу у фізичній та психологічній реабілітації захисників і захисниць нашої держави.

Упродовж 2024–2025 років на базі спортивного комплексу Університету було реалізовано програму реабілітаційних занять із плавання для військових, які зазнали уражень опорно-рухового апарату. Понад 70 учасників пройшли відновлювальні тренування, які для багатьох стали першим кроком до повернення в активне життя.

Програму вели тренери Університету — Валерій Мазуренко, Аліна Павлюк, Катерина Мазуренко, Маргарита Батальщикова та Віталій Краснокутський. Вони не лише навчали техніки плавання, а й створювали атмосферу довіри, безпеки та глибокої поваги. Їхня професійність і щира залученість сприяли як фізичному, так і емоційному відновленню учасників програми.

Завдяки якісній підготовці багато хто з військових узяв участь у низці спортивних подій, зокрема: у змаганнях «Воля до Перемоги», у відкритому Кубку Києва серед осіб з ураженням опорно-рухового апарату, у турнірі «КИЇВ ОПЕН-СПРІНТ» для ветеранів війни, у фінальних аматорських стартах «Мій вибір — ЗДОРОВ'Я!», присвячених пам'яті Віктора Огнев'юка.

У межах благодійних заходів було зібрано 42 200 грн на потреби Збройних Сил України.

Окрему подяку адресували керівнику спортивного комплексу Зіновію Якобчуку — за відкритість до співпраці, людяність і готов-

ність підтримувати воїнів на шляху відновлення.

Слова вдячності, які отримав Університет, — це не лише оцінка зробленого, а й нагадування, що кожен свідомий крок задля допомоги військовим є внеском у нашу спільну перемогу.

Разом ми лікуємо рани війни, відновлюючи здоров'я, силу й віру в життя.

Університет Грінченка високо цінує довіру та вважає сприяння військовим справою честі. У цей непростий час допомога тим, хто захищає Україну, є одним із важливих проявів соціальної відповідальності освітньої спільноти.

Дякуємо всім, хто долучився до цієї важливої справи!

Слава нашим воїнам.

Слава Україні!

Разом — сильні.

Разом — переможні.

Ця ініціатива Київського столичного університету імені Бориса Грінченка відповідає Цілям сталого розвитку:

- № 3 «Міцне здоров'я» — шляхом підтримки фізичної та психологічної реабілітації військових;
- № 10 «Скорочення нерівності» — через забезпечення доступу до якісних послуг відновлення для осіб з інвалідністю;
- № 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» — завдяки формуванню суспільної солідарності, єдності та підтримки ветеранів.

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення:

№1338 від 25.04.2024

про реєстрацію Київського столичного університету імені Бориса Грінченка суб'єктом у сфері друкованих медіа.

Випуск друкованої газети «Вечірній Київ» підготовлено редколегією Факультету журналістики, верстка та друк — НМЦ видавничої діяльності Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

При передруку посилання на «Вечірній Київ» обов'язкове.

У газеті використані деякі фото з відкритих джерел.

Наклад: 1000 пр. Зам. № 5-16

Шеф-редактор

Надія ФІГОЛЬ

Випусковий редактор

Тетяна ФАЙЧУК

Літературний редактор

Тетяна ВИДАЙЧУК

Редактори рубрик:

Олена ДАНИЛІНА,

Аліна ЛІСНЕВСЬКА,

Яна ФРУКТОВА,

Роман РАТУШНИЙ

Макетування та верстка

Наталія КЛИМЕНКО

Адреса редакції:

вул. Левка Лук'яненка, 13-Б,
каб. 105. м. Київ, Україна,
04212.

Телефон: (044) 485-21-62

E-mail: fj@kubg.edu.ua

Редакція не несе відповідальності за зміст статей та може не поділяти думку автора.